

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'DA MUSİBET

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan

İsmail GENÇ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ

ŞIRNAK, 2019

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'DA MUSİBET

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan

İsmail GENÇ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ

ŞIRNAK, 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

İsmail GENÇ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Kur’an’da Musibet” adlı Yüksek Lisans tezi, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
İsmail GENÇ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ

Temel İslam Bilimleri

Dr. Öğr. Üyesi M. Sait UZUNDAĞ

İmza

KABUL SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ danışmanlığında İsmail GENÇ tarafından hazırlanan “**Kur’an’da Musibet**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri/Tefsir Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

14 /06/ 2019

(Tez savunma sınav tarihi)

JÜRİ

İMZA

Danışman	:Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ
Üye	:Prof. Dr. Abdülaziz HATİP
Üye	:Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ENSARİ

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Allah Teâla, kâinatı muazzam bir ölçü ve denge içerisinde yaratmış ve yarattığı şeyler içerisinde en seçkin konumu insana vermiştir. Diğer tüm varlıklardan akıl ve suur yönüyle ayrılan insan, sahip olduğu bu akıl nimeti karşılığında sorumlu tutulmuştur. Dünyada var olan tüm varlıklar insana hizmet için yaratılmıştır. Bu açıdan bakıldığında insan, yeryüzünün halifesi olma ayrıcalığına da sahiptir

Allah'a kulluk vazifesiyle sorumlu tutulmuş olan insan, dünya hayatında yaşadığı süreçte ebedi ahiret hayatını kazanma veya kaybetme potansiyeline sahiptir. Dünyada rahat ve kolay bir hayat yaşanarak ahirette ebedi mutluluğu elde etmek pek de mümkün değildir. Başta Hz. Peygamber olmak üzere tüm peygamberler, Allah'ın hak dinini yayma uğruna sıkıntı ve zorlukların en çetini ile karşı karşıya kalmışlardır. Bununla birlikte tarihin sayfalarına adını altın harflerle yazdırmış İslam alimleri de dünya hayatında sıkıntı ve zorluklarla dolu çok meşakkatli bir hayat yaşamışlardır. Kur'an-ı Kerimde 'Sizden öncekilerin çektiklerinin benzerlerini çekmeden cennete gidebileceğinizi mi sanıyorsunuz?' (Bakara 214) mealindeki ayetten de anlaşıldığı gibi, her dönemde mümin ve Müslümanlar dünya hayatında çok farklı süreçlerden geçmekte ve musibetlere maruz kalmaktadırlar. Bu anlamda musibetler, bu yolun kaçınılmazları arasında yer almaktadırlar. İslam dini insana, başına gelebilecek musibetler karşısında nasıl tepki vermesi gerektiğini öğretmiştir. İslam'ın öğretilerinden habersiz bir birey musibetlerle yüz yüze kaldığında makul ve gerçekçi tepkiler veremez. Bu durum öncelikle kişinin dünya hayatındaki maddi ve manevi huzurunu kaçırırken, ebedi olan cenneti de kazanmasını tehlikeye düşürür.

Bu itibarla insan hayatının önemli bir kesitini teşkil eden “musibetler” konusunu ele almayı hedefledik. “Kur’ân’da Musibet” adlı çalışmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş bölümünde, araştırmanın önemi, amacı ve yöntemi hakkında bilgiler verilmektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, “Musibet Kavramı ve Çerçevesi” ana başlığında çalışmanın kavramsal çerçevesini teşkil eden ‘musibet’ kavramı ve bu kavramla yakın anlamlı olan diğer kavramların sözlük ve terim anlamları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu kavram, ayetler ışığında genel çerçevesiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, “Musibetin Oluşum Süreci” başlığında, musibetin meydana geliş sebepleri, musibetin insan ve ilahi boyutu gibi konular üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise “Musibet ve İnsan” ana başlığında, musibetin oluşumunda insanın rolü, olumsuz davranışlar, Kur’an’da kaydedilen musibetler ve musibet-sabır ilişkisi gibi konular ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde de Kur’an perspektifinden, musibetin genel hatları çizilmeye çalışılmış, araştırma süreci boyunca elde edilen tespit ve bulgulara yer verilmiştir.

Bu çalışmamda bana her türlü fedakârlığı göstererek yardımlarını bir an olsun esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ hocama, jüri heyetinde yer alan Prof. Dr. Abdülaziz HATİP, Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ENSARİ hocalarıma ve yine ders döneminden tez bitim aşamasına kadar gerek akademik, gerek idari olarak önümü açan ve bugünlere gelmemi sağlayan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL, Dr. Öğr. Üyesi M. Sait UZUNDAĞ ve Dr. Öğr. Üyesi Nurullah AGİTOĞLU hocalarıma, ayrıca bu zorlu süreçte kendilerini belki bir miktar ihmal etmeme rağmen beni her zaman hoşgörü ile karşılayan, bana moral ve motivasyon vererek destek olan başta abilerime, eşime, çocuklarıma ve tüm aileme sonsuz saygı ve şükranlarımı sunarım.

İsmail GENÇ

KUR'AN'DA MUSİBET

Tez Yazarı: İsmail GENÇ

Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2019

Danışman: Dr. Öğ.Üyesi Mehmet BAĞIŞ

ÖZET

Musibet kavramı, Kurandaki anlam alanı itibariyle geniş bir yer işgal etmektedir. Bu çalışmada “musibet” kavramı, Kur'an'daki tezahürü açısından incelenmiştir. Öncelikle musibet kavramının Kur'an'daki manaları üzerinde durulmuş, bu kavramın anlamına yakın/eş veya zıt olan kavramlar da tespit edilerek kavramın anlam alanı ve sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

Kur'an'da “musibet”, genel anlamda insanın başına gelen her türlü kötü durum için kullanılır. Kur'an açısından temel olarak musibetler iki kısma ayrılır. Birincisi, kaynağı insanlar olan ve onlar vasıtasıyla meydana gelen ve maruz kalanın da yok edip ortadan kaldırmaya güç yetiremediği musibetlerdir. İkincisi ise doğrudan Yüce Allah tarafından gönderilen felaketlerdir.

Dolayısıyla karşılaşılmak istenmeyen musibetlerin oluşma sebepleri insanlar tarafından sorgulanmaktadır. Özellikle din karşıtı anlayışlara sahip olanlar tarafından sorulan, “Allah neden musibetleri insanlara gönderiyor?” sorusu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Yaptığımız çalışma musibetin çok farklı şekillerde insanın başına gelebileceği, bir kısım musibetin dünyevi bir kısmının ise ahirete müteallik olabileceği, bir kısmının maddi, bir kısmının manevi yada bedeni olabileceği kanaatini oluşturmuştur.

Ayrıca bu çalışma bana musibetin çok farklı sebeplere bağlı olabileceği bilgisini vermenin yanında, her musibete uğrayanın günahkar olmadığı gibi, her musibete uğramayanın da hakiki mümin olmadığı gerçeğini öğretmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Musibet, İmtihan, Bela*

CALAMITY IN THE QUR'AN

Thesis Author's Name& Surname::İsmail GENÇ

Şırnak University, Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences, M.A, June, 2019

Supervisor: Assistant Professor Mehmet BAĞIŞ

Şırnak, 2019

ABSTRACT

The concept of plague in the Qur'an occupies a large place in terms of meaning. In this study, the concept of misery was examined in terms of its manifestation in Quran. Firstly, the concept of disbelief is focused on the meanings of the Qur'An.

The concepts and limitations of the concept have been determined by determining the concepts which are close or opposite to the meaning of this concept.

Qur'an is also used for all kinds of bad conditions that happen to human beings in general.

The main reasons for the Qur'an are divided into two parts:the first one is the people who are the source and the things that occur through them and the ones that are exposed to it cannot destroy and eliminate. The second is direct disasters by Allah.

Therefore, the reasons for the occurrence of undesirable plagues are questioned by people. Asked by those who have especially anti-religious understandings, why is God sending disasters to the people ? The question is still up-to-date as it was in the past.

My work has made me believe that many different shapes can happen to human beings; some are apocalyptic , a portion of some are hereafter , some may be material and part of them may be spiritual or body.

In addition to the fact that this study may be related to many different reasons, it has taught me the fact that not all the victims are sinful, nor are they not true believers.

Keywords: misfortune,misfortune in Qur'an, test, trouble

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI.....	i
TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
3. ARAŞTIRMANIN METODU.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. MUSİBET KAVRAMI VE ÇERÇEVESİ.....	5
1.1.Musibetin Anlamı.....	5
1.2.Kur'an'da Musibet İle İlgili Kavramlar	7
1.2.1. Belâ (بلاء).....	9
1.2.2. Durr (ضر).....	9
1.2.3. Azâb (عذاب).....	10
1.2.4. Hızıy (خزى).....	11
1.2.5. Be's (بأس).....	13
1.2.6. Fitne (فتنة).....	13

1.2.7. Helâk (هلاك)	15
1.2.8. Tedmîr (تدمير)	15
1.2.9. Hayk (حيق)	16
1.2.10. Kat' (قطع)	16
1.3. Kur'an Ayetlerinde Musibet.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUSİBETİN OLUŞUM SÜRECİ	20
2.1. Musibetin Meydana Geliş Sebepleri	20
2.1.1. Kaynağı İnsan Fiilleri Olan Musibetler	20
2.1.2. İlahi İradeden Kaynaklı Musibet ve Sebepleri	21
2.1.2.1. İmtihan	21
2.1.2.2. Allah'ın sevmesi	23
2.1.2.3. Tezkir (Hatırlatma/Uyarma)	24
2.1.2.4. Azap etme- Ceza Verme	25
2.1.2.5. Günahlarının Temizlenmesi ve Allah Katındaki Derecelerinin Yükselmesi.....	27
2.1.2.6. İlahi Hikmet Olarak Musibet	28
2.2. İrade ve Kader - Musibet İlişkisi	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUSİBET ve İNSAN	35
3.1. Musibetin Gelişinde Beşeri Sebepler	35
3.2. Kur'an-ı Kerim'de Zikredilen Musibetler	42
3.2.1. Hayır ve Şer ile İmtihan.....	42
3.2.2. Cihad ve Sabır ile İmtihan	42
3.2.3. Korku, Açlık, Mal, Can ve Çocuklar ile İmtihan	43
3.2.4. Ameller (Teklif) ile İmtihan	43
3.2.5. İnsanların Birbirleri ile İmtihanı.....	44

3.2.6. Sıkıntı, Darlık ve Emirlere Riayet ile İmtihan.....	44
3.2.7. Savaşta Susuzluk, Yorgunluk ve Açlık ile İmtihan.....	45
3.2.8. Azap ile İmtihan	45
3.3. Musibet - Sabır ilişkisi	46
3.3.1. İmanı Koruma Mücadelesinde Karşılaşılan Musibetlere Karşı Sabır.....	48
3.3.2. Savaşta Karşılaşılan Zorluk ve Musibetlere Karşı Sabır	51
3.3.3.Kulluk Görevini İfa'da Nefsin Heva ve Heveslerine Karşı Direnerek Sabır	51
3.3.4. Yüce Allah'tan Gelen Musibetlere Rıza Göstermede ve Takdirine Teslim Olmada Sabır	54
3.3.5. 'Emr-i bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker'de Karşılaşılan Musibetlere Karşı Sabır	56
3.3.6. Beklenti ve Ümit Edilen Şeylerde Acele Etmemede Sabır	59
3.4. İmtihan ve Ceza Açısından Musibet	61
3.4.1. İnanmayanlar: Kafir-Müşrik-Münafık ve Musibet.....	63
3.4.2. Günahkâr Müminler ve Musibet.....	63
3.5. Günah- Musibet İlişkisi	65
SONUÇ	70
KAYNAKÇA.....	74
ÖZGEÇMİŞ	79

KISALTMALAR

b.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: hicri
Hz.	: Hazreti
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
Thk.	: Tahkik
tsz.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayıncılık

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Ruhlar aleminde başlayıp ahirette cennet veya cehennem ile neticelenecek uzun bir yolculuğun kısa bir durağı olan dünya hayatında ahsen-i takvim ile (en güzel şekilde) yaratılmış olan insan, akli ve iradesi ile diğer mahlukattan ayrılmış ve eşrefi mahluk olarak nitelendirilmiştir. Yüce Allah, ölümü ve hayatı bir imtihan aracı olarak yarattığını¹ bu dünyada, insan ve cinlerin temel vazifesinin kulluk olduğunu belirtmiştir.²

İnsan aklını ve iradesini kullanarak ya eşref-i mahluk olduğu makama yani meleklerden daha üstün bir seviyeye çıkacak ya da esfel-i safilin/aşağıların aşağısı olan hayvanlardan daha aşağı bir konuma inecektir.³

Bu iki zıt ucun içerisindeki konumunu belirlemede irade sahibi olan insan ya kendisine verilen ilahi emirlere uyup ölüm ötesi hayatın bir tarafını oluşturan cennette ebedi sonsuz nimetlerle karşılaşacak veya diğer tarafını teşkil eden cehennemde ebedi azaba maruz kalacaktır.

Allah peygamberler göndererek kullarına doğru yolu göstermiş ve nasıl kulluk yapacaklarını bildirmeden onlara azap etmeyeceğini bildirmiştir.⁴ Bununla birlikte şahit, müjdecî ve uyarıcı olarak da resuller/peygamberler göndermiştir.⁵

Sayırsız nimetleri insanın emrine veren Allah, insanı çeşitli şekillerde imtihan etmektedir. Bu çerçevede sağlık, mal, evlat, ölüm, doğal felaketler gibi pek çok alanda insan imtihan edilmektedir. Bu imtihan alanında karşılaşılan musibetlere verilen fikri,

¹ “O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.” (Mülk, 67/2).

² “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 51/56).

³ “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.” (Tin, 95/4-5).

⁴ “Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.” (İsra, 17/15).

⁵ “(Ey Muhammed!) Şüphesiz biz seni bir şahit, bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik.” (Fetih, 48/8).

duygusal ve fiili cevaplar insanın Allah Teala ile olan kulluk ilişkisindeki durumunu oluşturmaktadır.

İnsan, varlık alemi içerisinde iradesini ve aklını kullanarak fiillerine şekil veren yegâne varlıktır. Diğer varlıklar içerisinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olan insan, fiillerinin karşılığında dünyevi ve uhrevi karşılıklar beklemektedir. Başka bir ifadeyle fiillerinin sonuçlarıyla yüzleşme ve karşılaşma durumunda kalmaktadır. İnsan, peygamberler aracılığı ile kendisine tebliğ edilen ilahi mesaja uygun kalbi ya da bedeni fiillerde bulunursa -ki istenen budur- o zaman kevnî ayetler ile inzal edilen ayetler arasındaki bağlantıyı kurmuş, yaratılış amacını idrak etmiştir, denilebilir.

İnsanın akıl, irade ve vicdan gibi güçlü yönleri olduğu gibi, nefis ve şeytanın hilelerine kapılma, gurur, kibir, heva ve heves gibi zafiyet noktaları da vardır. Duygusal ve düşünsel anlamda olumlu veya olumsuz diyebileceğimiz zıt kutuplara sahip olan insanoğlu, bu iki alanın hangisinin ağırlığı daha fazla ise tavrını ona göre şekillendirmektedir. İnsanın dünya hayatında tabii tutulduğu imtihandaki durumu da buna göre neticelenmektedir.

Bireyin fiillerini, bilgisi, inancı, yaşadığı sosyo-kültürel çevresi, ekonomik durumu, coğrafi çevresi ve kendi bireysel nitelikleri gibi özellikler etkilemektedir. Bu özellikler, etkileri açısından farklılık arz etmektedir. Bunların içerisinde en önemli olanlardan birisi imandır.

Kişinin iman durumuna göre İslam dinindeki konumu farklılık arz eder. Buna göre kafir, münafık, müşrik vb. gibi niteliklere sahip olanlar inanmayanlar kategorisindedir. Buna mukabil mümin gibi nitelikleri haiz olanlar da inananlar sınıflandırmasına tabii tutulmaktadır. İnanmayan kişinin başına gelen musibetlere karşı geliştirdiği tepki ile inanan kişinin verdiği tepki birbirinden farklıdır.

Bu anlamda “Kur’an’a Göre Musibet” adlı araştırmamız bu noktayı incelemeyi hedeflemektedir. Kur’an-ı Kerim açısından musibetin anlamı ve musibetler ile ilgili kavramların tespiti, musibet çeşitleri, musibetlere kaynaklık etmek açısından insan fiilleri ve musibetlerin sonuçlarında insanların gösterdikleri ve göstermeleri gereken tavırların ortaya konması araştırmamızın temel amacını oluşturmaktadır.

2.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yüce Allah tarafından insanoğluna rehber ve rahmet olarak indirilmiş olan Kur’an, insanların hak olan dini yani İslam’ı tanımaları ve yaşamlarını ona göre düzenlemeleri için en önemli kaynaktır. Yirmi üç yıl gibi bir sürede peyderpey

indirilen bu ilahi mesajın günümüzdeki muhatapları onun nazil olduğu dönemin sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik vb. anlamayı etkileyen şartlarından zamansal olarak çok uzak bir mesafededirler.

Bu mesafe, elimizde bulunan Kur'an metninin hakiki anlamına uygun olarak yapılan tefsir ve tevil gibi anlama çalışmaları ile aşılmaya çalışılmaktadır. İlahi mesajın anlaşılmasında etkili olan nüzul sebeplerinin şahidi olmayan günümüz insanları, onu anlamak için çeşitli metotlar ile araştırmalar yapmaktadırlar. Çünkü mesajın Kur'an bütünlüğü içerisinde anlaşılması, ilahi muradın kavranması açısından önemlidir.

Tarihte Kur'an ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Her biri çok büyük önemi haiz olan bu çalışmaların değişen güncel şartlar kapsamında yeniden ele alınması ve yeniden yorumlanması gereklidir. Bu husus dikkate alındığında, günümüz bilim ve algı gelişmeleri ışığında konuların incelenmesi, bireyin ve toplumun sorunlarına Kur'an kaynaklı çözümlerin üretilmesi gerekmektedir.

Araştırmamızda bireysel bazda kişinin kalbi ya da bedeni hayatını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen musibet ile ilgili ayetler incelenmektedir.

Ayrıca tabii afetler gibi toplumsal etkileri ile birlikte bireyi etkileyen musibetleri doğru değerlendirip insanların Kur'an'ın ön gördüğü tepkileri ve davranışları göstererek dünyada ve ahirette gerekli huzur ve mutluluğa erişmesi noktasında Kur'an-i yaklaşımı ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışma konulu tefsir araştırmalarına bir katkı olması açısından da ayrıca önem arz etmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN METODU

Kur'an'ın nüzul süreci on üç yılı Mekke'de, on yılı Medine' de olmak üzere yaklaşık olarak yirmi üç yılda tamamlanmıştır. Bazı ayetler belli bir sebebe bağlı olarak inmişken, bazen de inen ayetler herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın ilahi hikmete mebni olarak inmiştir. Bu sebeple Kur'an ayetlerinin akabinde indirildiği olayları bilmek onları anlamayı kolaylaştıracaktır. Ayrıca Kur'an kavramları üzerinde yapılan çalışmalar da kavramların Kur'an'da geçtiği yerleri, kelimelerin kuruluşunu, yakın ve karşıt anlamlarını bilmeye, dolayısıyla içerisinde geçtikleri ayetleri daha iyi ve hakikatine uygun şekilde anlamaya yardımcı olmaktadır.

Kavram araştırması olarak değerlendirilebilecek bu çalışmamızda musibet kavramının öncelikle sözlük ve ıstılahi anlamı temel lügatlerden tespit edildikten sonra

yukarıda bahsedildiği şekilde Kur'an'da geçtiği şekiller belirlenerek eş, yakın ve zıt anlamların kullanımına dikkat edilmiş, böylelikle kelimenin anlam kapsamı ve sınırları tespit edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim, konu endeksli olmayıp, ayetlerin tasnifi ve mushaftaki yerleri Hz. Peygamber tarafından yapıldığı şekli ile metin halindedir. Herhangi bir konuyla ilgili ayetler farklı farklı yerlerde bulunabilmektedir. Dolayısıyla anlamlarının tespiti için buldukları yerde siyak ve sibaka dikkat edilmesi gerekmektedir. Bağlamından çıkarılan ayetler nazil olduğu anlamın dışında ya da Kur'an bütünlüğündeki maksadından farklı anlamlar verilmesine neden olacağı için ayetlerin bir bütünlük içerisinde ele alınması gerekmektedir.

Araştırmamızda bahsedilen noktalara dikkat edilerek, öncelikle "dokümantasyon" denilen verilerin toplanması ve derlenmesi metodu kullanılacaktır. Bu metodun gereği olarak da araştırmanın temel konusuyla ilgili bütün ayetler taranarak belli bir tasnife tabi tutulacaktır. Musibetle ilgili ayetler tespit edildikten sonra musibet kavramı kullanılış şekillerine göre ayet içinde izah edilecektir.

Musibet kavramıyla anlam ilişkisi içinde olan kavramlar ile gerekli ilintiler kurulduktan sonra Kur'an'a göre musibetin aldığı anlamlar tespit edilecektir. Daha sonra planlandığı şekilde klasik ve güncel tefsir kaynaklarından ve güncel çalışmalardan hareketle araştırma sürdürülecektir.

Çalışmamız bir giriş ile başlayıp üç ayrı bölüm ile devam etmektedir. Çalışmanın giriş kısmında, araştırmada kullanılacak yöntem hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, "Musibet Kavramı ve Çerçevesi" ana başlığı altında araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan musibet kavramının anlam çerçevesi lügat ve ıstılah olarak ele alınmaktadır. Sonra Kur'an'da musibetle ilgili kavramlar ele alındıktan sonra Kur'an'da musibet konusu incelenmektedir.

İkinci bölümde, "Musibetin Oluşum Süreci" başlığı altında musibetin meydana geliş sebepleri insani ve ilahi kaynaklı alt başlıklar altında ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, "Musibet ve İnsan" ana başlığı altında, musibetin oluşumunda insanın rolü, olumsuz davranışlar, Kur'an'da zikredilen musibetler ve musibet sabır ilişkisi gibi konular ele alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUSİBET KAVRAMI ve ÇERÇEVESİ

1.1. Musibetin Anlamı

Her bilim dalı kendi alanının özelliklerine ve araştırma konusunun niteliğine göre bilimsel nitelikli bilginin vasıflarına uygun araştırma metotları ve tasnifler kullanmaktadır. Tefsir ilminin de kendine has metot ve tasnifleri vardır. Bu bağlamda özellikle kavram analizi araştırmalarında vücut ve nezaire dayalı tasnifler yapılmaktadır. Buna göre vücut, Kur'an'da birden fazla yerde geçen bir kelimenin farklı anlamlarda olması demektir. Nezâir ise, Kur'an'da farklı lafızlarla gelen birçok kelimenin aynı manada olması anlamındadır.⁶ Dolayısıyla vücut anlamlarda, nezâir ise lafızlarda meydana gelmektedir.

Musibet kavramının birden farklı anlamlara gelmesine vücûh; belâ, durr, azab, hızı vb. gibi kelimelerin musibetle aynı anlama gelmesine de nezâir denmektedir. Ancak kelimeler her ne kadar yakın anlamlı iseler de aralarında var olan farkları, anlamlarındaki darlık ve genişlik gibi anlamı etkileyen farkların olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.⁷

Musibet kelimesi lügatte (مصيبة), Arapça “s-v-b” (صوب) kökünden gelmektedir. Murat etmek, doğruyu talep etmek, doğru olmak, bir şeyi almak, sahip olmak, bulmak, isabet etmek, acılara düşürmek, perişan etmek, canı ve malı yok etmek” anlamlarına gelen if’al formundan (اصابة - يصيب - اصاب) türetilmiş ism-i fâildir.⁸ الخطأ kelimesinin⁹ zıddı olan الصواب ise uygun tam yerinde yapılmış iş

⁶ Zerkeşi, I, 102; Katip Çelebi, II, 2001; Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s.156-157, Bağış Mehmet, *Beydavi Tefsirinde Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü*, s.98-99.

⁷ Acerce, Feyzullah, *Kur'an'a Göre Musibetler Karşısında Peygamberlerin Tavırları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 7.

⁸ er-Râğib el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2001, s. 287-288; el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcü'l-Lüğâ ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, (thk: Ahmed Abdülğafur Attar), Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 1979, I, 164-166; İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekâyisü'l-Luğa*, (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979, III, 415-416.

⁹ الخطأ/hata kelimesi, “Bir şeyin amaçlanması, fakat başka bir şeye isâbet etmesi” anlamına gelir. الخطاء ise hata/ الخطأ 'nın kasten yapılmasıdır. Musîb (amaçladığı sonuca ulaşan), muhtî? (istemeyerek hata eden) gibidir. Hâtî?/الخطاء , hata eden kesin isyankârdır. Çünkü o başka bir şey amaçladığı için doğrudan sapmıştır. Ebû Hilâl el-Askerî, *Arap Dili'nde ve Kur'an'da Farklar Sözlüğü*, (trc. Veysel Akdoğan), İşaret Yayınları, İstanbul, 2009, s. 54-55.

anlamındadır¹⁰. Bu kelime ve türevleri Kur'an-ı Kerim'de yetmiş yedi farklı yerde geçmektedir. Kelimenin müştaklarından en çok yetmiş beş defa olarak esâbe (اصاب) fiil formu kullanılmıştır. Musibet kelimesi de on yerde kullanılmaktadır¹¹.

“Savâb” (الصواب), sadece güzel için kullanılmasına rağmen “esâbe” (اصاب) fiili, bir kimseye iyiliğin veya kötülüğün gelip çatması anlamında kullanılan nötr bir anlam yapısına sahiptir¹². مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ. *“Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana ne kötülük dokunursa kendindedir”*¹³ ayetinde “esâbe” (اصاب) fiilinin nötr anlam yapısı görülmektedir.¹⁴

“Musibet”, “insanın başına gelen her türlü kötü durum” için kullanılmaktadır. Kur'an'da “musibet” kelimesi daima kötü durumları ifade eder.¹⁵ Ancak “e-sa-be” fiilinde salt kelime anlamındaki “isabet etmek, başa gelmek” manasında kullanılır. Bundan dolayı bu fiil, “musibet-bela” anlamına gelebilmesi için “seyyie” kelimesi ile birlikte de kullanılmaktadır¹⁶.

Terim olarak ise musibet, kişiye isabet eden hayır ve şer için kullanılsa da kelimenin daha sonraki anlamı belâ ve musibetler için şer olan şeylere has kılınmıştır.¹⁷

Kur'an açısından temel olarak musibetler, iki kısma ayrılır. Bu musibetlerden birincisi, kaynağı insanlar olan ve onların vasıtasıyla meydana gelen ve yok edip ortadan kaldırmaya güç yetiremedikleri iftiraya uğramak, dedikoduya maruz kalmak gibi eziyet ve musibetlerdir. İkincisi ise doğrudan Yüce Allah tarafından gönderilen ve kişilerin onları bertaraf etmeye güç yetiremediği ölüm ve depremlerle malın yok olması gibi büyük felaketlerdir.¹⁸

“Onlar başlarına bir musibet geldiği zaman: “Biz Allah'a aitiz ve sonunda O'na döneceğiz.” derler”¹⁹ ayetinde geçen musibet ifadesi “mü'mine eziyet veren her

¹⁰ İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemâleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, (nşr. Abdullah Ali el-Kebîr vd.), Dâru'l-meârif, Kahire, c. XXVII, 2519.

¹¹ Bkz. Abdülbâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-kütübü'l-Mısriyye, Kâhire, 1987, s. 415-416.

¹² el-Askerî, *Farklar Sözlüğü*, s. 54-55.

¹³ Nisâ 4/79.

¹⁴ Feyzullah Acerce, , *Kur'an'a Göre Musibetler Karşısında Peygamberlerin Tavırları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 8.

¹⁵ Bakara, 2/156; Al-i İmran, 3/165; Nisa, 4/62, 72; Maide, 5/106; Tevbe, 9/50; Kasas, 28/47; Şura, 42/30; Hadid, 57/22.

¹⁶ Al-i İmran, 3/120; Nisa, 4/78-79; Araf, 7 /131; Rum, 30/26; Şura, 42/48.

¹⁷ İsfehânî, *Müfredât*, s. 287-288.

¹⁸ İsmail Karagöz, *Kur'an'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 40.

¹⁹ Bakara, 2/156

şey, onun için musibettir”²⁰ hadisinden hareketle “eziyet veren şey” anlamıyla açıklanmıştır.²¹ Buradaki kastedilen musibetlerin birer imtihan olduğunu bilen mü’minler, bu anlamda karşılaştıkları hiçbir musibetin Allah katında zayı edilmeyeceğini bilir ve ona göre hareket ederler.²²

“Onların (müşriklerin) başına (Bedir’de) iki mislini getirdiğiniz bir musibet (Uhud’da) sizin başınıza geldiğinde, “Bu, nereden başımıza geldi?” dediniz, öyle mi? De ki: “O (musibet), kendinizdendir”²³ ayetinde geçen musibet, kötülük anlamındadır.²⁴ “Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki...”²⁵ ayetinde de insana şiddetle ilişen olay felaket anlamındadır.²⁶

1.2. Kur’an’da Musibet ile İlgili Kavramlar

Dillerde kullanılan kavramlar tek anlamlı olabildikleri gibi birden çok anlamlı da olabilmektedir. Burada anlamda daralma, genişleme gibi aynı anlam üzerinde değişimler söz konusu olabilir. Bununla birlikte birbiriyle hiç alakası olmayan ya da zıt manalarda kullanılabilecek nitelikte de olabilmektedir. Bazen de aynı anlama gelen veya yakın anlam içeren farklı kelimeler de bulunabilmektedir. Dil uzmanları kelimelerin bu niteliklerini kabul etmektedirler. Kur’an’da kullanılan kavramların da böylesi özellikleri mevcuttur.

Kavramsal çalışmalarda vücut ve nezâir bağlamında kelimeler incelenirken müradif, zıt veya nakız şeklinde değerlendirmenin ötesinde bire bir eş anlamlı olmasalar da aynı konuya farklı açılardan bakmayı sağlayan nitelikteki kelimelerin olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.²⁷

Konuyla ilgili araştırma yapan tefsir ve dilbilim uzmanları, bu konuları çalışmalarında ortaya koymaktadırlar. Araştırmamızın temel kavramı olan musibet de çok anlamlı kelimelerden kabul edilmektedir. Bu bağlamda musibetle ilişkili kelimelerin Kur’an’daki kullanımının incelenmesi gerekmektedir.

²⁰ Şemsüddin Muhammed Abdür-rauf el-Münavi, *Feyzül-Kadir Şerhi'l-Câmi's-Sagır*, (thk. Hamdi ed-Demr Daniş Muhammed), Mektebetu Nizar Mustafa el-Baz, Mekke 1998, IX, 4481.

²¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Matbaai Ebüzziya, İstanbul 1935, I, 548; İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*, Dâru'l-Endülüs, Beyrut 1966, I, 347; Heyet, *Kur’an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsîr*, DİB Yayınları, Ankara, 2006, I, 241-242.

²² İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*, Dâru'l-Endülüs, Beyrut 1966, I, 347.

²³ Ali İmran, 3/165.

²⁴ Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur’ân*, (trc. İbrahim Hakkı Şengüler-Emin Saraç-Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, İstanbul, t.y., II, 530-531.

²⁵ Hadid, 57/22

²⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, VI, 4754.

²⁷ İzutsu, *Kur’an’da Dini ve Ahlâkî Kavramlar*, s. 65-66.

1.2.1. Belâ (بلاء)

Belâ Arapça bir kelime olup “b-l-y” (بلى) fiilinin mastarıdır. Lügatte “sınamak, denemek, imtihan etmek” anlamlarına gelmektedir. Fiil halinde “b-l-y” (بلى) ve “ibtelâ” (ابتلى) şeklinde, isim halinde ise “belâ” (بلى) ve “ibtîlâ” (ابتلى) olarak kullanılmaktadır.²⁸ “Belâ” (بلى) lügatte “sınav/imtihan, gam, dert, keder, tasa, musibet, afet, ceza ve çok zor iş gibi anlamlara gelmektedir.”²⁹

“İbtîlâ” (ابتلى) ve “belâ” (بلى), kavramlarında bir “imtihan” anlamı vardır ki o da herhangi bir şeyin iyiliğini-kötülüğünü, kemal ve noksanlığını ortaya çıkarmaktadır. “Biz sizi sınamak için iyi (hayır) ve kötüye (şerre) müptelâ kılıyoruz”³⁰ ayetinde belirtildiği gibi zıt iki boyutun farkını imtihan şeklinde ortaya çıkardığından, bu kelime iyi ve kötü olanı anlatmakta eşit durumdadır.³¹

Ancak imtihan olunan şeyde sonunda kazanma ve kaybetme ihtimali olduğundan her ne kadar kazanınca sevinilse de sürecin belli maddi ve manevi meşakkati içermesinden dolayı bu anlamıyla ibtilâ kelimesi daha çok zor ve sıkıntılı şeyler için kullanılmaktadır.³²

Günümüzde genellikle olumsuz şeyler için kullanılsa da kavram olumlu-olumsuz neticelere matuf bir imtihan vesilesi olması ve sonucunda hayırla şerrin, iyi ile kötünün, mümin ile münafığın vb. birbirinden ayrılmasını sağladığı için “Sizden mücahitleri ve sabredenleri bilelim (ortaya çıkaralım) diye sizi deniyoruz”³³ ayetinde belirtildiği üzere, bazı kişiler şükretsiner diye sevinçlerle ve nimetlerle, bazı kimseler de sabretsiner ve ecrini alsınlar diye zorluklarla imtihan edilmektedir. İşte insanların böyle imtihan edilmeleri “belâ”dır³⁴.

Kur'an'da Firavun tarafından İsrailoğulları'na yapılan eziyet; “işkence”, manasında “büyük bela/belaun azim”³⁵ ve “açık bela/belaun mübin”³⁶olarak tanımlanmaktadır. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etme teşebbüsü ise deneme-

²⁸ el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 61; Cevherî, *es-Sihah*, VII, 2284-2285; bkz. Bakara 2/49; A'raf 7/141; Enfâl 8/17; İbrâhim 14/6; Sâffât 37/106; Duhân 44/33.

²⁹ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2553-2556; Taha, 20/120, Bakara, 2/155, Enfâl, 8/17; Hud, 11/7, Bakara, 2/49, Araf, 7/141,

³⁰ Enbiyâ 21/35.

³¹ el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, I, 163-164; İbn Fâris, *Mekâyisü'l-Luğa*, I, 293.

³² Necati Kara, “Kur'an ve Sünnet'te Belâ ve Musibet”, Ekev, Akademi Dergisi, Erzurum 1998, C. I, S. 3, s. 34-35.

³³ Muhammed 47/31.

³⁴ el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 61.

³⁵ Bakara, 2/49; Araf, 7 /141; İbrahim, 14/6.

³⁶ Duhan, 44/33.

imtihan anlamında “açık bela/belaun mübin”³⁷ diye nitelenmektedir. Allah'ın tabi tuttuğu imtihanı, kişinin onun emir ve rızasına uygun hareket ederek kazanması “güzel bela/belaun hasenen”³⁸ olarak tavsif edilmiştir. Dinin emir, yasak ve tavsiyelerinden oluşan yükümlülükler de “bela-ibtıla”³⁹ olarak nitelenmiştir.⁴⁰

1.2.2. Durr (ضر)

Kur'an'da musibet, sıkıntı ve belâ anlamlarında geçen “Durr”, (الضر) ve “Darr” (الضر) konumuzla alakalı önemli kelimelerdendir.⁴¹ “*ed-Durr*” “hoş olmayan durum, kötü hâl, zayıflık” anlamında olup yaşanan sıkıntılar dolayısıyla bedenin ıstırap duyduğu nefsin rahatsız olduğu şeyler için kullanılmaktadır. Arapçada “*Raculün madrûr*” ibaresi “hali kötü bir adam” demektir. “*ed-Darr*” ise “nef” (نفع) kelimesinin zıt anlamında hastalığın tedavisi amacıyla tadı acı olan bir ilacı almak örneğindeki zarar iyi anlamında, zulme mazur olmak şeklindeki *ed-darr* ise çirkin anlamında olmak üzere iki farklı kullanımı bulunmaktadır. Ancak mastar halinde ise zarar vermek anlamındadır.⁴²

“*ed-Durr*” kelimesinde genel olarak yukarıdan/üstten gelen bir sıkıntı kastedilir. “*ed-Darr*” kelimesinde ise birbirine müsavi bir durumdaki kişilerden gelen zarar, sıkıntı kastedilmektedir. “*ed-Darrâ*” kelimesi “zâhir/açık/aleni olan zarar/ziyan olarak kullanılmaktadır.⁴³ Bu kelime bir kimsenin başına gelen musibetler olarak da tarif edilmektedir.⁴⁴

“*ed-Durr*” bilgi, erdem, fazilet vb. önemli vasıfların kişide bulunmaması gibi şahsın kendi zatından kaynaklanan veya uzuvlarının eksik olması ya da olmaması, makam-mevki sahibi olmamak gibi dış görünüşteki bir eksiklikten kaynaklanmaktadır. “*ed-Darrâ*” ise bol nimet ve bereketin karşıtı olarak “büyük zarar ve sıkıntı” şeklinde tarif edilmektedir.⁴⁵

³⁷ Saffat, 37/106.

³⁸ Enfal, 8/107.

³⁹ Bakara, 2/155; Muhammed, 47/31.

⁴⁰ TDV. İA., V/380; M. Fuad, Abdalbaki, *Mu'cemu'-'Müjehres*, İstanbul, 1982 s. 135-136; Kara, s. 35.

⁴¹ “Durr” için bkz. Enam, 6/17; Yunus, 10/12, 107; Nahl, 16/35; Nisa, 17/67; Rum, 30/33; Zümer, 39/8, 39; “Darrâ” için bkz. Bakara, 2/1 77; Araf, 7 /95; Yunus, 10/21; Hud, 11/10; Fussilet, 41/50.

⁴² el-Askerî, *Farklar Sözlüğü*, s. 287-288.

⁴³ el-Askerî, *Farklar Sözlüğü*, s. 288.

⁴⁴ İbn Manzur, *Lisânü 'l-Arab*, XXIX, 2572-2576.

⁴⁵ el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 293.

Kur'an'da "Durr" yakın anlamlıları ve türevleri ile beraber yetmiş dört yerde geçmektedir.⁴⁶ Kur'an-ı Kerim'de "İnsana bir darlık gelince"⁴⁷, "*Allah sana bir sıkıntıdarlık verirse*"⁴⁸, "*Sonra, bir sıkıntıya uğradığınızda yalnız O'na sığınursunuz*"⁴⁹, "*Eyyüb da: 'Başıma bir bela geldi, (Sana sığındım), Sen merhametlilerin merhametlisin' diye Rabbine nidâ etmişti*"⁵⁰ ayetlerinde geçtiği şekliyle "musibet, sıkıntı, belâ, darlık" kelimeleri bu kökten gelmektedirler.

1.2.3. Azap (عذاب)

"Azebe" fiilinden türemiş çoğulu a'zibe olan azab kelimesinin sözlük anlamı işkence, sıkıntı verme ve cezalandırmadır.⁵¹ Ancak "azab" kelimesinin anlamı içerisinde devamlılık bulunmaktadır. Örneğin sivrisineğin ısırması elemdir, azap değildir. Elem sürekli olduğunda azap anlamında kullanılmaktadır.⁵²

Genel itibariyle insanların dünya hayatında işledikleri günahlar ve ettiği isyanlar dolayısıyla ahirette bunların karşılığı olarak cezalandırılması "azab" ile ifade etmektedir. Ancak kelimenin anlam kapsamı içerisinde bu dünya hayatında karşılaşılan büyük afetler, felaketler, semavi azap, bela, sıkıntı ve musibetler⁵³ de bulunmaktadır.

Kur'an'da azabın ahiret hayatında ve bu dünya hayatında olduğunu ifade eden ayetler mevcut⁵⁴ olduğu gibi dünyada azap edileceğini belirten ayetler de bulunmaktadır.⁵⁵ Azap, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa, kan⁵⁶, yerin dibine geçirme⁵⁷, korkunç ses⁵⁸, yıldırım⁵⁹, kasırga⁶⁰, gökten taş yağdırma⁶¹, denizde boğma⁶², fitratın

⁴⁶ Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, s. 419-420.

⁴⁷ Yûnus 10/12.

⁴⁸ Yûnus 10/107.

⁴⁹ Nahl 16/53; bkz. İsrâ 17/67; Enbiyâ 21/83-84; Mü'minûn 23/75; Rûm 33-34.

⁵⁰ Enbiyâ 21/83.

⁵¹ Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *el-Kâmûsü'l-Muhit, Müessesetü'r-Risâle*, Beyrut, 1986, s. 105.

⁵² el-Askerî, *Farklar Sözlüğü*, s. 353.

⁵³ Firavunun İsrailoğullarını kesmesi: Bakara, 2/49; Semavi azap, Enam, 6/40, 47; diğer felaket ve musibetler: Araf, 7/69; Yunus, 10/54, 98; Nahl, 16/26.

⁵⁴ Tevbe, 9/74; Nur, 23/19.

⁵⁵ Tevbe, 9/55, 85; Yunus, 10/89; Rad, 13/34.

⁵⁶ Araf, 7/133.

⁵⁷ İsrâ, 17/68; Ankebut, 29/40; Sebe, 34/9.

⁵⁸ Hud, 11/67; Hicr, 15/73, 83; Mü'minûn, 23/41; Kamer, 54/31.

⁵⁹ Bakara, 2/55; Nisa, 4/153; Fussilet, 41/13, 17; Zariyat, 51/44.

⁶⁰ İsrâ, 17/68; Ankebut, 29/40; Kamer, 54/34; Mülk, 68/17.

⁶¹ Hud, 11/8; Hicr, 15/74

⁶² Bakara 2/50; Araf, 7/64; Şuara, 120; Enbiya, 21/77; Furkan, 25/37

değiştirilmesi, maymuna çevrilme⁶³ şeklinde zikredilerek bela ve musibetin en üst düzeyini belirtmektedir⁶⁴.

Bu zikredilenlerle “dünya hayatında karşılaşılan azaplar olarak ölümle neticelenen musibetler” anlatılmaktadır⁶⁵ ki araştırmamızın temel konusunu bu tür musibetler oluşturmaktadır.

Yukarıda zikrettiğimiz çeşitli azap türleri insanın bedenine veya ruhuna yönelik olması hasebiyle maddi ve manevi azap şeklinde nitelendirilebilir.⁶⁶ Bu tür azapların ortaya çıkmasında insanlara fayda veren şeylere yani iyiliklere engel olmak, haksız olarak cebir ve baskı kullanmak, başkalarını rahatsız etmek, aşırı istekle nimetin talep edilmesi, korktuğu bir duruma sokma, rahat ve lezzetlerden uzaklaştırma vb. pek çok etken bulunmaktadır⁶⁷.

Genel itibariyle Yüce Allah’ın emir ve yasaklarına uymayanlara verilen cezayı ifade etmekte olan azap kelimesi çeşitli türevleriyle birlikte Kur’an-ı Kerimde dört yüz doksan defa geçmektedir.⁶⁸

İlahi azap, dünya hayatı, kabir hayatı ve ahirette olmak üzere üç farklı yerde gerçekleşir. Yüce Allah’ın azabı isyan ve inkar eden kulları içindir.⁶⁹ Bu anlamda Kur’an-ı Kerim’de Nuh, Hûd, Salih, Lut ve Şuayb Peygamberlerin tevhidi tebliğine inatla karşı çıkıp onu inkar eden kavimlerine verilen azaplar örnek olarak zikredilmektedir.⁷⁰

1.2.4. Hızıy (خزى)

İnsana verilen musibet türlerinden biri olan “hızıy”, lügatte “rezil olmak, itibarını kaybetmek, hor ve zelil olmak, belaya uğramak” manalarına gelmektedir.⁷¹ Kur’an-ı Kerim’de musibet ve azap olarak kullanılmaktadır.⁷²

Hızıy, aşırı utangaçlık olarak kişinin kendisinden kaynaklı veya başkaları nezdinde itibar kaybetme olarak ikiye ayrılmaktadır. İnsanın kendisinden kaynaklanan

⁶³ Maide, 5/60

⁶⁴ Bkz. Bakara 2/50, 55; Nisa 4/153; Mâide 5/60; A’raf 7/64, 133; Hûd 11/8, 67; Hicr 15/73, 74, 83; İsra 17/68; Enbiya 21/77; Mü’minûn 23/41; Furkan 25/37; Şuara 26/120; Ankebût, 29/40; Sebe 34/9; Fussilet, 41/13,17; Zâriyât, 51/44; Kamer, 54/31, 34; Mülk, 68/17.

⁶⁵ Kara, s. 36.

⁶⁶ Acerce, s. 12.

⁶⁷ Salih Uzeyme, *Mustalahât-u Kur’âniyye*, Beyrut, 1994, s. 269.

⁶⁸ Abdülbâkî, *el-Mu’cem*, s. 450-454.

⁶⁹ A’raf 7/96; Tevbe 9/95; Yunus 10/8, 70.

⁷⁰ Ankebût 29/40, İsra 17/103, A’raf 7/103.

⁷¹ İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, IV, 1154-1155; ez-Zebidî, es-Seyyid Muhammed Murteza, *Tâcu’l-Arûs*, ty., yy., X, 112.

⁷² Bakara, 2/85, 114; Maide, 5/33, 41; Yunus, 10/98; Hac, 22/9; Fussilet, 41/16.

haliyle hızı, övülen methedilen bir davranıştır. Bu anlamda mütevazılık ve gurura kapılmamak anlamına gelmektedir. Hızıyın başkalarından kaynaklanan hali de rezillik ve zillettir.⁷³

Kur'an'da hızı, fiil olarak on üç yerde, isim-mastar olarak da on bir yerde, bir yerde ism-i tafdil, bir yerde ise ism-i fail olarak zikredilmektedir.⁷⁴ Kur'an'da dünya hayatında ve ahiret hayatında olmak üzere iki çeşit hızıyden bahsedilmektedir.⁷⁵ Allah Teâlâ'nın kâfirleri⁷⁶, münafıkları⁷⁷, zalimleri⁷⁸, fesatçıları⁷⁹, Allah yolundan saptırmak isteyenleri⁸⁰, Allah'a verdikleri sözü tutmayanları⁸¹ rüsvay edeceği haber verilmektedir. Nuh, Salih, Şuayb, Hûd vb. Peygamberlere karşı inanmayıp zulmedenlerin rüsvay edildiği belirtilmektedir.⁸²

İsrailoğulları'nın birbirlerini katletmeleri, birbirlerini yurtlarından çıkarmaları, kötülük ve düşmanlıkta birbirlerini desteklemeleri ve kendilerine inzal olan kitabın bir kısmını reddetmeleri nedeniyle rüsvây edildikleri belirtilmektedir.⁸³ Yunus peygamberin kavmi ise yaptıklarından pişman olmaları sebebi ile dünya hayatında onlardan hızıyın kaldırıldığı zikredilmektedir.⁸⁴

Kur'an'da Allah hakkında bilgileri olmadığı halde tartışma yapanların⁸⁵, Allah'ın mescitlerinde O'nun isminin zikredilmesine engel olanların⁸⁶ ve Resulullah'a karşı savaşır fesat çıkarıcıların dünyada el ve ayaklarının çapraz olarak kesilerek, sürgün edilerek veya asılarak rüsvay edilecekleri belirtilmektedir.⁸⁷

Kur'an-ı Kerîm'e göre hızıy cezası sadece dünyada değil aynı zamanda ahirette de gerçekleşecektir. Ancak ahirette olanı daha şiddetli olacaktır ve bu büyük rüsvaylık olarak tanımlanmaktadır.⁸⁸

⁷³ el-İsfehâni, *Müfredât*, s. 147.

⁷⁴ Abdülbâki, *el-Mu'cem*, s. 231.

⁷⁵ Bakara, 2/85, 114; Maide, 5/33, 41; Hac, 22/9; Zümer, 39/26; Fussilet, 41/16.

⁷⁶ Tevbe, 9/2, 14.

⁷⁷ Mâide, 5/41.

⁷⁸ Zümer, 39/26.

⁷⁹ Mâide, 5/33.

⁸⁰ Hac, 22/9.

⁸¹ Bakara, 2/85.

⁸² Hûd, 11/39, 66, 93; Fussilet, 41/16.

⁸³ Bakara, 2/85.

⁸⁴ Yûnus, 10/98.

⁸⁵ Hac, 22/9.

⁸⁶ Bakara, 2/114.

⁸⁷ Mâide, 5/33.

⁸⁸ Nahl, 16/27; Fussilet, 41/16; Âl-i İmrân, 3/192; Tevbe, 9/63.

1.2.5. Be's (بأس)

Lügatte, ciddi düzeyde fukaralık ve muhtaçlıkta kötü halde bulunmak, azap içinde olmak, savaşın şiddetinde kalmak, korku halinde olmak anlamındadır. Kelimenin farklı müştaklarında afet ve musibet gibi manalar da mevcuttur.⁸⁹

Kur'an-ı Kerîm'de "be's" yirmi beş ayette zikredilmektedir. İlgili ayetlerde azap gelene kadar inkârlarında ısrar eden inkarcıların son anda iman etmelerinin kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı ve bu dünyada da inkarları dolayısıyla bir kısım azapları tadacakları, hüsrân ve hezimet yaşayacakları belirtilmektedir. Bu anlamda önemli örneklerden birisi de zulmü ile maruf olan Firavun'un son anında "İsrâiloğulları'nın inandığı Allah'tan başka ilâh bulunmadığını" söylemesine/ıkrar etmesine rağmen denizde boğulmaktan kurtulamamış ve hüsrana uğramış olmasıdır.⁹⁰

Kur'an'da "be's" nekre ve marife olmak üzere yirmi beş yerde; sıkıntı, baskı, zorlama⁹¹, fitne içerisindeki savaş ve katl⁹², şiddet, şiddetli ve kuvvetli olma⁹³, cesaret ve harpte belâlı olma⁹⁴, silah⁹⁵, azap⁹⁶, harp⁹⁷, kuvvet, kudret⁹⁸, cezalandırma ve ukubet⁹⁹, düşmanlık, adavet¹⁰⁰ anlamlarında geçmektedir.

Bütün bunlardan hareketle Kur'an'da "be's" kelimesinin azap, harp, baskı, zorlama vb. gibi olumsuz manada kullanıldığı görülmektedir.

1.2.6. Fitne (فتنة)

"Fitne", kelimesi, Arapça "f-t-n" (فتن) fiilinden türemiş olup, lügatte altın ve gümüş gibi madenlerin özünü diğer maddelerden ayırmak amacıyla ateşe tutmak anlamındadır. Kelimenin anlam kapsamında "imtihan, ateşte yakma, suç günah, küfür, sapıklık, azdırma, azap, gam keder, musibet ve bela" gibi anlamlar da bulunmaktadır.¹⁰¹ Ayrıca "eziyet etmek, zora-meşakkate sokmak, denemek, azdırmak" manalarında da kullanılmaktadır¹⁰².

⁸⁹ el-Askerî, *Farklar Sözlüğü*, s. 288; el-Cevherî, *es-Sıhah*, III, 907; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, III, 199-201; el-İsfahânî, *Müfredât*, s. 66.

⁹⁰ En'am, 6/148; Araf 7/4; Mü'min, 40/84-85; Yûnus, 10/90-92.

⁹¹ Nisa, 4/84.

⁹² En'am, 6/65.

⁹³ İsrâ, 17/5.

⁹⁴ Neml, 27/33; Fetih, 48/16.

⁹⁵ Hadid, 57/25; Enbiya, 21/80.

⁹⁶ Mü'min, 40/29; Kehf, 18/2; En'am, 6/147; Enbiya, 21/12.

⁹⁷ Bakara, 2/177; Ahzab, 33/18; Nahl, 16/81.

⁹⁸ Nisa, 4/84.

⁹⁹ A'raf, 7/164; Mü'min, 40/84.

¹⁰⁰ Haşr, 59/14.

¹⁰¹ İbn Manzur, XIII/3 17-320.

¹⁰² Ragîb el-İsfahani, s. 559; el-Askerî, *Farklar Sözlüğü*, s. 317.

Fitne kelimesi Kur'an'da toplamda otuz dört ayette geçmektedir. Bunlardan yirmi altı ayette fitne kelimesinin benzer anlamlıları ile birlikte kullanılmaktadır.¹⁰³ Genel olarak ateşte yakmak¹⁰⁴, azap¹⁰⁵, isyan ve muhalefet¹⁰⁶, sınamak, denemek, imtihan¹⁰⁷, şaşırtma, sapıtma¹⁰⁸, kötülük, azap, işkence¹⁰⁹, musibet¹¹⁰ ve bela¹¹¹; şirk, küfür, müşriklerin Müslümanlara uyguladığı ve şirkle yeniden yüzleştirmeyi hedef edinen zorlamalar¹¹² düşman saldırısı¹¹³; Allah Teala'nın kullarına değişik nimetler vermek suretiyle birbirlerine karşı niyet ve tutumlarını ortaya çıkarması¹¹⁴; günah¹¹⁵; şeytanın aldatmacası ve tuzağı¹¹⁶; şeytanın zayıf ruhlu kişilere aşıladığı bâtil inanç ve kuruntu¹¹⁷; nifak¹¹⁸; delilik¹¹⁹ gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere kelimenin en temel manaları arasında imtihan, bela ve fesat bulunmaktadır. Fitne kavramının, “*inanç uğruna maruz kalınan ağır işkence*” manasında kullanımı da yaygındır¹²⁰.

İbn Manzur fitne kavramına olumlu ve olumsuz anlamlarını da içeren kapsamıyla insanın sabır, sebat ve tevekkül ile önüne çıkan imtihanı aşip ilahi mükafata ulaşmasına fırsat vermesi açısından da sonucu itibariyle önemli bir imtihan olmasına dikkat çekmektedir.¹²¹ “*Mallarınız ve evlâtlarınız sizin için birer fitnedir*”¹²² ayetinde de görüldüğü üzere fitne, bütünüyle olumsuz bir ifade değildir¹²³.

Fitne Allah'a nispet edildiğinde, Yüce Allah'ın kullarını nimet ve külfetlerle denemesini, insana nispet edildiğinde ise olumsuz anlamda baskı, zulüm,

¹⁰³ Abdülbâki, *el-Mu'cem*, s. 511-512.

¹⁰⁴ Zariyat, 51/13.

¹⁰⁵ Zariyat, 51/14.

¹⁰⁶ Tevbe, 9/49.

¹⁰⁷ Bakara, 2/102; Enfal, 8/28; Yunus, 10/85; İsrâ, 17/60; Enbiya, 21/35; Hac, 22/53; Furkan, 25/20; Saffat, 37/63; Zümer, 39/49; Kamer, 54/27; Mümtehin, 60/5; Teğabun, 64/15; Müddesir, 74/31.

¹⁰⁸ Maide, 5/41, 49.

¹⁰⁹ Yunus, 10/83; Ankebut, 29/10.

¹¹⁰ Hac, 22/11.

¹¹¹ Nur, 24/63.

¹¹² Bakara, 2/191, 193, 217; Nisâ, 4/91.

¹¹³ Nisâ, 4/101.

¹¹⁴ En'âm, 6/53; Furkân, 25/20.

¹¹⁵ Tevbe, 9/49.

¹¹⁶ A'râf, 7/27.

¹¹⁷ Hac, 22/53.

¹¹⁸ Hadid, 57/14.

¹¹⁹ Kalem, 68/6.

¹²⁰ Mustafa Çağrıci, “Fitne”, *DİA*, İstanbul 1996, XIII, s. 156.

¹²¹ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, XXXVII, s. 3344-3347.

¹²² Enfâl, 8/28.

¹²³ Çağrıci, “Fitne”, *DİA*, XIII, s. 156.

sapma/saptırma, kargaşa, bozgunculuk yapma vb. gibi fiilleri ifade eder. Yine fitne kelimesi, şeytan ile ilişkilendirildiğinde de insana vesvese veren, ayartan, yoldan çıkararak aldatmaca ve tuzak gibi anlamlar ifade etmektedir.¹²⁴

1.2.7. Helâk (هلاك)

Helak kelimesi lügatte mahvolmak, yok olmak, yıkıma uğramak anlamındadır.¹²⁵ Üç farklı şekilde helakten bahsedilmektedir:

Birincisi: “*Gücüm (saltanatım) benden yok olup gitti*”¹²⁶ ayetinde zikredildiği şekilde mevcut olanın yok olmasıdır.

İkincisi: “*Dönüp gitti mi (veya iş başına geçti mi) yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekin ve nesli helâk (yok) etmeye çalışır...*”¹²⁷ ayetinde, bir şeyin olduğu haldeki durumunu değiştirerek/bozarak onu yok etmek anlamındadır.

Üçüncüsü, ‘ölmek’ anlamındadır. “*Senden fetva istiyorlar. De ki: ‘Allah size ana-babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor: Ölen (heleke; helâk olan) kişinin çocuğu yok, bir kız kardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı o (kız kardeşi)nindir*”¹²⁸ ayetinde ifade edildiği şekilde helak kelimesi, ölmek/ölüm anlamına gelmektedir.

Aynı şekilde “*Daha önce Yusuf da size açık beyyine/kanıtlar getirmişti. Onun getirdiklerinden de kuşkulanıp duruyordunuz. Nihâyet o helâk olunca/vefat edip ölünce (heleke): ‘Allah ondan sonra elçi göndermez’ dediniz. İşte Allah, aşırı giden, şüpheli kimseleri böyle saptırır*”¹²⁹ ayeti ile de helakın ölüm anlamına geldiği ifade edilmiştir.

“*Dediler ki: ‘Ne varsa dünya hayatımızdır, başka bir şey yoktur. Ölürüz, yaşarız. Bizi zamandan başkası helâk etmiyor.’ Fakat onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zannediyorlar*”¹³⁰ ayetinde helak ölüm anlamındadır.

1.2.8. Tedmîr (تدمير)

Tedmîr, lügatte, “helâk etmek, kökten kazımak, izinsiz girmek, yok etmek, harap etmek, saldırmak, parçalamak, darmadağın etmek vb. anlamlara gelir.”¹³¹ Kur’an-

¹²⁴ Çağrı, “Fitne”, *DİA*, XIII, s. 156.

¹²⁵ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, XXXXI, 4686-4688.

¹²⁶ Hâkka, 69/29.

¹²⁷ Bakara, 2/205.

¹²⁸ Nisâ, 4/176.

¹²⁹ Mü'min, 40/34.

¹³⁰ Câsiye, 45/24.

¹³¹ el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 172; İbn Fâris, *el-Mu'cem*, III, 364; İbnManzur, *Lisânü'l-Arab*, XVI, s. 1420-1421.

1 Kerim önceki peygamberlerin kavimlerinin başına gelen büyük felaketler için kullanılmaktadır.

“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şırmamış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz”¹³² ayetinde bahsedilen helâk, “tedmir” anlamındadır.

Tedmir kelimesinin anlam aralığında bulunan izinsiz girme, Allah tarafından taşkınlık ve haddi aşmada sınır tanımayan toplumların helak edilmelerindeki ansızın gelip köklerinin yok edilmesi vb. kelimenin anlamını açıklaması açısından önemlidir.¹³³

1.2.9. Hayk (حَيْق)

Kur’an-ı Kerim’de dokuz farklı yerde geçen¹³⁴ hâka kelimesi sözlükte bir şeyin başka bir şeyin karşılığı olarak gelmesi, inmesi, gelip çatması anlamına gelmektedir.¹³⁵ Kelime hile yapmak, alay etmek, dalga geçmek gibi anlamların yanı sıra Allah’ın vahyini değersizleştirerek insanların gözünde düşürmeye uğraşan kişilerin bu haddi aşan davranışları karşısında başlarına gelen musibetler¹³⁶ anlamına gelmektedir.

Kur’an’da, önceki peygamberlerin tebliğine karşı gelerek o peygamberler ile alay eden, onlara eza ve cefa eden azgın kavimlerin başlarına gelen azaplar, “hayk’i” anlamamızı sağlayan ibretli örneklerdir.¹³⁷

1.2.10. Kat’ (كَطْع)

Lügatte kesmek, ikiye bölmek, mesafe almak, birden fazla parçalara ayırmak manalarına gelmektedir.¹³⁸ Kur’an-Kerim’de “Allah, kâfirlerden bir kısmının kökünü kessin veya onları perişan etsin, böylece bozulmuş bir halde dönüp gitsinler diye, size yardım eder”¹³⁹ buyurulmaktadır.

¹³² İsrâ, 17/16.

¹³³ Abdullah Emin Çimen, *Niçin Helâk Oldular*, Akademi Yay., İzmir, 2008, s. 132.

¹³⁴ Abdülbâki, *el-Mu’cem*, s. 222.

¹³⁵ İbn Fâris, *Mu’cem*, II, 291; İbn Fâris, *Mekâyisü’l-Luğa*, II, s. 125.

¹³⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII, 1072; el-İsfehânî, *Müfredât*, 137; el-Ferâhîdî, *Kitabü’l-Ayn*, I, s. 379.

¹³⁷ Hûd, 11/8; Nahl, 16/34; Câsiye, 45/33; En’âm, 6/10.

¹³⁸ el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 408.

¹³⁹ Al-i İmrân, 3/127.

Kat' kelimesi ayette belirtildiği üzere Allah Teala'nın emir ve nehiyelerine uymayan inkarcı kişi veya toplumların, yaptıkları zulüm ve haddi aşan fiilleri dolayısıyla yok edilmeleri anlamına gelmektedir.¹⁴⁰

1.3. Kur'an Ayetlerinde Musibet

Kur'an'da imtihan, deneme gibi insanların yaşadıkları hoş olmayan olaylar "belâ" ve "musibet" kelimeleri ifade edilmektedir. Bu iki kelimenin yanı sıra "durr", "azab", "hızy", "be's" ve "fitne" kelimeleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bela kelimesi fiilin mastarı olup "sınamak, denemek, imtihan etmek" manalarına gelir. Fiil olarak hem "bela" hem de "ibtela" şekilleriyle kullanılır. İsim şekli ise "bela" ve "ibtıla" dır¹⁴¹.

"Musibet", "başına gelmek, isabet, etmek, ulaşmak" gibi manalara gelen "esâbe" fiilinden türetilmiştir. İsim olup "insanın başına gelen her kötü durumu" ifade etmektedir. "Musibet" kelimesi Kur'an'da her zaman kötü durumları ifade etmek için kullanılmaktadır¹⁴².

Ancak "e-sa-be" fiilinde mutlak manada "isabet etme, başa gelme" manası bulunmasından dolayı bu fiil "musibet-bela" manasını ifade etmesi için "seyyie" kelimesiyle beraber kullanılır.¹⁴³

Musibetlerin gelmesi, Allah'ın izni dahilinde olmaktadır.¹⁴⁴ Ayrıca bu musibetler insanın kaderinde yer alan birer sırdır. İnsan hayatının iradi olmayan kısmında, alın yazısında mevcuttur. "*Ne yerde ne de kendi canlarınızda meydana gelen hiç bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kitapta (yazılmış, ezeli bilgimizde tespit edilmiş) olmasın.*"¹⁴⁵ Ayrıca bu durum ayet ve hadislerde şöyle ifade edilmiştir;

"*Bizim başımıza ancak Allah'ın yazdığı şeyler gelir.*"¹⁴⁶ "*Allah, her nefsi yaratmış, hayatını, rızkını ve başına gelecek musibetleri yazmıştır.*"¹⁴⁷ Şahıslara gelen

¹⁴⁰ Al-i İmrân, 3/127; A'raf, 7/72; Hicr, 15/66.

¹⁴¹ Bakara, 2/49; Araf, 7/141; Enfal, 8/17; İbrahim, 14/6; Saffat, 37/106; Duhan, 44/33.

¹⁴² Bakara, 2/156; Al-i İmran, 3/165; Nisa, 4/62, 72; Maide, 5/106; Tevbe, 9/50; Kasas, 28/47; Şura, 42/30; Hadid, 57/22.

¹⁴³ Al-i İmran, (Ma asabeke min seyyietin), 3/120; Nisa, 4/78-79; Araf, 7/131; Rum, 30/26; Şura, 42/48.

¹⁴⁴ Teğabun, "*Başına gelen her musibet Allah'ın izniyledir*" 64/11.

¹⁴⁵ Hadid, 57/22.

¹⁴⁶ Tevbe, 9/51.

¹⁴⁷ Tirmizî, Muhammed b. İsa Ebu İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Dâru'l-İhyâ-ît-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1994, Kader, II; İbn Hanbel, Ahmed, *el-Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, 1/440; 111/327.

musibetlerin çoğu kendilerinden¹⁴⁸, elleriyle işlediğinden¹⁴⁹ veya günahından¹⁵⁰ kaynaklanmaktadır. “Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her kötülük de kendindedir”¹⁵¹.

Allah, insan için “O, nankördür,¹⁵² acelecidir,¹⁵³ sabırsızdır, huysuzdur”¹⁵⁴ şeklinde genel ifadeler kullandıktan sonra insanın musibetler karşısındaki psikolojik hallerini değişik münasebetlerle Kur'an'ın birçok ayetinde vermektedir. Bu ayetlerden bazılarını burada kaydetmek faydalı olacaktır.

“Kendisine bir kötülük dokundu mu sızlanır, kendisine hayır dokundu mu yardım etmez”¹⁵⁵.

“İnsanlardan kimi de Allah'a bir kenardan ibadet eder (kulluk onun gönlüne tam oturmamıştır). Eğer kendisine bir hayır gelirse onunla huzura kavuşur, (sevinir) ve eğer başına bir kötülük gelirse yüzüstü döner (dini kötüyerek ondan vazgeçer). O dünyayı da ahireti de kaybetmiştir...”¹⁵⁶.

“Onlara bir iyilik erişirse ‘Bu, Allah katındandır.’ derler. Onlara bir kötülük erişirse ‘Bu, senin yüzündendir.’ derler. De ki: ‘Hepsi, Allah tarafındandır.’ Bu topluma ne oluyor ki hemen hiç söz anlamıyorlar?”¹⁵⁷.

“Biz onlara bir rahat tattırdığımız zaman onunla sevinirler. Elleriyle yapıp öne sürdüklerinden dolayı onlara bir kötülük dokunduğunda derhal ümitsizliğe düşerler”¹⁵⁸.

“İnsanlara bir zarar dokundu mu Rabblerine yönelerek ona yalvarırlar. Sonra onlara kendinden bir rahmet tattırınca hemen onlardan bir grup Rabblerine ortak koşarlar.”¹⁵⁹

“Fakat insan böyledir; Rabbi ne zaman kendisini sınıyıp ona ikramda bulunur, ona nimet verirse ‘Rabbim bana ikram etti.’ der. Ama Rabbi onu sınıyıp rızkını daraltırsa ‘Rabbim beni perişan etti’ der”¹⁶⁰

¹⁴⁸ Al-i İmran, 3/165; Nisa, 4/79.

¹⁴⁹ Nisa, 4/62; Kasas, 28/47; Şuara, 42/30, 48.

¹⁵⁰ Maide, 5/49; Araf, 7/100.

¹⁵¹ Nisa, 4/79.

¹⁵² İsrâ, 17/67.

¹⁵³ İsrâ, 17 /2

¹⁵⁴ Mearic, 70/19.

¹⁵⁵ Mearic, 70/20-21.

¹⁵⁶ Hac, 22/2.

¹⁵⁷ Nisa, 4/79.

¹⁵⁸ Rum, 30/36.

¹⁵⁹ Rum, 30/33.

¹⁶⁰ Fecr, 89/15-16.

Yukarıdaki ayetlerde insanların çeşitli sebeplerle kendilerine verilen musibetler karşısında takındıkları tavırlar kınanmaktadır.

Hâlbuki deneme maksadıyla gelen bu belaların nasıl karşılanacağı hakkında ölçüler Kur'an ve sünnette "*Başına gelen musibete sabret*"¹⁶¹ ve "*gerçek sabır musibetin geldiği ilk anda gösterilen sabırdır.*"¹⁶² "*Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her kötülük de kendi (işlediğin günah yüzü)ndendir*"¹⁶³ ve "*Biz Allah'tan geldik ona döneceğiz*" de."¹⁶⁴ "*Allah'ım benim bu musibetimin hesabı sana aittir, bundan dolayı bana ecir ver ve onu hayra tebdil eyle...*"¹⁶⁵ şeklinde belirlenmiştir¹⁶⁶.

¹⁶¹Lokman, 31/17.

¹⁶² Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, Beytül-Efkâr, Riyad, 1997, Cenaiz, 32; Ahkam, 42; Müslim, Ebu Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Camiu's-Sahih*, Beytu'l-Efkâr, Riyad, 1998, Cenaiz, 14; Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as, *Sünen-i Ebi Davud*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Cenaiz, 23; Tirmizi, Cenaiz, 13; Nesai, Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesai*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Cenaiz, 22; İbn Mace, Cenaiz, 55; Müsned, III, 130, 142, 217.

¹⁶³ Nisa, 4/79.

¹⁶⁴ Bakara, 2/156.

¹⁶⁵ Buhârî, Merda, 1; Müslim, Cenaiz, 3; Müsned, IV/27.

¹⁶⁶ Kara, s. 32.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUSİBETİN OLUŞUM SÜRECİ

2.1. Musibetin Meydana Geliş Sebepleri

Kısaca ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey¹⁶⁷ olarak tanımlanan musibet, kişiyi sıkıntıya sokan, huzurunu kaçıran ve genelde istenmeyen bir durumdur. Dolayısıyla karşılaşılmak istenmeyen musibetlerin oluşma sebepleri insanlar tarafından sorgulanmaktadır. Özellikle din karşıtı anlayışlara sahip olanlar tarafından sorulan, “Allah neden musibetleri insanlara gönderiyor” sorusu geçmişte olduğu gibi günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Ancak karşılaşılan musibetler iki boyutlu olmaktadır. Musibetlerden bazıları insanın kendi yaptıklarının bir sonucu iken bazılarının ise Allah’ın ilahi muradı açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Biz de çalışmamızda musibetlerin geliş sebeplerini bu iki açıdan değerlendirmeye çalışacağız.

2.1.1. Kaynağı İnsan Fiilleri Olan Musibetler

İnsanın iradesini kötüye kullanarak işlediği günah ve hataları yahut yapması icap eden görevleri yerine getirmemesi¹⁶⁸ musibetin gelmesine sebep olabilir. Hatta Kur’an’da “Başlarına kendi işlediklerinden ötürü bir musibet çattığında”¹⁶⁹, “yaptıklarından ötürü başlarına bir kötülük gelirse”¹⁷⁰ (بِمَا قَدَّمْتُمْ أُيُوبَهُمْ)¹⁷⁰, “Başınıza gelen herhangi bir musibet ellerinizle işlediklerinizden ötürüdür.”¹⁷¹ (فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ)¹⁷¹, “Sana ne kötülük gelirse kendindedir”¹⁷² vb. ayetlerde insanların başlarına gelen musibetlerin daha çok kendi iradeleri ile yaptıkları yanlış fiilleri dolayısıyla meydana geldiği ifade edilmektedir.

¹⁶⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2dcbe7edf434.6_2510870, 03.01.2019.

¹⁶⁸ Nisa, 4/153; Zümer, 39/51; Kehf, 18/35; Nur, 24/63.

¹⁶⁹ Nisa, 4/62.

¹⁷⁰ Rum, 30/36; Kasas, 28/47.

¹⁷¹ Şura, 42/30, 48.

¹⁷² Nisa, 4/79.

“Böylece zulümleri sebebiyle onları yıldırım çarptı.”¹⁷³, “...Kendine zulmederek...”¹⁷⁴ ayetlerinde de insanların başkalarına, kendilerine ve Allah’a karşı yaptıkları haksızlıklar zulüm olarak tanımlanmış, kendi elleriyle işledikleri zulümler sebebiyle de büyük musibetler ile karşılaştıkları ifade edilmiştir.

2.1.2. İlahi İradeden Kaynaklı Musibet ve Sebepleri

Kur’an’daki musibet kavramıyla bağlantılı ayetler incelendiğinde Allah Teala’nın kullarına musibetleri, imtihan etmek, günahlarını temizleyip derecelerini yükseltmek, uyarıda bulunmak, azap edip intikam almak gibi temel nedenlerle verdiği görülmektedir. Şimdi bu başlıkları tek tek ele alalım.

2.1.2.1. İmtihan

İnsanların yeryüzüne gönderilişin en önemli nedeni kulluk imtihanıdır. Bu imtihan için bir kısım vesileler gönderen Yüce Allah, musibeti de bu imtihan vesilelerinden birisi yapmıştır. “*Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu deneyerek göstermek için ölümü ve hayatı yaratan O’dur. O, güçlüdür çok bağışlayıcıdır.*”¹⁷⁵ ayeti bunu en güzel şekilde ifade etmektedir.

“*Andolsun, içinizden cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz*”¹⁷⁶ ayeti de musibetin içeriği ve kapsamı hakkında bilgi vererek insanları uyarmaktadır. Öyle ki imtihanın iyi ve kötünün bilinmesine kadar devam edeceğine vurgu yapılırken ayette cihad ve sabır ameline dikkat çekilmektedir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ayette geçen ilim kelimesinin ayırt etme/temyiz anlamında mecaz olarak kullanılmış olduğunu, dolayısıyla ayetin anlamının “imanları kuvvetli olanlarını diğerlerinden ayırt etmek” olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ilim kelimesinin yine mecazi kullanımıyla ceza ve mükafat anlamlarında kullanılmış olduğunu ileri sürmektedir. Örnek olarak da “*İyilik yap, denize at, balık bilmez ise Hâlık bilir*” atasözündeki “bilmek” kelimesinin içerdiği anlamı göstermektedir. Benzer anlamda kullanılan farklı ayetler de bulunmaktadır.¹⁷⁷

“Yoksa siz, sizden öncekilerin durumu başınıza gelmezden önce cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk, sıkıntı dokunmuştu, öyle

¹⁷³ Nisa, 4/153.

¹⁷⁴ Kehf, 18/35.

¹⁷⁵ Mülk, 67/2, Hüd, 11/7; Kehf, 18/7.

¹⁷⁶ Muhammed, 47/31.

¹⁷⁷ Yazır, *Hak dini Kuran Dili*, c.II, s. 1184.

sarsılmışlardı ki nihayet elçi ve onunla birlikte inananlar: A“llah'ın yardımı ne zaman” diyecek olmuşlardır...”.¹⁷⁸ “Derilerinin demir taraklarla taranması”, “vücutlarının baştan aşağıya testere ile kesilmesi”¹⁷⁹ ve “ateşe atılıp yakılma”¹⁸⁰ ayetlerinde geçmiş peygamberlere ve topluluklara verilen imtihan unsurlarının ne kadar büyük olduğu ifade edilmektedir.

“İnsanlar çeşitli belalarla imtihan edilmeden sadece “İman ettik” diyerek paçayı kurtaracaklarını sanmasınlar”¹⁸¹ ayetinde de iman edenlerin neler ile imtihan edileceklerine ve nasıl davranmaları gerektiğine işaret edilmektedir. Dolayısıyla ahiretteki sonsuz nimetlere kavuşmayı umanlar için bu dünyadaki imtihan kolay değildir.

Kur'an-ı Kerim'de insanların musibetler aracılığı ile mümin-kafir¹⁸², yalancı-dürüst¹⁸³, sabırlı gerçek mücahit-sahtekar,¹⁸⁴ Allah ve Resulüne uyan-uymayan¹⁸⁵ mümin-münafık¹⁸⁶ ayrıştırılması için imtihan edildikleri kaydedilmektedir. Aslında bu imtihanların temel amacı, ahirette hesap ve mizan anında insanların itiraz etmesini önlemektir. Çünkü bu musibetler karşısında kişiler, seçimlerini kendileri yaptığından hesabını verirken de başkasını suçlamak ya da Yüce Allah'a itiraz etme imkanları bulamamaktadır. Aslında Allah Teala her şeyi hakkıyla bildiğinden¹⁸⁷ böyle bir imtihan yapmaya ihtiyacı yoktur.

Hız. Peygamber döneminde iyi ve kötünün birbirinden ayrıştırılmasına somut örnekler çoktur. Bunlardan bir tanesi de Uhud ve Hendek savaşlarıdır.

Savaştan önce Bedir'in zaferini yaşayan Müslümanlar kendilerini daha güçlü görmüşler ve Uhud savaşı öncesinde düşmanla karşılaştıklarında savaş alanından kaçmayıp sebat edeceklerine dair Allah ve Resulüne söz vermişlerdi.¹⁸⁸

Ancak Müslümanların bir kısmı savaşın çetin ortamında bu sözlerini unutup kaçmış ve Hız. Peygamberin dişinin kırılmasına sebep olan zor bir sürecin yaşanmasına

¹⁷⁸ Bakara, 2/214.

¹⁷⁹ Buhari, 1; Müslim, Birr, 53, Ebu Davud, Cihat, 97; Müsned, V/s. 109, VI/s. 395.

¹⁸⁰ Kur'an'ın Buruc suresinde bahsettiği ‘Ashab-ı Uhdud’un yaktıkları müminleri örnek verebiliriz. (bkz. Buruc, 85/4-7; Detay için bkz. Müslim, Zühd, 73; Tirmizi, Tefsir, 85/2; Müsned, VI/17).

¹⁸¹ Ankebut, 29/2.

¹⁸² Ankebut, 29/10-11.

¹⁸³ Ankebut, 29/2.

¹⁸⁴ Al-i İmran, 3/143.

¹⁸⁵ Bakara, 2/143.

¹⁸⁶ Ahzab, 33/11-118.

¹⁸⁷ Ahzab, 33/54; Hucurat, 49/16.

¹⁸⁸ Ahzab, 33/11-18.

neden olmuşlardı. Münafıklar ise savaşa çıkanlar için “bizimle kalıp da savaşa gitmeselerdi ölmezlerdi” demişlerdi.

Aşağıdaki ayetlerde konu detaylı bir şekilde açıklanmaktadır:

“Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan va’dini gerçekleştirdi. Nihayet sevdiğiniz şeyi (zaferi) size gösterdikten sonra, za’f gösterdiniz. (Peygamber’in verdiği) emir konusunda tartıştınız ve emre karşı geldiniz. İçinizden dünyayı isteyenler de vardı, ahireti isteyenler de. Sonra sizi denemek için onlardan yüzünüzü çevirdi. (Kaçıp hezimete uğradınız.) Buna rağmen sizi bağışladı. Allah, mü’minlere karşı çok lütfkârdır.”

“İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip kaçanları, şeytan ancak yaptıkları bazı hatalardan dolayı yoldan kaydırmak istemişti. Ama yine de Allah onları affetti. Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).”

“Ey iman edenler! Kardeşleri sefere veya savaşa çıktığında onlar hakkında, “Onlar bizim yanımızda olsalardı, ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi” diyen inkârcılar gibi olmayın. Allah, bunu (bu düşünceyi) onların kalplerine bir hasret (yarası) olarak koydu. Allah, yaşatır ve öldürür. Allah, yaptıklarınızı görmektedir.”¹⁸⁹

Ayetlerde müminlerden sabredip savaş ortamında sabitkadem olanlar övülerek büyük nimetler ile müjdelenmektedirler. Savaş ortamında daha önce verdikleri sözden dönüp Hz. Peygamberi orada bırakarak arkasına bakmadan kaçanlara elim keder ve üzüntü verildiğinden bahsederken, hatalarından dönenler ise müminlerin safındaki üstün yerlerini tekrar almışlardır.

Yukardaki ayetlerden de anlaşıldığı üzere bir kısım musibetlerin, hatırlatma, günahları affetme, Allah katındaki derecelerini yükseltme, iyiler ile kötülerini birbirinden ayırma gibi nedenlerle verildiği görülmektedir.

2.1.2.2. Allah’ın sevmesi

Hz. Peygamberin *“Allah, sevdiği kavme bela gönderir.”¹⁹⁰* ve *“Bir Müslümana herhangi bir musibet, bir sıkıntı, bir keder, bir üzüntü, bir eziyet, bir gam dokunursa, hatta kendisine bir diken bile batarsa, mutlaka Allah bunları onun günahlarına kefarettir yapar”¹⁹¹* hadislerinden anlaşıldığı üzere Allah musibetleri bazen de sevdiği kullarının

¹⁸⁹ Al-i İmran, 3/152-154.

¹⁹⁰ Tirmizî, Muhammed b. İsa Ebu İsa, *Sünenü’l-Tirmizî*, Dâru’l-İhyâ-it-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, 1994, Zühd, s. 57.

¹⁹¹ Buharî, Mardâ, s. 1; Müslim, Birr, s. 5.

sabretmeleri, hamd ve şükretmeleri ile derecelerini yükseltmek ve onları masiyetlerinden temizlemek amacı ile gazap, ceza vs. olmadan vermektedir.

2.1.2.3. Tezkiir (Hatırlatma/Uyarma)

Kur'an'da insanlara zaman zaman hatırlatmalar yapılarak davranışlarını düzeltmeleri istenmektedir. Bu hatırlatmalar zaman zaman geçmiş kavimlerin başına gelenler, ahiret, cehennem vb. durumlar bazen de “bir musibet bin nasihatten daha evladır” atasözünde olduğu gibi musibetler ile yapılmıştır.

*“Belki yollarından dönerler diye andolsun onlara büyük azaptan önce dünya azabından tattırırız”*¹⁹², *“Onları iyiliklerle kötülüklerle denedik ki belki dönerler”*¹⁹³ ayetlerinde, Yüce Allah, yoldan çıkmış isyan içerisindeki insanlara kendilerini düzelsinler diye ahiret azabından önce dünyada bazı musibetler ile hatırlatmada bulunduğunu belirtmektedir.

İkinci ayette ise sadece musibetle değil bazen iyilik ile bazen de kötülükler ile denediğini belirtmektedir.

Uyarı ve hatırlatmalar inanmayanlar açısından tekrar tekrar tebliğ edilerek itiraz imkanlarını yok ederken, inananların da zaman zaman nefis, heva ve heveslerinin iradelerine üstün gelip de ubudiyet vazifelerini yerine getirmede ihmalkar davranmamalarında önemli rol oynamaktadır.

Ancak *“Andolsun, senden önce birtakım ümmetlere de peygamberler gönderdik. (Peygamberlerini dinlemediler.) Sonunda, yalvarsınlar da tövbe etsinler diye onları şiddetli yoksulluk ve darlıklarla yakaladık. Hiç olmazsa onlara azabımız geldiği zaman yakarıp tövbe etselerdi ya.. Fakat (onu yapmadılar) kalpleri katılaştı. Şeytan da yapmakta olduklarını zaten onlara süslü göstermişti”*¹⁹⁴ ayetlerinde belirtildiği üzere, geçmiş peygamberlerin ümmetleri yapılan uyarı ve ikazlara rağmen kendilerine gönderilen peygamberleri dinlememişler.

Ancak yoksulluk ve darlık gibi büyük musibetler ile ikaz edilmelerine rağmen yanlışlarında ısrar etmişlerdir. Bu ısrarları sonucu kalpleri katılaşıp hakikati göremez, kavrayamaz hale gelmiş ve şeytanın süslü gösterdiği yanlış takip etmişlerdir.

Ayette dikkat çeken bir husus da böyle bir musibet anında yapılması gereken hakkındadır ki bu yakarıp tövbe etmektir. Ancak kalpleri katılaşıp kadar günah ve

¹⁹² Secde, 32/21.

¹⁹³ Araf, 7/168.

¹⁹⁴ Enfal, 6/42-43.

isyanlarında devam edenlerin böyle bir anda tövbe edip yakarıştta bulunmadıklarından bahsedilmektedir.

2.1.2.4. Azap Etme-Ceza Verme

Allah Teala Hz. Musa'yı Firavun'a gönderirken *“Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar”*¹⁹⁵ buyurmaktadır. Ayetten anlaşılmaktadır ki öncelikle insanlar yumuşak sözler ile Hakk'a davet edilmelidirler. Eğer davet edilen direnmeye ve isyanına devam ederse o zaman musibet ve azap ile uyarılmaktadır.

*“Üzerlerine azap çökünce, “Ey Mûsâ! Rabbinin sana verdiği söz uyarınca bizim için dua et. Eğer azabı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve İsrailoğullarını seninle birlikte elbette göndereceğiz” dediler. Fakat erişecekleri bir süreye kadar biz azabı üzerlerinden kaldırdırca hemen yeminlerini bozarlar. Bu yüzden onlardan intikam aldık. Ayetlerimizi yalanlamaları ve onları umursamamaları sebebiyle kendilerini denizde boğduk.”*¹⁹⁶

Ayetlerde ifade edildiği üzere, verdikleri sözden dönerek isyanlarına devam eden İsrailoğulları, denizde boğularak helak edilmişlerdir ki Allah Teala bunu onlardan intikam almak olarak belirtmiştir.

Görüldüğü üzere musibetler her zaman uyarı şeklinde olmayıp bazen de yok ederek cezalandırma şeklinde olmaktadır.

Allah Teala, inkarcı asi kavimlerin bu şekilde helak edilişleri hakkında *“Onlardan intikam aldık”*¹⁹⁷ buyurur. Ancak farklı kavimlere farklı musibetler verilmiş ve farklı şekillerde azaplar gönderilmiştir.

İsrailoğullarından isyancı, inatçı, ihanet eden tavırları yüzünden kendilerine gönderilen peygamberlerce bu tavırlarından vazgeçmeleri istenmiş ancak hatalarında ısrarları dolayısıyla denizde boğularak helak edilmişlerdir.¹⁹⁸

Hz. Nuh'un kavmi ise: “Nuh, yalnızca Allah'a kulluk etmelerini tebliğ etmek için gönderilmiştir. Tebliğ ile kavmini uyarmış, onları ahirette karşılaşacakları büyük azap ile ikaz etmişse de az bir topluluğun dışında kimse davetine icabet etmemiştir. Buna karşın inanmayanlar, “Eğer doğrulardan isen bize va'd ettiğin azabı getir “ demiş, küfür ve isyanlarında devam etmişlerdir. Allah Teala, “Ey Nuh! Kavminden daha önce inanmış olanlardan başka kimse inanmayacaktır. Onların yaptıklarına üzülme...

¹⁹⁵ Taha, 20/44.

¹⁹⁶ A'raf, 7 /134-136.

¹⁹⁷ Hicr, 15/79; Rum, 30/47; Zuhruf, 3/25.

¹⁹⁸ Bakara, 2/50; A'raf, 7/133.

Gemini yap...” buyurmuştur. Ancak geminin yapılması sırasında da inanmayanlar alay etmeye devam etmişlerdir. Neticede gemi bitince “Gemiye binin “emri gelmiş, dünyayı su kaplamış, gemi yüzmüş ve Hz. Nuh kendisine inananlar ile birlikte kurtulurken kafirlerin hepsi suda boğularak helak olmuşlardır.¹⁹⁹

Ad Kavmine gönderilen Hz. Hud’un bir tek Allah’a ibadet etmeleri yönünde onlara yapmış olduğu tebliğ, tebşir ve uyarılara rağmen onların çoğu inanmamış ve yanlışlarında direnmişlerdir. Yüce Allah’ın gazabı onların üzerine gelmiş inanmayıp yalanlayanların kökleri kesilirken inananlar korunmuşlardır. Bu konu ayetlerde şöyle geçmektedir:

“Azap emrimiz gelince Hud ve ona inananları rahmetimizle koruduk²⁰⁰, ayetlerimizi yalanlayanların ve inanmayacak olanların ise kökünü kestik.”²⁰¹

Hz. Salih’in gönderilmiş olduğu Semud kavmi, mucize olarak kendilerine gönderilen deveyi keserek Allah’a isyan etmişlerdi.

“Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Semûd kavmi Allah’ın rahmetinden uzaklaştı.”²⁰²

Ayetlerinde görüldüğü üzere Semud kavmi azgınlıklarının sonucu olarak bu dünyada iken gürlütle ile yok edilerek cezalandırılmışlardır.

Hz. Lut, kavmini yaptıkları ahlaksızlıklara karşı uyarılmış ancak onlar bunu dinlememişlerdir. Kur’an bu hadiseyi şöyle anlatmaktadır:

“Lût’u da Peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: “Sizden önce âlemlerden hiçbir kimsenin yapmadığı çirkin işi mi yapıyorsunuz? Hakikaten siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz. Kavminin cevabı ise sadece, “Çıkarın bunları memleketinizden! Güya onlar kendilerini fazla temiz tutan insanlar!..” demek oldu. Bunun üzerine biz de onu ve karısı dışında aile fertlerini kurtardık. Karısı ise azap içinde kalanlardan oldu. Onların üstüne bir azap yağmuru yağdırdık.” Bak, suçluların akıbeti nasıl oldu.”²⁰³

Görüldüğü üzere Allah musibeti bazen de cezalandırmak amacıyla göndermektedir.

¹⁹⁹ Hud, 11/25-49, Araf, 7/59-64.

²⁰⁰ Hud, 11/58.

²⁰¹ Araf, 7/72.

²⁰² Hüd, 11/67-68; Araf, 7/78.

²⁰³ Araf, 11/80-84; Hud, 11/82-83.

2.1.2.5. Günahlarının Temizlenmesi ve Allah Katındaki Derecelerinin Yükseltilmesi

Peygamberlerin dışındaki hiçbir kimse hatadan ari ve masum olmadığından dolayı Allah Teala insanlara tövbe etmelerini emir ve tavsiye etmiştir. Bunun yanı sıra müminlere verilen musibetlere karşı sabır, tevekkül ile karşılık verdiklerinde de günahlarından arınma ve manevi derecelerinde yükselmelerin olması da bu babdan kabul edilmiştir.

*“Başımıza gelen her musibet kendi yapıp ettikleriniz yüzündendir; kaldı ki Allah birçoğunu da bağışlar”*²⁰⁴ ayeti ve *“Müslümanın başına yorgunluk, hastalık, keder, acı, kaygıdan diken batmasına varıncaya kadar gelen her musibet, günahlarına keffaret olur.”*²⁰⁵, *“Allah mümin bir kuluna bir hastalık musibetini verse, onunla günahlarını siler.”*²⁰⁶, *“Allah, kimin vücudunda bir bela verirse o bela kendisi için bir af vesilesidir”*²⁰⁷ hadislerinden de anlaşılmaktadır ki müminlere gelen musibetlerin önemli boyutlarından birisi de günahlara keffaret olarak kabul edilmeleridir.

Allah Teala, sevdiği kullarının da derecesini yükseltmek amacıyla onlara zaman zaman musibetler vermektedir. Bu aslında başlangıç itibariyle sıkıntı gibi gözükse de hakikatte hayırlarına vesile olan bir şeydir.

*“Allah, bir kimseye hayır dilerse o kimsenin günahlarını bağışlamak ve derecesini yükseltmek için onu bela ve musibete uğratar.”*²⁰⁸

*“Erkek olsun, kadın olsun bir mümin Allah'a gınahtan arınmış, tertemiz olarak kavuşuncaya kadar başından, çoluk, çocuğundan, akrabası ve malından bela eksik olmaz.”*²⁰⁹

Bu ayet ve hadislerin ışığında musibetin kullara gelmesinin inananlar için hayırlı olduğu ya günahlarına keffaret ya da derecelerinin yükselmesi anlamına geldiği, her halükarda çok hayırlara vesile olduğu söylenebilir.

*“Allah, bir kavmi severse ona bela verir. Bir kimse başına gelenlere razı olursa Allah da ondan razı olur. Bir kimse başına gelenlere razı olmazsa Allah'ın gazabına uğrar”*²¹⁰ hadisinde dikkat çekilen önemli noktalar bulunmaktadır.

²⁰⁴ Şura, 42/30

²⁰⁵ Buhari, Merda, 3; Müslim, Birr, 45,46, 48,49; Tirmizi, Cenaiz, s. 1.

²⁰⁶ İbn Hanbel, Müsned, VI, s. 157.

²⁰⁷ İbn Hanbel, Müsned, 1/185, 196; V/292.

²⁰⁸ Buhari, Merda, 1; Tirmizi, Zühd, 57; İbn Hanbel, Müsned, V/427.

²⁰⁹ Tirmizi, Zühd, 57.

²¹⁰ Tirmizi, Zühd, 57, İbn Hanbel, Müsned, III/292.

Musibetin rahmet olması için öncelikle gelmesinin Yüce Allah'ın onları sevdiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmesi, tevekkül, sabır ile rıza gösterilmesi gerekir ki böyle yapanları da Allah Teala sever. Allah bir kulunu severse onu her imtihanında rahmetiyle destekler. Bu musibete rıza göstermez ve isyan ederse Yüce Allah'ta ona gazabı ile muamele eder ki gazaba uğrayan kul Rabbinin karşısında yardımcı da bulamaz ve hüsrana uğrar.

İslam alimleri ayet ve hadislerin ışığında mümine gelen musibetin günahına kefaret olacağına icma etmişlerdir ve müminlerin ahirette derecelerinin yükselmesine neden olacağını söylemişlerdir.²¹¹

2.1.2.6. İlahi Hikmet Olarak Musibet

“*Ve Allah, Alîm'dir (en iyi bilendir) Hakîm'dir (hüküm ve hikmet sahibidir)*”²¹². Yukardaki ayette de ifade edildiği üzere Hakîm ismi ile muttasıf olan Yüce Allah'ın her işi hikmetlidir, hikmete münafi olmak onun için düşünülemez. Dolayısıyla onun verdiği musibetlerde de pek çok hikmet vardır ki bunlar netice itibariyle inanan ve gereğini yapanların lehine olan şeylerdir.

Ancak her musibet kendi içerisinde belli zorluklara, sıkıntılara neden olduğundan insanların her zaman onun hikmetini anlamadıkları olabilmektedir. Lakin insandan beklenen ve hedeflenen, musibeti sabır ve tevekkül karşılayarak onun üstesinden gelmesidir.

Fakat insanoğlu genel olarak sağlıklı, bol nimetler içerisinde yürüdüğü zaman “Allah bunu niye yarattı, bizi neden böyle bir imtihana tabi tuttu”, gibi musibetleri sorgulayan sorular sormaz. Hatta bir imtihan ortamında olduğunu ve bu yaşamın bir sonunun olduğunu dahi aklına getirmez ve başkalarına gelen ölümün bir gün kendisine de geleceğini akletmez. Ancak ne zaman sıkıntıya düşer veya musibetle karşılaşır o zaman bu soruları bilerek veya bilmeyerek “bunun hikmeti nedir?” şeklinde değil de “niye veya neden ben” gibi soruları sorar. Özellikle şer olarak kabul edilen zor musibetler ile mülaki olup canı yandığında kişinin inkâr noktasına varıncasına gurur, kibir gibi özellikleri törpülenir. Ancak inananlar için bu musibetler imani bir olgunlaşmaya neden olur.²¹³

²¹¹ Alusi, *Ruhu'l-Meani*, V/152.

²¹² Nur, 24/18; Hucurat, 49/8; Tevbe, 9/15.

²¹³ Süleyman Kaya, *Kur'an'da İmtihan*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 239.

Allah Teala Samed'dir, yani kendisi hiçbir şeye hiçbir şekilde muhtaç değilken onun dışındaki her şey O'na muhtaçtır.²¹⁴ Dolayısıyla kulun yapacağı amellere, ibadet ve dualara muhtaç değildir. Muhtaçlık Rab'da olmaz. Ancak kul aldığı nefesten yaşamının her anında olduğu gibi ahirette de Yüce Allah'ın merhametine muhtaçtır. Bunun için kulun, fiil ve davranışlarına verilen hükümler insanın fiillerine yöneliktir. Yani sevap, günah, ceza, mükafat kulu ilgilendiren şeylerdir. Yüce Allah iyi ve güzel şeylerden razı olur, mükafat ile ödüllendirir, aksinde ise razı olmaz ceza ile mukabele eder.

Allah Teala'nın yarattığı her şey kendisine nispetle hayır olan şeylerdir, hikmetlidir ve adaletlidir. Çünkü Allah kullara zulmedici değildir.²¹⁵ Kullarına rahmet olarak gönderdiği peygamberler²¹⁶ ve insanlara verdiği akıl ile hayır ve şerrin neler olduğunu göstermektedir. Hayır ve şer yolundan birisini seçip ona göre hareket etmek kulun iradesindedir. Eğer nebilerin tebliğ ettiği hak yolu tercih eder ve gereğini yaparsa takva cihetinde yükselecek ve peygamberlerde yaratılıştaki bulunan ismet/günahsızlık özelliği kulun kendisinde de kesben oluşarak yaratıcının emrine muvafık başarı oluşacaktır.²¹⁷

*“Sizin hayır gördüklerinizde şer, şer gördüklerinizde de hayır olabilir. Allah bilir, siz bilemezsiniz”*²¹⁸ ayetinde musibet gibi görülen şeylerde tam aksine hayırlar olabileceğine ancak hayır gibi görünen şeylerde de şer olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Ayrıca ayette zahiri görüntünün arkasındaki batını alandaki hikmetlere işaret edilmektedir. Dolayısıyla süreçlerdeki bir kısım zorlukların sonuçlarında umulanın çok ötesinde mükafatlar elde ediliyorsa o zaman o musibet çok hayırlar içeriyor demektir.

Burada asıl olan, her hadisede var olan ilahi sır ve hikmetin yakalanmasıdır. Yani insanların neyin hayır neyin şer olduğunu her zaman bilemeyeceklerini, dolayısıyla onlara düşen zor gibi gelse de Allah Teala'nın emirlerine tabi olmaktır. Bu bağlamda Kur'an musibetlerin arkasındaki hikmetlere dikkati çekerek kullardan tam bir teslimiyet ile vazife-i ubudiyetlerini yerine getirmelerini istemektedir.²¹⁹

²¹⁴ İhlas, 112/2.

²¹⁵ Enfal, 8/51; Al-i İmran, 3/182.

²¹⁶ Enbiya, 21/107.

²¹⁷ Sadık Kılıç, *Kuran'da Günah Kavramı*, Hibas Yayınevi, Konya, s. 44-45.

²¹⁸ Bakara, 2/216; Nisa, 4/19.

²¹⁹ Kılıç, *Kuran'da Günah Kavramı*, s. 45.

Özü itibariyle musibetlerin birer imtihan olduğuna dikkat çeken Kur'an, "*Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz*"²²⁰ buyurmaktadır. Alimler, sıkıntı ve bolluk olarak da tanımlanan imtihan araçlarının fakirlik, hastalık, zenginlik, sıhhat olarak tefsir edilen şer ve hayrın daha umumi bir şekilde anlaşılmasının daha doğru olduğunu, Allah'ın bazen şükretsizler diye iyi, güzel şeylerle, bazen ise sıkıntı ve elem veren şeyleri sabretsizler diye imtihan olarak kullara verdiğini söylerler.

Aynı şekilde sabrı gerektirdiğinden dolayı " mihnet" şükürü gerektiğinden dolayı minnet de bu bağlamda birer imtihan olarak değerlendirilir. Hz. Ömer'in "*Darlıklarla imtihan edildik de sabır gösterdik; genişlikle imtihan edildik, ama sabredemedik*"²²¹ sözünde, darlıktaki sabrın genişlikteki sabırdan daha kolay olduğunu belirtmektedir.

Özetle, musibetler birer imtihan aracı olarak içlerinde birçok hikmet barındırırlar. Bundan dolayı musibetler insanları ilahi ahlak ile terbiye ederek takva derecelerini yükseltmeyi ve ihsan mertebesine ulaştırmayı hedeflemektedir.²²²

2.2.2. İrade ve Kader - Musibet İlişkisi

Kur'an'da insanın hayır ve şer ile yani bir kısım nimet ve musibetlerle imtihana tabi tutulacağı belirtilmektedir.²²³ Çünkü imtihan sadece şer veya sıkıntılar ile değil hayır ve güzelliklerle de olur ki her iki durumda da insanın nasıl bir tavır sergileyeceği imtihanın önemli bir parçasını teşkil etmektedir.²²⁴

Yüce Allah "*Sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden eksiltme ile imtihan ederiz. Sabredenlere müjdele ki; onlara bir musibet geldiği zaman: 'Biz Allah içiniz ve biz O'na döneceğiz' derler*"²²⁵ buyurarak musibetlerin nelerden oluşabildiğine ve inananların bu sınavlarını kazanabilmek için nasıl davranmaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte genellikle dünyevi olarak insanın arzu edip peşinden koştuğu ya da kendisinden her daim uzak olmasını istediği şeyler ile sınıandığından, ancak buna karşı sabrederler ve kimden geldiğini ve tekrar ona dönüleceğini bilip ona göre davrananların mükâfatlandırılacağından bahsetmektedir.

²²⁰ Enbiya, 21/35; Bakara, 2/155; En'am, 6/165; Ahzâb, 33/11; Muhammed, 47/31.

²²¹ Kılıç, *Kuran'da Günah Kavramı*, s. 45-46.

²²² Kaya, *Kur'an'da İmtihan*, s. 239, 243.

²²³ Enbiyâ, 21/35; Bakara, 2/155-156.

²²⁴ el-Kurtubî, Ebî Abdullah, *Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, trs., y.y., C.11-12, s. 287.

²²⁵ Bakara, 2/155-156.

Dolayısıyla Allah Teala mümin, kâfir ve münafıkları çeşitli musibetlerle imtihan ederken müminlere musibetlere karşı sabretmeleri dolayısıyla mükâfatı taahhüt etmekte, münafıkların tövbe edip yanlıştan dönmelerini, kâfirlerin ise iman etmelerini, tevhid ve hakikati idrak etmelerini istemektedir.²²⁶

Bütün bu musibetlerde temel amaç müminlerin samimiyetlerini ve derecelerini ölçmek, kafirlerin Allah'tan başka taptıklarının batıl olduğunu hatırlatarak hak olan yaratıcıya dönmelerini sağlamaktır.²²⁷ İmtihan mümin ve kafirler için adil imkanlar ile imkân ve sorumluluk ilişkisi bağlamında sağlanmaktadır.²²⁸

Musibetin insana ve Allah'a bakan farklı boyutları olan bir durum olduğu daha önce zikredilmişti. İnsanın başına gelen musibetin kendi eylemlerinin bir sonucu mu yoksa kendi iradesi dışında tamamen başkalarının kusurları gibi dışsal etkenler ile meydana gelen bir durum veya bütün bunların ötesinde ilahi bir yazgı mı olduğu meseleyi kader ve kaza bağlamında değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Kader en özet şekilde, Yüce Allah'ın ilim, irade ve kudret sıfatlarını doğrudan ilgilendiren ezel ve ebed çizgileri arasında daha önceden Allah Teala'nın her şeyi bilmesi ve olayların vakt-i merhun/kader planında belirlenen zaman geldiğinde de vuku bulmasıdır. Yani Allah'ın bir şeyi önceden planlaması kader, bu planın gerçekleşmesi ise kaza olarak tanımlanmaktadır.²²⁹

Kaza ve kader, imanın altıncı esası olarak Allah'ın ilim, irade ve kudret sıfatlarına iman etmenin de zorunlu bir sonucudur.²³⁰

“De ki, Hakk Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin...”²³¹,”

“Biz sana kitabı insanlar için hak olarak indirdik. Kim hidayete ererse bu kendisi lehinedir, kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Sen onlardan sorumlu değilsin...”²³²,”

²²⁶ İmam A'zam Ebu Hanife, *el-Vasiyye*, (Nşr. Zâhid Kevserî, çev. Mustafa Öz, İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri İçinde), İstanbul, 1992, s. 89; İsmail Karagöz, *Kur'ân'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*, Çelik Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s. 74.

²²⁷ Kara, s. 45.

²²⁸ Razi, Fahreddin, *Mefatihul Gayb*, Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, İstanbul, 1307, III, s. 81.

²²⁹ İbn Teymiyye, *el-Kazâü ve'l-Kader*, thk. Ahmet Abdurrahim-Sayyid Jumayli, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, 2008, s. 9.

²³⁰ el-Kazvîni, İmam Ebu'l-Kâsım, *Şuabu'l-İman Muhtasarı*, Polen Yayınları, İstanbul, 2005, s. 36-37. Ehli Sünnet akaidinde de iman şartlarından birisi, iyiliğin ve kötülüğün Allah'tan geldiğine inanmaktır. (bkz. Aliyyu'l-Kari, *Şerhu'l Fıkhu'l-Ekber li Ebi Hanife*, Daru'n-Nefais, 2. Baskı, Şam, 2009, s. 48-49).

²³¹ Kehf, 18/29.

²³² Zümer, 39/41.

“*Semud’a gelince biz onlara doğru yolu gösterdik, ama onlar körlüğü hidayete tercih ettiler...*”²³³

Yukarıdaki ayetler ve Hz. Peygamber’in Amr b. Kurre’ye söylediği “*Allah seni güzel bir şekilde rızıklandırdı ama sen, Allah’ın sana helal olarak verdiklerinin yerine haram olanları tercih ettin*”²³⁴ hadisleri dikkatle incelendiğinde insanın yaptığı eylemlerinde irade sahibi olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan “*Kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar iman etmezler. Allah onların kalpleri, kulakları ve gözleri üzerine mühür vurmuştur...*”²³⁵,

“*Onları siz öldürmediniz, lakin onları Allah öldürdü, attığın zaman da sen atmamıştın, Allah atmıştı...*”²³⁶,

“*Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme hakkı yoktur*”²³⁷,
“*Âlemlerin rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz...*”²³⁸

Ayetleri ve “*kişi uzun bir süre cennetliklerin amelini yapar da en sonunda cehennemliklerin ameli ile hayatı son bulur. Bir başkası da uzun süre cehennemliklerin amelini işler de en sonunda cennetliklerin ameli ile sona erer*”²³⁹,

“*İnsanın acizliği ile zekiliği dâhil olmak üzere her şey kaderledir*”²⁴⁰ hadisleri incelendiğinde cebri bir tavrın olduğu görülmektedir.²⁴¹

İnsan herhangi bir musibet ile karşı karşıya kaldığında kader meselesi gündeme gelmektedir. Çünkü varlıkların yaratılması, kişinin kendi iradesine bağlı olmadan meydana gelen olaylar ve kendi iradesi ile vuku bulan hadiseler kader kapsamındaki konulardandır.²⁴²

Ancak burada musibetin ilahi ya da irade içi ya da irade dışı olması sorumluluk açısından farklı sonuçlar içerse de insanın her halükarda musibet karşısında emri ilahiye uygun hareket etmek gibi bir vazifesi bulunmaktadır.

²³³ Secde, 32/17.

²³⁴ İbn Mace, Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Hudud, 38.

²³⁵ Bakara, 2/6-7.

²³⁶ Enfâl, 8/17.

²³⁷ Kasas, 28/68.

²³⁸ Tekvir, 81/29.

²³⁹ Müslim, Kader 4.

²⁴⁰ Müslim, Kader, 4.

²⁴¹ Ra’d, 13/8; Furkan, 25/2; Tevbe, 9/51, Saffat, 37/96, Zümer, 39/62, A’raf, 7/178. Kur’an ayetleri kâinattaki her şeyin Allah’ın tayin ettiği bir kadere bağlı olduğuna işaret etmektedir. (Âl-i İmrân, 3/145,154; En’âm, 6/2,35; Enfâl, 18/68, Hüd, 11/56).

²⁴² İbn Teymiyye, *el-Kazâü ve’l-Kader*, s. 9-25; el-Cevziyye, İbn Kayyim, *Kaza ve Kader*, çev. Murat Karaçizmeli, Karınca Yayınları, İstanbul, 2009, s. 27-29, 40-45.

Bu noktada en önemli mefhum ise sabırdır. Sabır kelimesi sözlükte tutmak, hapis etmek gibi manalara gelmektedir ancak ıstılahi olarak kişinin kendi nefsinin çekici ve kötü şeylerden korunması, bir şeyin acısına katlanması, metanet göstermesi anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bağlamda sabır, aklın ve dinin lüzumlu gördüğü şekilde nefsi kontrol altında tutmak, imanın nefis karşısında direnmesidir.²⁴³

"*Sabredenleri müjdele. Onlara bir musibet geldiği zaman, 'Biz Allah içiniz, biz O'na döneceğiz, derler*"²⁴⁴,

"*İnsanlar hüsrandır, ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır*"²⁴⁵,

"*Kim sabreder ve (yapılan kötülüğü) affederse, şüphesiz bu, çok önemli işlerden birisidir*"²⁴⁶,

"*....namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülüğü nehyet ve başına gelen musibetlere sabret. Çünkü bunlar kesin ve önemli işlerdendir*"²⁴⁷,

"*Rabbin için sabret*"²⁴⁸,

"*Sabırla ve namazla (Allah'tan) yardım isteyin. Şüphesiz ki bu, Allah'tan korkanlardan başkasına ağır gelir*"²⁴⁹,

"*Sabredene Allah yardım eder. Allah sabredenlerle beraberdir*"²⁵⁰

Yukarıdaki ayetlerde belirtildiği üzere, sabretmek çok önemli ve övülen bir fiildir ve müminler birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye eden kimselerdir.

Musibetler karşısında insanların göstermesi gereken öncelikli tavır, gelen musibete sabır ve tevekkül etmekten önce musibeti önleyici fiiliyatta gayretli olmaktır. Ancak musibetle karşılaştığında da sabır, sebat ve tevekkül ile karşılayıp imtihanı kazanmaya çalışmalıdır.²⁵¹

Kur'an bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:

"*Mallarınızın sarfi, canlarınızın musibeti hakkında imtihan olunacaksınız. Sizden evvel kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan da çok*

²⁴³ el-İsfahanî, "nfs" maddesi, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*, thk. Adnan-Safvan Dâvudî, 1. Baskı, Daru'l-Kalem Yayınları, Beyrut, 1992, s. 273. İmam Gazâlî, *Kimyâ-yı Saadet*, çev. Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul, 2014, s. 566.

²⁴⁴ Bakara, 2/155.

²⁴⁵ Asr, 103/2-3.

²⁴⁶ Şûrâ, 42/43.

²⁴⁷ Lokman, 31/17.

²⁴⁸ Müddessir, 74/7.

²⁴⁹ Bakara, 2/45.

²⁵⁰ Bakara, 2/153, Nahl, 16/110.

²⁵¹ İmam Gazâlî, *İhya-u Ulûm'id-Dîn*, trc. Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul, 2014, 4, 139-149.

*incitici sözler duyacaksınız. Eğer sabreder, sakınırsanız, işte bunlar yapmaya değer işlerdendir"*²⁵².

Ayetten anlaşıldığı üzere musibet ve sabrın hikmetine, özellikle sonucundaki rahmete ve elde edilecek mükafatın büyüklüğüne dikkat çekilmektedir.²⁵³

²⁵² Âli-İmrân, 3/186.

²⁵³ el-Mâturidi, Ebu Mansur, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Vanlıoğlu, Daru'l-Mizan Yayınları, İstanbul, 2005, c. 2, s. 505.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUSİBET ve İNSAN

3.1. Musibetin Gelişinde Beşeri Sebepler

İnsanoğlunun dünyaya gelmeden başlayan hayatı, dünya ve ahiret hayatı olarak devam etmektedir. Ahiret hayatı bu dünyada yapılanların sonuçlarının alındığı, cennet ve cehennem ile sonuçlanan ceza ve mükafatın gerçekleştiği yerdir. Dolayısıyla ruhlar aleminde herhangi bir sorumluluk arz eden bir fiili durumu olmayan insanın dünya hayatı ise muvakkat bir mekân olarak, imkanlar ve sorumlulukların olduğu yerdir.

Bu dünyaya gelişi kendi elinde olmayan insanın buradan ahirete gidişi yani ölümü de kendi elinde değildir. Ancak insan yaşamının önemli bir döneminde kendi fiillerinde iradesini kullanmaktadır. Bu iradesini kullanabildiği süreç imtihan sürecini oluşturmaktadır.

İmtihanın temel unsurları en öz anlamıyla Yüce Allah'ın yapılmasını emir ve nehyettiği şeylerden oluşmaktadır. Bununla birlikte kişinin hayatının her anı bu imtihan sürecine dahildir. Yani başarıları, kayıpları, mutluluğu, üzüntüsü, varlıkları, yoklukları, yaşamı, ölümü vb. çeşitli hayır ve musibet türü şeylerin hepsi imtihan unsurudur.

*“Her nefis ölümü tadacaktır. Biz sizi sınamak için şerre de hayra da müptela kılıyoruz. Ve sonunda bize döndürüleceksiniz”*²⁵⁴. *“Andolsun sizi korku, açlık, mallarınızdan, canlarınızdan ve ürünlerinizden eksiltmek gibi şeylerle deneriz. Sabredenlere müjdele”*²⁵⁵. *“Mallarınız ve canlarınız hususunda deneneceksiniz ..”*²⁵⁶. *“O hanginizin daha güzel iş yapacağınızı denemek için ölümü ve hayatı yarattı”*²⁵⁷.

İnsanların davranışlarının başlarına gelen musibeti nasıl cezbe ettiği ve hangi tavrın musibetlere sebep olduğunu, neyin kişinin hayrına ya da şerrine olduğunu

²⁵⁴ Enbiya, 21/35.

²⁵⁵ Bakara, 2/155.

²⁵⁶ Al-i İmran, 3/186.

²⁵⁷ Mülk, 64/2.

zahirine göre değil de meselenin hakikatine ve sonuçlarına göre değerlendirmesi gerektiğini Kur'an-ı Kerim'deki bahçe sahipleri kıssası çok güzel açıklamaktadır. Bahçeleri olan iki arkadaşın bağlarının arasından ırmak akmaktadır. Arkadaşların birisinin bağı çok iyi ürün verir ve büyük servetlere sahip olur. Ve arkadaşına “*Benim malım seninkinden daha çok. Adamlardan yana da senden daha üstünüm*” diyerek Kur’ani ifadeyle kendine zulmederek bağına girer ve “*Bunun sonsuza değin yok olacağını sanmıyorum, Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Rabbime döndürülsem bile andolsun bundan daha iyi bir sonuç bulurum*” der.

“Kendisine böbürlenerek zulmedenin bütün serveti helâk edildi. (Yıkılmış) çardakları üzerine çökmüş hâldeki bağına yaptığı harcamalar karşısında ellerini ovuşturuyor ve şöyle diyordu:”

“Keşke Rabbime hiçbir kimseyi ortak koşmasaydım. Onun, Allah’tan başka kendisine yardım edebilecek kimseleri yoktu. Kendi kendini kurtaracak güçte de değildi. İşte bu durumda velayet (himaye ve koruyuculuk) yalnızca hak olan Allah’a mahsustur. O’nun mükâfatı da daha hayırlıdır, vereceği sonuç da daha hayırlıdır.”²⁵⁸

Konuyu izah eden bir diğer örnekte ise şöyle anlatılmaktadır:

“Biz, vaktiyle şu bahçe sahiplerine belâ verdiğimiz gibi onlara da belâ verdik. Hani bahçe sahipleri, (“Allah izin verirse” gibi) bir kayıt koymaksızın sabah erkenden bahçenin mahsulünü kesinlikle devşireceklerine yemin etmişlerdi. Fakat onlar uykudayken rabbın tarafından gelen kuşatıcı bir afet bahçeyi sarıverdi de bahçe kesilip kurumuş gibi oldu. Sabahleyin birbirlerine şöyle seslendiler:

“Eğer devşirecekseniz erkenden tarlanızın başına gidin!” Derken yola koyuldular. Birbirlerine şöyle fısıldıyorlardı:

“Aman, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın!” Amaçlarını, planladıkları gibi gerçekleştirmek üzere erkenden yola düşüp gittiler. Bahçeyi gördüklerinde ise, “Herhalde yanlış yere gelmişiz; yok yok, ürünü kaybetmişiz” dediler. İçlerinden akli başında olan biri şöyle dedi:

“Ben size, ‘Allah’ın yüceliğini dile getirmelisiniz’ dememiş miydim?”

Şöyle cevap verdiler:

“Rabbimizin şanı yücedir; doğrusu biz haksızlık etmişiz.” Ardından, birbirlerini kınamaya başladılar:

²⁵⁸ Kehf, 18/33-44

“Yazıklar olsun bize” dediler, “Gerçekten biz azmış ve sapmışık. Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Biz Rabbimizden bunu diliyoruz.” İşte ceza budur. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!”²⁵⁹

Her iki örnekte kendi elindeki imkanların kalacağını, bunu yoksullarla paylaşmamaları gerektiği ve üstünlük gerekçesi olduğunu düşünüp, hatta kabul etmedikleri halde kıyametin kopması durumunda orada da bu üstünlüklerinin ve imkanlarının daha iyi olacağını iddia edecek kadar pervasız bir tavra girip bütün bu güzelliklerin arkasında asıl bunları verenin Yüce Allah olduğunu unutarak, şüküründe olmayan kişilerin ellerinden imkanlarının bir anda yok olup gitmesi karşısındaki pişmanlıkları anlatılmaktadır.

Ancak son pişmanlığın fayda vermediği ve bunun bir cezalandırma olduğu bildirilirken ahretteki azabın ise bundan daha elim olacağı vurgulanıp, ibret almaları öğütlenmektedir.

Buna karşın Allah’ı Rabb bilerek ona ortak koşmayan, bütün bu güzelliklerin Rabbinin lütfunun olduğunun farkında olanların, eğer Allah Teala dilerse daha fazlasını ve hayırlısını verebileceğini bilip buna göre davrananların ise rıza-i ilahiye nail olduklarından bahsedilmektedir.

Bu ibret verici olaylarda altı çizilen önemli noktalar bulunmaktadır. Öncelikle neyin hayır neyin şer olduğuna dikkat edilmesi önemlidir. Çünkü bir imtihan aracı olarak verilen nimetlerin hakkıyla şükürleri eda edilmediğinde, o nimetler elden alınabilmektedir. Onun için verilenlerin de alınanların da birer imtihan vesilesi olduğunu bilerek, ona göre hareket etmek gerekmektedir. Ayrıca insanların iradeleri ile gerçekleştirdikleri fiillerinin bir kısım musibetlerin oluşmasında etkili oldukları ve hatta ceza olarak başlarına gönderildikleri de anlaşılmaktadır.

Musibetler bolluk ve mutluluk zamanlarında dünya meşgalelerine heva ve heveslerine dalıp Rablerine karşı vazifelerini aksatanlara bir hatırlatma işlevi görmektedir. İnkârlarında ısrar eden veya Yüce Allah’ı bilmek, tanımak isteyen kafirler açısından ise elim musibetler ile Yüce Allah kendi kudretine ve birliğine yönelik ikaz, uyarı ve cezalandırmalar yaparak kulların tavırlarını düzeltmelerini istemektedir. Bu şekilde gelen musibetlerle, insanların ümitlerinin kırıldığı, sebeplerin

²⁵⁹ Kalem, 68/17-33

ortadan kalktığı anlarda Yüce Allah inkârcı kalplere bile mutlak gücün yalnız ve yalnız kendisi olduğunu mecburi olarak kabul ettirir.

“Derken İsrâiloğulları’ni denizin öteki yakasına geçirdik. Firavun ve ordusu da haksız yere onlara saldırmak üzere peşlerine düşmüştü. Sonunda Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: “Elhak inandım ki, İsrâiloğulları’nın iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O’na teslim edenlerden biriyim”.²⁶⁰

Ayette Firavun’un son anında azabı gördüğünde Yüce Allah’ı kabul edip emrine boyun eğdiği, ancak o andan itibaren bu kabul etmenin kendisine herhangi bir faydasının olmadığı, dolayısıyla musibetler son yok edici şekilde gelmeden gerekli tedbirin yani Yüce Allah’ın emirlerine ram olmanın gerekliliğine işaret etmektedir .

Allah Teala, inananlara verdiği bir kısım musibetlerle onların sabır ve samimiyetlerini ölçmektedir. Böylece bazen bol bol nimet vererek bazen de verdiği nimetleri alarak veya kısararak insanları imtihan ederek uyarır ve herkesi hak ettiği sonuca göre cezaya veya mükafata ulaştırır²⁶¹.

Musibetler gelirken kafir, münafık, mümin vb. bir ayırım olmadan her kapsamdaki kişiye farklı hedefler ile farklı musibetler gelebilmektedir. Kafirlerle küfründen vazgeçmesi için gelirken, müminlere ise günahlarına kefarete, derecesini yükseltme veya uyarı maksadıyla gelebilmektedir²⁶².

*“Elif-Lam-Mim, İnsanlar yalnız inandık, demekle hiç sınınamadan bırakılacaklarını mı zannediyorlar? Andolsun biz onlardan öncekileri sınadık. Elbette Allah (sınayıp) doğruları bilecek yalancılara bilecektir”*²⁶³ ayetinde belirtildiği üzere, *“inandık”* demek yalnız başına sınınamadan kurtulmak için yeterli değildir. Dolayısıyla iyinin kötüden doğrunun yalancıdan ayrılması için herkes bu sınava tabi olacaktır. Bu sınav muvakkat değil ömrün her anını kapsamaktadır.

Zikredilen ayetin nüzulüne sebep olan olaylar konunun daha iyi izah edilmesi açısından önem arz etmektedir. Hicret emri geldikten sonra Hz. Peygamber ve sahabeler Mekke’de var olan bütün mal-mülk ve servetlerini hatta bazıları ailelerini de bırakıp Medine’ye hicret etmişlerdir. Ancak bazı kişiler İslam’ı kabul etmekle birlikte hicret etmemişler ve Mekke’de kalmışlardır. Medine’ye hicret edenlerden bazıları bu

²⁶⁰ Yunus, 10/90.

²⁶¹ Bkz. Kehf, 18/33-43; Kalem, 68/17 -32).

²⁶²Müslim, Birr, 49; Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned, VI/114.

²⁶³Ankebût, 29/2-3.

hicret etmeyenlere “hicret etmedikçe ikrarınız ve İslam’ınız kabul olunmayacaktır” diye haber göndermişlerdir.

Bunun üzerine onlar, Medine'ye hicret etmek için harekete geçip yola çıktılar. Ancak arkadan onları takip eden müşrikler onları hicretten geri döndürünce bu sefer başka bir ayet nazil oldu. Ayetin kendileri hakkında nazil olduğu haberi tekrar kendilerine ulaşınca da hicret edelim, eğer tekrar müşrikler takip eder ise onlar ile çarpışırız” deyip yola koyuldular. Müşrikler onları takip edip tekrar karşılaştıklarında onlarla mücadele edip çarpıştılar ve bazıları şehit oldu, bazıları da kurtuldu.

Bunun üzerine de haklarında “*Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir*”²⁶⁴ ayeti indirildi²⁶⁵.

Ayetin nüzulüne sebep olan olaylar dikkatlice incelendiğinde, sadece inandım demenin yetmediği, gerektiği zaman, can, mal ve evlattan vazgeçmek, bu yolda mücadele ve mücahede ederek karşılaşılan zorlukları aşmaya gayret göstermek gerektiği anlaşılmaktadır.

İşte bu karşılaşılan bela ve musibetler birer imtihan aracıdır. Bu imtihan unsurları ile ihlaslı mümin münafıktan, doğru yalancıdan ve imanda zafiyet gösteren imanında kavi olandan ayırt edilmesi ve sonucunda herkesin göstereceği tavra göre mükafat veya ceza olarak karşılığını alması hedeflenmektedir.

“*Cennetin etrafı, nefsin hoş karşılamayacağı, çirkin ve meşakkatli şeylerle; cehenneminki ise nefsin arzu ettiği şeylerle çevrilidir*”²⁶⁶,

“*Sizden birisi altınını ateşte denediği gibi Yüce Allah da iç dünyasını ve durumunu çok iyi bildiği halde- kulunu bela, musibet ve çeşitli fitnelerle dener. Onlardan bazısı altınını ateşten som altın olarak çıkarır. İşte Allah'ın çeşitli belalarla günahattan temizlediği insan böyledir. Bazıları da altınını siyah (bakın ağır olan) altın olarak çıkarır. Bu da fitneye düşmüş, zevki uğruna günahlara dalmış insanın örneğidir*”²⁶⁷.

²⁶⁴ Nahl,16/110.

²⁶⁵ Taberi, Muhammed, b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân*, Beyrut, 1988, XI, 12 (19.cilt); VIII/184; Alusi, Mahmud, Şihabuddin, *Ruhu'l-Meani*, Beyrut, ts., XX, s. 134-35.

²⁶⁶ Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari*, Çağrı Yay., İstanbul,1992, Rıkak, 38; İbn Hanbel, Müsned, II, s. 333, 373.

²⁶⁷ el-Hakim, en-Neysaburi, Ebu Abdillah, Muhammed b. Abdillah, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, Beyrut,1990, IV/350; Alusi, *Ruhu'l-Meani*, II, s. 104.

Zikredilen hadislerde görüldüğü üzere, imtihanın kolay olmadığı anlaşılmaktadır.

“*Kul, dindarlığı ölçüsünde belaya maruz kalır, dindarlığı kuvvetli ise belası da ağır olur. Dindarlığı zayıf ise zayıflığı ölçüsünde denenir ...*”²⁶⁸ hadisinde ifade edildiği üzere, kulun takva derecesi onun imtihan düzeyini de etkilemektedir. Bir anlamda imtihanın ve musibetin ağırlığı müminler için Allah katındaki sevabının da çok olduğunu ve derecesinin yüksekliğini göstermektedir. Bu bağlamda en büyük musibetler ile peygamberler karşılaşmışlardır, ardından onlara manevi olarak yakın olanlar gelir.²⁶⁹

“*Başa gelen her musibet Allah'ın izniyledir*”²⁷⁰,

“*Ne yerde ne de kendi canlarınızda meydana gelen hiç bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kitapta (yazılmış, ezeli bilgimizde tespit edilmiş) olmasın*”²⁷¹.

“*Bizim başımıza ancak Allah'ın yazdığı şeyler gelir*”²⁷², Şahıslara gelen musibetlerin çoğu kendisindedir²⁷³, elleriyle işlediğinden²⁷⁴veya günahından²⁷⁵ kaynaklanmaktadır.

“*Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her kötülük de kendindedir.*”²⁷⁶

“*Allah, her nefsi yaratmış, hayatını, rızkını ve başına gelecek musibetleri yazmıştır.*”²⁷⁷

Zikredilen ayet ve hadisin ışığında konuya bakıldığında insanın başına gelen her musibet Yüce Allah'ın izniyle gerçekleşmektedir. Aynı zamanda bunlar henüz vuku bulmadan önce Yüce Allah tarafından kader kitabında yazılmıştır.

²⁶⁸ Buharî, Merda, 3; Tirmizi, Muhammed b. İsmail, *Sünen-i Tirmizi*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Zühd, 57; İbn Mace, Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Fiten, 23; Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Süne-ni Darimî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Rıkak, 67; İbn Hanbel, *Müsned*, III, 94.

²⁶⁹ Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmekle emredilmesi (Saffat, 37/102), Yunus (a.s.)'ı balığın yutması (Saffat, 37/142) gibi; Buhari, Merda, 3; Tirmizi, Zühd, 56; İbn Mace, Fiten, 23; Darimi, Rekaik, 67.

²⁷⁰ Teğabun, 64/11.

²⁷¹ Hadid, 57/22.

²⁷² Tevbe, 9/51.

²⁷³ Al-i İmran, 3/165; Nisa, 4/79.

²⁷⁴ Nisa, 4/62; Kasas, 28/47; Şuara, 42/30, 48.

²⁷⁵ Maide, 5/49; Araf, 7/100.

²⁷⁶ Nisa, 4/79.

²⁷⁷ Tirmizi, Kader, II; İbn Hanbel, *Müsned*, I, 440; III, 327.

Yüce Allah yarattığı kulunun musibetler karşısındaki tavırları hakkında da Kur'an'da bir kısım bilgiler vermiştir. Aslında bu bilgiler insanın zayıflığını ve musibet karşısındaki ya da iyilikler zamanındaki tutarsızlıklarını da ortaya koymaktadır.

*“Kendisine bir kötülük dokundu mu sızlanır, kendisine hayır dokundu mu yardım etmez”*²⁷⁸.

*“İnsanlardan kimi de Allah'a bir kenardan ibadet eder (kulluk onun gönlüne tam oturmamıştır.). Eğer kendisine bir hayır gelirse onunla huzura kavuşur,(sevinir), ve eğer başına bir kötülük gelirse yüzüstü döner (dini kötületerek ondan vazgeçer). O dünyayı da ahireti de kaybetmiştir ...”*²⁷⁹.

*“Onlara bir iyilik erişirse ‘Bu, Allah katındandır.’ derler. Onlara bir kötülük erişirse ‘Bu, senin yüzündendir.’ derler. De ki: ‘Hepsi, Allah tarafındandır.’ Bu topluma ne oluyor ki hemen hiç söz anlamıyorlar?’*²⁸⁰.

*“Biz onlara bir rahat tattırdığımız zaman onunla sevinirler. Elleriyle yapıp öne sürdüklerinden dolayı onlara bir kötülük dokunduğunda derhal ümitsizliğe düşerler”*²⁸¹.

*“İnsanlara bir zarar dokundu mu Rabblerine yönelerek ona yalvarırlar. Sonra onlara kendinden bir rahmet tattırınca hemen onlardan bir grup rablerine ortak koşarlar”*²⁸².

*“Fakat insan böyledir; Rabbi ne zaman kendisini sınyayıp ona ikramda bulunur, ona nimet verirse ‘Rabbim bana ikram etti.’ der. Ama Rabbi onu sınyayıp rızkını daraltırsa ‘Rabbim beni perişan etti.’ der”*²⁸³.

*“Nankör²⁸⁴, aceleci²⁸⁵, sabırsız, huysuz”*²⁸⁶ olarak da nitelenen insanoğlunun musibetler karşısında sergilemiş olduğu isyankar tepkileri ve her şey iyi olduğunda da şükürünü unutup her şeyi kendinden bilecek kadar pervasızlaşması eleştirilmektedir.

²⁷⁸ Mearic, 70/20-21.

²⁷⁹ Hac, 22/11.

²⁸⁰ Nisa, 4/79.

²⁸¹ Rum, 30/36.

²⁸² Rum, 30/33.

²⁸³ Fecr, 89/15-16.

²⁸⁴ İsrâ, 17/67.

²⁸⁵ İsrâ, 17 /11.

²⁸⁶ Mearic, 70/19.

Bu tavırlara karşı Yüce Allah ve onun Resülü “Başına gelen musibete sabret²⁸⁷ ve gerçek sabır musibetin geldiği ilk anda gösterilen sabırdır.”²⁸⁸

“Sana gelen her iyilik Allah’tandır. Sana gelen her kötülük de kendi (işlediğin günah yüzü)ndendir”²⁸⁹ ve “Biz Allah’tan geldik ona döneceğiz.”²⁹⁰

“Allah’ım benim bu musibetimin hesabı sana aittir, bundan dolayı bana ecir ver ve onu hayra tebdil eyle”²⁹¹ buyurarak musibetler karşısında nasıl davranılması gerektiğini göstermişlerdir.

3.2. Kur’an-ı Kerim’de Zikredilen Musibetler

3.2.1. Hayır ve Şer ile İmtihan

Kur’an da insanların güzellik ve kötülükler, hayır ve şer ile imtihan edildikleri belirtilmektedir. Bu durum aşağıdaki ayetlerde şöyle ifade edilmektedir.

“Biz onları yeryüzünde parça parça topluluklara ayırdık. Onlardan iyi kimseler vardır. İçlerinden öyle olmayanları da vardı. Belki dönüş yaparlar diye de onları güzellikler ve kötülükler ile sınadık”²⁹²

“Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz”²⁹³

Ayetleri bu gerçeği bildirmektedir.

3.2.2. Cihad ve Sabır ile İmtihan

Kur’an da cihad ve sabrı konu edinen birçok ayet bulunmaktadır. Aşağıda bunlardan bir tanesini zikredeceğiz.

“**Andolsun** içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz.”²⁹⁴

Ayette cihad edenlerin ve sabredenlerin belirlenmesi ve bu konuda insanların durumları ortaya konana kadar imtihanın devam edeceği belirtilmektedir.

²⁸⁷ Lokman, 31/17.

²⁸⁸ Buhari, Cenaiz, 32, Ahkam, 42; Muslim, Cenaiz, 14; Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as, *Sünen-i Ebi Davud*, Çağrı Yay. İstanbul,1992, Cenaiz, 23; Tirmizi, Cenaiz, 13; Nesai, Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesai*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Cenaiz 22; İbn Mace, Cenaiz, 55; İbn Hanbel, Müsned, III/130, 142, 217.

²⁸⁹ Nisa, 4/79.

²⁹⁰ Bakara, 2/156.

²⁹¹ Buhari, Merda, 1; Müslim, Ceaniz, 3; Müsned, IV, 27.

²⁹² Araf, 7/168.

²⁹³ Enbiya, 21/35.

²⁹⁴ Muhammed, 47/31.

3.2.3. Korku, Açlık, Mal, Can ve Çocuklar ile İmtihan

Korku, Açlık, Mal, Can ve Çocuklar ile İmtihanı ele alan ayetlerden bazıları aşağıda belirtilmiştir.

*“Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah’a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir.”*²⁹⁵

“Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah’ın katındadır”.²⁹⁶

Ayetlerde Yüce Allah insanların bu dünyada sahip oldukları mal, evlat maruz kaldıkları açlık, can kaybı vb. şeylerle imtihan edileceklerini, bu konuda bir kısım üzücü sözler işitebileceklerini ancak sabredenlerin kazanacaklarını ifade etmektedir.

3.2.4. Ameller (Teklif) ile İmtihan

İnsanın sorumluluğunu imtihan olarak belirten ayetlerde Kur’an-ı Kerim de geçmektedir. Aşağıda bununla ilgili bazı ayetler verilmiştir.

*“İnsanların hangisinin daha güzel amel yaptığını deneyelim diye şüphesiz biz yeryüzündeki şeyleri ona bir ziynet yaptık.”*²⁹⁷,

*“O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”*²⁹⁸,

*“O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş’ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır. Böyle iken “Ölümden sonra şüphesiz diriltileceksiniz” desen, inkârcılar “Mutlaka bu, apaçık bir büyüdür” derler.*²⁹⁹

Ayetlerde Yüce Allah, yaratılıştaki olağanüstü özelliklere dikkat çekerek insanları düşünmeye ve güzel ameller yapmaya davet eder. Bununla birlikte kulların hangisinin daha iyi amel edeceğini imtihan etmek için bunları yarattığını, insanların ölümden sonra diriltileceklerini ancak inkarcıların buna hala sihir ve büyü diyeceklerinden bahsetmektedir.

²⁹⁵ Al-i İmran, 3/186.

²⁹⁶ Enfal, 8/28; Teğabun, 64/15

²⁹⁷ Kehf, 18/7;

²⁹⁸ Mülk, 67/2.

²⁹⁹ Hud, 11/7.

3.2.5. İnsanların Birbirleri ile İmtihani

İnsanın birbirleriyle imtihan edilmesi Kur'an da geçen konulardan bir tanesidir. Aşağıda bununla alakalı ayetler verilmiştir.

“Böylece insanların bazısını bazısı ile denedik ki, “Allah, aramızdan şu adamları mı iman nimetine lâyık gördü?” desinler. Allah, şükreden kullarını daha iyi bilen değil mi?”³⁰⁰;

“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarınızı vurun. Nihayet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileyseydi, onlardan öç alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.”³⁰¹

Allah bazen de insanları birbiriyle sınamaktadır. Yüce Allah iman edenlere karşı kafirlerin tavrını ve savaş durumunda nasıl davranılması gerektiğini zikreder. Böylece insanları birbiri ile imtihan ederek şükreden ile şükretmeyeni ayırmayı murat eder.

3.2.6. Sıkıntı, Darlık, Emirlere Riayet ile İmtihan

İnsanın imtihan şekillerini ele alan ayetlerden bazıları da Sıkıntı, Darlık ve Emirlere Riayet ile İmtihani ele alan ayetlerdir.

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah’ın rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır!”³⁰²

Yüce Allah ayette müminlere iyilik yapmanın sadece doğuya veya batıya dönmeleri olmadığını, asıl iyiliğin-özetle-iman ve İslam’ın temel şartlarını yerine getirmek, zorluklar, hastalık ve savaş anında sabretmek olduğunu belirterek insanların bir kısım sıkıntı ve emirleri yerine getirme ile de imtihan edildiklerini belirtmektedir.

³⁰⁰ En’am, 6/53.

³⁰¹ Muhammed, 47/4.

³⁰² Bakara, 2/177.

3.2.7. Savaşta Susuzluk, Yorgunluk ve Açlık ile İmtihan

Savaşta Susuzluk, Yorgunluk ve Açlık ile İmtihan konusu da Kur'an da ele alınan bir diğer konudur. Aşağıdaki ayetler bu konuya değinmektedir.

*“Medine halkı ve onların çevresinde bulunan bedevilere, Allah’ın Resulünden geri kalmak, kendi canlarını onun canından üstün tutmak yaraşmaz. Çünkü onların, Allah yolunda çektikleri susuzluk, yorgunluk, açlık, kâfirleri öfkelenlendirmek üzere bir yere adım atmaları ve düşmana karşı herhangi bir başarı kazanmaları gibi hiçbir olay yoktur ki karşılığında kendilerine iyi bir amel(in sevabı) yazılmış olmasın. Şüphesiz Allah, iyilik yapanların mükâfatını elbette zayi etmez”.*³⁰³

Yüce Allah zikredilen ayette, müminlerin Hz. Peygamberi kendi canlarından daha aziz tutmalarını ve hiçbir şekilde ona arkalarını dönmemelerini emreder. Bu uğurda yaptıkları işler ve çektikleri sıkıntıların hepsinin mükafatının verileceğini ve hiçbir şekilde zayi olmayacağını belirtir. Ayrıca müminlerin Allah yolunda çektikleri susuzluk, yorgunluk, açlık vb. musibetlerin de birer imtihan unsuru olduğunu ifade eder.

3.2.8. Azap ile İmtihan

Kur'an da en çok geçen konulardan bir tanesi azap ile imtihan konusudur. Aşağıda bunula ilgili ayetlere yer verilmiştir.

*“Ayetlerimizi yalanlayanlara karşı ona yardım etmiştik. Şüphesiz onlar kötü bir toplumdur. Bu yüzden biz de onları topyekûn suda boğduk”*³⁰⁴,

*“Nuh kavmini de, Peygamberleri yalanladıkları vakit suda boğduk. Onları insanlara bir ibret yaptık ve zalimlere elem dolu bir azap hazırladık.”*³⁰⁵

*“Şüphesiz siz, içinizden Cumartesi yasağını çiğneyenleri bilirsiniz. Biz onlara, “Aşagılık maymunlar olun” demiştik.”*³⁰⁶,

*“De ki: “Allah katında cezası bundan daha kötü olanları size haber vereyim mi? Onlar, Allah’ın lânetlediği ve gazabına uğrattığı, içlerinden maymunlar ve domuzlar çıkardığı kimseler ile şeytanlara tapan kimselerdir. İşte bunların yeri daha kötüdür ve onlar doğru yoldan daha çok sapmışlardır.”*³⁰⁷,

³⁰³ Tevbe, 9/120.

³⁰⁴ Enbiya, 21/77.

³⁰⁵ Furkan, 25/37.

³⁰⁶ Bakara, 2/65.

³⁰⁷ Maide, 5/60.

“Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah, bununla ancak onlara dünya hayatında azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.”³⁰⁸

“Onların malları ve evlatları seni imrendirmesin. Allah, bunlarla ancak, dünyada kendilerine azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.”³⁰⁹,

Zikredilen ayetler dikkatlice incelendiğinde, haddi aşan topluluklara gönderilen azaplar birer mucize olarak tanımlanmaktadır. Azap olarak tufan, çekirge, ürün güvesi, kurbağa, kan, suda boğma, aşağılık maymuna ve domuza çevirme gibi çeşitli musibetler gönderilmiştir.

Bu azap verici musibetlerin büyüklük taslamaları, peygamberleri ve ayetleri yalanlamaları, vicdanların kapalı olması, cumartesi yasağını çiğnemeleri, mal ve evlatlar ile övünerek haddi aşmaları gibi hataları dolayısıyla geldiği belirtilmektedir.

Ancak dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da bu azapların dünyada şiddetlerinin yüksek olduğu, hatta bireysel veya topyekun yok eden azaplar olduğudur. Sonraki topluluklara birer ibret olarak sunulan bu hadiselerden azaba duçar olanların yine de bütün uyarılara rağmen ibret alıp kendilerini düzeltmedikleri, ahiretteki azaplarının ise bundan daha elim olacağı belirtilmektedir.

3.3. Musibet - Sabır ilişkisi

Sabır kelimesi, Arapça kökenli olup lügatlerde genel olarak “darda tutmak, engellemek, hapsetmek, sızlanmamak, kendini acındırmamak, birisinden öç almak, “birine kefil olmak, toplamak, eklemek, şiddetli olmak, dili şikâyetten korumak³¹⁰ gibi birçok anlama gelmektedir.

Sabır kavramı dini literatürde ıstılah anlamı itibariyle oldukça geniş bir anlam alanına sahiptir. Buna göre dilcilerden İsfehânî, kelimenin çok kapsamlı olduğunu dile getirmektedir. Yukarıda zikredilen anlamların özetini verdikten sonra bir musibet dolayısıyla nefis hapsedilmesine sabır denir. Savaş anında farklı sıkıntı ve zorluklar

³⁰⁸ Tevbe, 9/55.

³⁰⁹ Tevbe, 9/85

³¹⁰ İsmâil b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh: Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, nşr., Ahmed Abdülgafûr Attâr, Dârü'l-İlm, Beyrut, 1979, II, 706; Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, nşr. Ali Şîrî, Beyrut 1992, IV, 438; Zebîdî, Muhammed Murtaşâ, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut, 1306, III, 324–325; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Tarihi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1991, 408; Seyyid Şerîf Cürçani, , *Kitâbü't-Ta'rifât*, nşr. Muhammed Abdurrahman, Beyrut, 2003, 206; Ebû Sarrac, *el-Luma*, trc. Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul, 1996, s. 48.

dolayısıyla nefse hakim olunmasına şecaat; dili tutup hakim olmaya ise sır saklama dendiğini ifade eder.³¹¹

Gazzâlî'ye (ö.1111) göre ise sabır, dinin emir ve nehiyelerini yerine getirmekte nefsin istek ve arzuları karşısında sebat etmektir.³¹²

Râzi (ö.925), İsfahânî'nin tanımına ilaveten “*bedene zor olan şeyleri yükleme ve buna katlanmak*” olarak bedenî sabır tanımlaması da yapmaktadır. Bununla birlikte” *nefsin şehvevi isteklerine karşı durmak*” olarak manevî sabır tanımlaması da yapmaktadır. Ancak bu manevi sabır, eğer cinsel arzulara karşı yapılırsa *iffet*, musibete karşı olursa *sabır*, refah ve ferah içerisindeki yaşama karşı olursa *zühd*, savaşta sıkıntılara karşı yapılırsa *şecaat*, öfke ve kızgınlık halini durdurmaya karşı olursa *hilm*, dili tutma anlamında olursa *nefsi alıkoyma*, mal kıtlığına karşı yapılırsa *kanaat*, zenginlikte olursa *kendine hâkim olma* gibi farklı manalara gelir.³¹³

Nesefî (ö.1310) ise sabrı, nefsi Yüce Allah'ın emrettiği şeyleri yapmakta devam etmek ve burada hapsedmek olarak tanımlamaktadır. Nesefî bu tanımı, ibadet ve taatlerin yapılmasında karşılaşılan meşakkatlere, belalara tahammül ve Allah'ın nehyettiklerinden de kaçınmak olarak izah etmektedir.³¹⁴

Cürcânî (ö.1413) sabrı, musibet ve belalardan dolayı oluşan hüznü Allah'tan başkasına şikâyet etmemek olarak tanımlamıştır.³¹⁵

Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö.1780) sabrı, nefsi telaştan ve hazlardan tutup perhize devam etmek olarak tanımlamıştır.³¹⁶

Çağımız alimlerinden Yazır'a (ö.1942) göre ise sabır, iman ve salih amelle hak ve hayır yolunda sebat etmektir. Yazır, bu tanıma şecaati de dahil edilmiştir.³¹⁷

³¹¹ İsfahânî, *Müfredât.*, 283. Benzer bir tanımlamayı Fahreddin Razi yapmıştır. (Bkz., Fahreddin er-Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb: et-Tefsîrû'l-K ebîr*, trc. Suat Yıldırım v.dğr., İstanbul, 2002, IV, 86).

³¹² Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *İhyâ'ü Uulûmi'd-Dîn*, trc. Mehmet Müftüoğlu-A. Fikri Yavuz, İstanbul ts., IV, s.113, 123.

³¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, IV, 86-87.

³¹⁴ Ebû'l Berekat en-Nesefî, *Tefsîrû'n- Neseft, Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiki't-Te'vil*, Beyrut, ts., I, 46, 203; III, 41, 177; IV, s. 375.

³¹⁵ Cürcânî, *Tarifât*, s. 206.

³¹⁶ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetname*, Sad. M. Fuad Başar, İstanbul 1984, s. 391.

³¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c.9, s. 434. Diğer tanımlar için bkz. Necmeddin Kübrâ, Ebu'l -Cenan Ahmed, *Tasavvufî Hayat*, trc. Mustafa Kara, İstanbul 1980, s. 64; İzutsu, Toshihiko *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, trc. Süleyman Ateş, İstanbul, ts., s. 147; Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Atiye, *Kâtü'l-kulüb*, trc. Muharrem Tan, İstanbul, 1999, II, 212; Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdulkerim b. Havazin b. Abdulmelik, *Kuşeyrî Risalesi*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 2003, s. 266; Yılmaz, H Kamil, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul, 1996, s. 49; Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul, 1991, s. 81.

Kur'an-ı Kerim'de sabır kelimesi ve türevleri altmışı Mekke'de, kırk üç tanesi Medine'de olmak üzere toplamda yüz üç ayette geçmektedir.³¹⁸ Mekke'nin zorlu şartları ve ağır musibetlerle karşılaşan müminlere dayanma ve karşı karşıya oldukları imtihanı kazanma noktasında sabrın Mekke'de Medine döneminden daha çok zikredilmiş ve öne çıkarılmış olması oldukça anlamlıdır. Bununla birlikte Medine döneminde inzal edilen sabır ile ilgili ayetlerin sayısının hiç azımsanmayacak sayıda olması, sabrın her dönem müminler için önemli olduğuna işaret etmektedir.

Allah Teala, öncelikle peygamberler, ondan sonra da manevi olarak ona en yakınlar olmak üzere müminlerin başlarına gelen musibetlere karşı sabretmelerini tavsiye etmiş ve yapacakları sabrın ecrini de mutlaka alacaklarını belirtmiştir.³¹⁹ Kur'an'da bu anlamda verilen sabır mücadelelerinin örnekleri başta müminlerin ve genel anlamda insanların ibret almaları için sunulmuştur.³²⁰

Kur'an'da pek çok konuda musibet ve sabır ilişkisinden bahsedilmektedir. Başlıca musibet ve sabır ilişkisini şu başlıklarla anlatabiliriz:

3.3.1. İmanı Koruma Mücadelesinde Karşılaşılan Musibetlere Karşı Sabır

Sabır, müminin imanını korumak ve gereklerini yerine getirmek için yaptığı mücadelelerde karşılaştığı çeşitli musibetler karşısında ümitsizliğe düşmeden sebat ederek yoluna devam etmesi ve zaaf göstermemesi anlamında kullanılmaktadır.³²¹

*“Andolsun ki, senden önce de birçok Peygamberler yalanlanmıştı da onlar yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine karşı sabretmişler ve nihayet kendilerine yardımımız yetişmişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek bir güç de yoktur. Andolsun peygamberler ile ilgili haberlerin bir kısmı sana gelmiş bulunuyor.”*³²²

Bu ayette görüldüğü gibi bu mücadeleyi yapan başta peygamberler olmak üzere önceki dönem ve Hz. Peygamber dönemi müminlerinin mücadelelerde nasıl sabrettiklerinin örnekleri pek çok yerde verilmektedir.³²³

Peygamberler ve onların davetlerini kabul ederek onlara tabi olup onun yolunda mücadele edenlerin sadece Allah'ın emirlerine uyduklarından dolayı maruz

³¹⁸ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul, 1990, s. 399.

³¹⁹ Zümer 39/10.

³²⁰ A'râf 7/125–126; Yûsuf 12/56, 90; Sâd 28/44; Kalem, 68/48–50.

³²¹ Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, IV/83; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, trc. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, 2001, VIII, 65; IV, 509; İzutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 175.

³²² En'âm 6/34.

³²³ Ahmet Önkâl, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Ankara, 1997, s. 327.

kaldıkları, eza, cefa, işkence vb. musibetleri³²⁴ zikreden Kur'an'da konuyla ilgili en güzel örneklerden birisi de Hz. Musa ve ona tabi olanların Firavun ve yanındakilere karşı verdiği mücadeledir.

“Firavun, “Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha!” dedi. “Şüphesiz bu halkını oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir tuzaktır. Göreceksiniz!”, *“Mutlaka sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da (ibret olsun diye) sizin tümünüzü elbette asacağım.”*

“Dediler ki: “Biz mutlaka Rabbimize döneceğiz.”, ““Sen sırf, Rabbimizin ayetleri bize geldiğinde iman ettiğimiz için bize hınç duyuyorsun. Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve Müslüman olarak bizim canımızı al.”,

Mûsâ, kavmine, “Allah’tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah’ındır. Ona, kullarından dilediğini mirasçı kılar. Sonuç Allah’a karşı gelmekten sakınanlarındır” dedi.”, *“Dediler ki: “Sen bize gelmeden önce de bize işkence edildi, geldikten sonra da.” Mûsâ, “Umulur ki, Rabbiniz düşmanınızı helâk edecek ve sizi bu yerde (Mısır’da) egemen kılıp, nasıl davranacağınıza bakacaktır” dedi.”³²⁵*

Ayetler dikkatlice okunduğunda, Firavun karşısında Hz. Musa'nın tebliğ ettiği tevhid inancını kabul ettikleri için elleri ve ayaklarının çaprazlama kesileceği, asılacakları, oğullarının öldürülüp kadınlarının sağ bırakılacağı ile tehdit edilmişler. Ancak onlar Rablerine döndürüleceklerini, bu hıncın sebebinin Allah'a iman etmeleri olduğunu söyleyerek Rablerinden bu zulme dayanabilmek için sabır ve Müslüman olarak canlarını teslim etmeyi istemişlerdir³²⁶.

Şüphesiz ki Allah sabredenlere yardım etmiş onları Hz. Musa ile birlikte kurtarmış ve Firavun ve ekibini helak ederek cezalandırmıştır.

Bu örnekte de görüldüğü üzere sabır, sıkıntı, bela, musibet, eza, işkence ve öldürmeye varan zulümler karşısında Hak davada yapılan mücadelede başarıya ulaşmanın en önemli dayanaklarından birisi olmaktadır. Yüce Allah'ın sabredenlere vereceği ecrin de büyük olduğu Kur'an'da belirtilmiştir.

“Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri (sâbirîn) sever.”³²⁷,

³²⁴ Kaf, 50/39; Tâhâ, 20/130; Mü'minûn, 23/109–111; Sâd, 38/17.

³²⁵ A'râf, 7/123–129.

³²⁶ Fevzi Zülaloğlu, *Kur'an'da Dua*, İstanbul, 2005, s. 88.

³²⁷ Âl-i İmrân, 3/146.

*“Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer içinizde sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir kavimdir.”*³²⁸

“Sonra şüphesiz ki Rabbin, eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda cihad edip sabreden kimselerin yanındadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”.³²⁹

Savaş ile ilgili yukarıda zikredilen ayetler incelendiğinde sabrın savaş ortamında mücahitlerin kahramanca mücadelelerini anlatan bir kavram olarak zikredildiği³³⁰ ve yapılması emredildiği görülür.

Kur'an'daki kullanımları dikkate alındığında sabır kavramı, savaş alanında gösterilen fedakarlık ve savaşan kimselerin üstünlük, cesaret ve kahramanlığını öne çıkaran bir değer olarak tanımlanmaktadır. Bu olumlu ve faziletli paye ve niteleme, kâfirlerle savaşan ve mücadele eden müminlere özgü kılınmıştır. Bu anlamda sabır, zorlukların üstesinden gelmede en önemli dayanaklardan birisi olarak savaş ortamında malıyla ve canıyla karşılaştığı musibetlerle mücadele ederken sabreden kişiye psikolojik üstünlük sağlarken karşısındakinin de direncini kırmaktadır.³³¹

Bu anlamda Talut'un askerlerinin Calut'un orduları ile karşılaştıklarında *“Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et.”*³³² şeklinde dua edip gerekli sabır ve sebatı göstermeleri karşısında Yüce Allah'ta onlara *“Evet, sabrettiğiniz (intasbirû) ve Allah'a karşı gelmekten sakındığınız takdirde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melekle size yardım eder”*³³³ buyurarak yaptıkları fedakarlığın karşılığında onları nasıl desteklediğini ifade etmektedir. Bu da Allah Teala'nın kendi emirleri doğrultusunda yapılan amel ve gayretlerin karşılıklarını zayi etmeden verdiğini ve böylelerine çeşitli şekilde yardım ettiğini göstermektedir.

Görüldüğü üzere, savaş ortamında karşılaşılan musibetlere karşı yapılan sabır, kulun ilahi emirler ile olan imtihanını kazanmasında en önemli faktörlerden birisidir.

³²⁸ Enfal, 8/65.

³²⁹ Nahl, 16/110.

³³⁰ İzutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 175-176.

³³¹ Fadlullah, M. Hüseyin, *İslâm ve Kuvvetin Mantığı*, İstanbul 1998, s. 138.

³³² Bakara 2/250, A'râf 7/126.

³³³ Al-i İmrân 3/125, Enfâl 8/9.

3.3.2. Savaşta Karşılaşılan Zorluk ve Musibetlere Karşı Sabır

Kur'an da geçen bazı ayetler savaşta karşılaşılan zorluk ve musibetlere karşı sabır ele alan ayetlerdir. Aşağıda buna değinen ayetler verilmiştir.

*“Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri (sâbirîn) sever.”*³³⁴,

*“(Tâlût’un askerleri) Câlût ve askerleriyle karşı karşıya gelince şöyle dediler: “Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et.”*³³⁵,

*“Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz”*³³⁶.

*“Ey iman edenler! (Savaş için) bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah’ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz.”*³³⁷

*“Ey Peygamber! Mü’minleri savaşa teşvik et. Eğer içinizde sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir kavimdir.”*³³⁸

*“Sonra şüphesiz ki Rabbin, eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda cihad edip sabreden kimselerin yanındadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”.*³³⁹

Savaş ile ilgili yukarıda zikredilen ayetler incelendiğinde sabrın savaş ortamında mücahitlerin kahramanca mücadelelerini anlatan bir kavram olarak zikredildiği³⁴⁰ ve yapılması emrolunduğu görülür.

3.3.3. Kulluk Görevini İfa’da Nefsin Heva ve Heveslerine Karşı Direnerek Sabır

Kur'an da nefsin heva ve heveslerine karşı direnerek kulluk görevini ifa ederken karşılaşılan zorlukları el alan ayetler aşağıda zikredilmiştir.

³³⁴ Al-i İmrân 3/146.

³³⁵ Bakara 2/250.

³³⁶ Al-i İmrân 3/200.

³³⁷ Enfal, 8/45.

³³⁸ Enfal 8/65.

³³⁹ Nahl 16/110.

³⁴⁰ İzutsu, *Kur’an’da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 175-176.

“Allah’a ibadet et ve O’na ibadet etmede sabırlı ol.”³⁴¹,

“Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah’tan yardım dileyin. Şüphesiz namaz, Allah’a derinden saygı duyanlardan başkasına ağır gelir.”³⁴²

Zikredilen ayetlerde Yüce Allah’a ibadet etmek ve sabırlı olmak emredilmektedir. Bununla birlikte ikinci ayette, sabretmek ve namaz kılmak suretiyle Allah Teala’dan yardım talep edilmesi istenmektedir. Burada çok önemli bir nokta olarak bu durumlarda sabrın ancak Yüce Yaratıcıya saygı duyanlara kolay olup onun dışındakilere ağır geleceği ifade edilmektedir.

Yine ayetlerde sabretmeyi gerektirecek ve nefse ağır gelecek musibetler karşısında sabredilmesi bunun da namaz ve ibadetler ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu anlamda sabrın Kur’an’da Allah rızasını kazanmak için hoşuna gitmeyen şeyler karşısında nefsi zorlama, güçlükleri sırtlamaya alıştırmaya³⁴³, dinî sorumlulukları ifa ederken vuku bulan sıkıntılara karşı dayanma, sabitkadem olma³⁴⁴ anlamlarına geldiği görülmektedir.³⁴⁵

İbadet, Yüce Allah’ın rızasını kazanmak için yapılan fiillerin genel adı olurken burada özellikle sabır ve namaz ibadetinden bahsedilmektedir.³⁴⁶ Çünkü sabır, nefsi, Yüce Allah’ın yasaklamış olduğu heva ve heveslerin esiri olmasına engel olmaktadır. Aynı şekilde dil, kalp ve beden ile Yüce Allah’ın emir ve nehiyelerini yerine getirmekte rıza-i ilahiye matuf bir şekilde nefis ile mücadele ederek istikamet üzere sebat etmede çok önemli bir görev ifa etmektedir.³⁴⁷

“Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alı koyar. Allah’ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir.”³⁴⁸

Ayette, Allah Teala Hz. Peygambere Kur’an’ı okumasını ve namazı dosdoğru kılmasını emrederken, namazın kötülüklerden alıkoyan özelliğine ve en büyük ibadet olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü namaz tahmid, temcid, tesbih, dua tezekkür, gibi pek çok ibadeti içermesi itibariyle, onun huşû ve ihlas ile ikame edilmesi gerekir.

³⁴¹ Meryem, 19/65.

³⁴² Bakara, 2/153, Bakara, 2/45; Mü’min, 40/55.

³⁴³ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, IV, 73, 87; XIII, s. 333.

³⁴⁴ Ebü'l Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, c. I, s. 46, 149; c. III, s. 41.

³⁴⁵ Yûsuf, 12/90; Meryem, 19/65.

³⁴⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, II, s. 60.

³⁴⁷ Ebü Tâlib Mekkî, *Kütü'l-Kulûb*, II, s. 212-213.

³⁴⁸ Ankebût, 29/45.

Bunun için de namazı kılan kişi dış dünya ile bağlantısını en üst düzeyde kesip, namaza yoğunlaşabilmek için aklını, kalbini ve fiili olarak kendisini namaza ve okuduğu ayet ve dualara vermelidir. Namaz kılarken bu nitelikleri haiz olmayı sağlayan kişi diğer ibadetler için kendisini ve nefsinin ciddi düzeyde terbiye ederek hazır hale gelmiş olur.³⁴⁹

Namaz bir anlamda kişinin Rabbinin huzuruna çıkıp onunla hasbihalde bulunurken, kendi kendisiyle de hesaplaşma anıdır. Namazda okunan ayetlerdeki ceza, mükafat, emir, nehiy, ahiret gibi içeriklere dikkat kesilince kişi namaz dışındaki hallerini de korumak için önemli bir işlevi yerine getirmiş olur. Yukarıda zikredilen ayette namazın kötülüklerden alıkoyan olması önemli bir ikazdır.³⁵⁰

Kurtubi (ö.1273) bu durumu “Eğer kişi Yüce Allah’tan gelen masiyet ve zorluklara karşı sabreder ve ibadet ile taatlerinde de sabır ve sebata devam ederse, Allah’ da ona kaza ve kaderine razı olma kabiliyeti verir. Kişinin nefsinin kendisine ağır gelen ve hoş olmayan şeyler karşısında kalbinin sükûn ve huzurunu bozmaması ise bu halin bir belirtisidir”³⁵¹ şeklinde izah eder.

Bu durumun en güzel örneklerinden birisi Kur’an’da Hz. Yusuf ve Züleyha arasında yaşanan hadisede anlatılmaktadır. Züleyha’nın kendi nefsinin arzularına uyararak Hz. Yusuf’u Allah’ın nehyettiği bir eyleme yani zinaya çağırması hatta ona karşı ısrarcı olması karşısında Hz. Yusuf, “*Yusuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum”*³⁵² deyip sabrederek günaha girmemiş ve zindana atılmaya rıza göstererek tevekkülle Allah’a sığınmıştır.

“*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor*”.³⁵³

Kur’an’ın emir ve nehiyelerini en kapsamlı ifade edici olarak nitelendirilen³⁵⁴ ayette sabır, Allah’ın emirlerinde istikamette olma, adalet, ihsan, akraba ve yakınlarla

³⁴⁹ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, II/484, IV, 73-74; Ebü'l Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, I, 46.

³⁵⁰ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, c. II, s. 486.

³⁵¹ Kurtubi, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. II, s. 402.

³⁵² Yusuf, 12/33.

³⁵³ Nahl, 16/90.

³⁵⁴ Mekkî, s. 213.

yardım edip kollayıp gözetmek ve fuhşiyat, münker ve bağıyden uzak durarak nefsin heva ve heveslerine karşı gösterilmesi gereken sabırdır.³⁵⁵

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah’ın rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!”³⁵⁶

Ayette olduğu gibi, masiyetten korunmak, Yüce Allah’ın ikazından kulluk ile kaçınmak ve onun korumasına girmek anlamındaki “takva”³⁵⁷ birçok ayette sabırla birlikte zikredilir³⁵⁸. Kişi takva ve sabra sahip olduğunda muhsinlerden olur.³⁵⁹

Görüldüğü üzere Yüce Allah’ın emirlerini ikame ve nehiyelerinden kaçınmada karşılaşılan bir kısım musibet ve zorlukları aşmada, sabır önemli bir işlev görmektedir.

3.3.4. Yüce Allah’tan Gelen Musibetlere Rıza Göstermede ve Takdirine Teslim Olmada Sabır

İki sonsuz arasında kısa bir zamanı ifade eden dünya hayatı, nimet-nikmet, iyilik-kötülük, imkân-çaresizlik, bolluk-yoksulluk, lezzet, tat-elem gibi farklı boyutları olan bir imtihan alanıdır.³⁶⁰

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri (sâbirîn) müjdele.”, “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aitiz ve şüphesiz O’na döneceğiz”³⁶¹

İmtihanın çeşitli unsurlarının belirtildiği ayette genel anlamda insanların özelde ise müminlerin dünya hayatlarında deneme amaçlı ölüm, hastalık, açlık korku vb. musibetler ile karşılaşacakları belirtilmektedir.³⁶² Sabredip, ‘Biz Allah’a aitiz ve mutlaka O’na dönüp varacağız’ diyenlerin ise müjdelendiği, yani imtihanı kazandıkları belirtilmektedir. Bu ifadede müminler Allah’a ait olduklarını söylerken

³⁵⁵ Gazzâlî, IV, 124; Mekkî, II, 214.

³⁵⁶ Bakara, 2/177.

³⁵⁷ İsfahânî, *Ta’rifat*, s. 555.

³⁵⁸ Benzer içerikli ayetler için bkz. Al-i İmrân, 3/125, 186, 200; A’râf, 7/128; Hûd 11/49; Yûsuf, 12/90.

³⁵⁹ Râzî, *Mefatihü’l-Ğayb*, VII, 258; XIII, 333; Mekkî, *Kütü’l-Kulûb*, II, 215; Keskin, Mehmet, “*Takvâ*”, *Kürsüden Öğütler*, DİB Yay., Ankara, 2007, s. 296.

³⁶⁰ Kara, s. 33.

³⁶¹ Bakara, 2/155-156.

³⁶² Tabatabaî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîr’il-Kur’ân*, trc. Vahdettin İnce, İstanbul, 1998, I, s. 483.

aslında mal, makam, mevki gibi kendilerinde dünyalık adına her ne varsa onu asıl sahibi olan Allah'a teslim edeceklerini bildiklerinin ikrarı vardır.

Böyle olunca da Rableri tarafından başlarına gelen acı, keder ya da mal, mülk ve evlatlarında meydana gelen bir eksilme ya da farklı elem veren musibetler ile karşılaştıklarında bu durumları rıza, tevekkül ve gönül hoşluğu ile karşılayabilmektedirler.³⁶³

Kur'an'da betimlenen Hz. Eyyub (as)'ın anlatısı konumuzu daha iyi açıklayıcı niteliktedir:

*“(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyüp’ü da an. Hani o, Rabbine, “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu” diye seslenmişti. Biz de ona, “Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su” dedik. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahsettik. Şöyle dedik: “Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma.” Gerçekten biz Eyüp’ü sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah’a çok yönelen bir kimse idi.”*³⁶⁴

Ayetlerde ifade edildiği üzere Yüce Allah, Hz. Eyüp’ü ve ailesini, servet kaybı ve vücutta çıkan ıstırap verici yara ve hastalıklarla imtihan etmiş, o ise, *“Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin.”*³⁶⁵ diyerek, gelen musibetlerin ecrini Rabbinden umarak bütün bunları sabır ve teslimiyetle karşılamıştır. Allah Hz. Eyyub’un bu tavrını insanlara örnek göstermiştir.³⁶⁶

Yüce Allah Hz. Eyyub ‘un duasını kabul etmiş, sabır ve tevekkül halinin mükafatı olarak bedenindeki hastalıklardan onu kurtarmış, aile ve servetini fazlasıyla geri vererek onu mükafatlandırmıştır.³⁶⁷ Hz. Eyüp’ü hastalık, fakirlik, acı, elem vb. musibetler gaflete düşürmemiş Rabbine ibadetten alıkoymamıştır.³⁶⁸

Bu durum Kur'an'da şöyle geçmektedir:

*“Gerçekten biz Eyüp’ü sabreden (sâbiran) bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah’a çok yönelen bir kimse idi.”*³⁶⁹ buyurarak bizzat onu övmüş,

³⁶³ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, I, 84-85; Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili*, c. I, s. 436.

³⁶⁴ Sâd, 38/41-44.

³⁶⁵ Enbiyâ, 21/83.

³⁶⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIX, 93; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, s. 110.

³⁶⁷ Enbiyâ, 21/84; Sâd, 38/41-44.

³⁶⁸ Dikmen, Mehmet, *Peygamberlerden Kıssalar*, İstanbul, 1995, s. 123.

³⁶⁹ Sâd, 38/44.

kıssanın sonunda da, “*Tarafımızdan bir rahmet ve kullukta bulunanlar için de bir ibret olmak üzere ona ailesini ve onlarla beraber bir mislini daha vermiştik.*”³⁷⁰

Hz. Eyyûb örneği sıkıntılar, hastalıklar veya çeşitli elem veren musibetlerle karşılaşan müminlerin nasıl hareket etmeleri gerektiği noktasında çok önemli bir örnektir.³⁷¹

Konumuzla ilgili Kur’an’da zikredilen önemli örneklerden birisi de Hz. Yakup’un kıssasıdır. Kardeşleri Yusuf’u kuyuya atıp ağlayarak babalarına gelip, babalarına “*Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yusuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın*” dediler.” Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakup dedi ki: “*Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.*”³⁷²

Zikredilen ayetlerde Hz. Yakup’un sabır ve yardımı Allah’tan dilemesi insanlara örnek gösterilmektedir. Yani başa gelen musibetler karşısında, aşırılık göstermek, dövünüp isyan etmek yerine sabır ile Rabb’e yönelmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Ayette zikredilen *sabr-ı cemil* musibetlere karşı tahammülsüzlük göstermemek ve şikayet etmemek olarak yorumlanmaktadır.³⁷³

Yukarıda zikredilenlerin sonucunda, insanın başına gelen her türlü musibet ya da eriştiği her türlü iyiliğin Yüce Allah’tan gelen birer imtihan aracı olduğunun bilinciyle hareket ederek sabır ve tevekkül ile insanın onlara rıza gösterip boyun eğmesi gerekmektedir.

3.3.5. Emr-i bi’l-Maruf ve Nehy-i Ani’l-Münker’de Karşılaşılan Musibetlere Karşı Sabır

Allah Teala, kullarına rahmet müjdecisi ve uyarıcı olarak³⁷⁴ Hz. Peygamberi göndermiş ve “*Emrolunduğun şeyi açıkça bildir.*”³⁷⁵ Buyurarak ondan risalet görevini hakkıyla yerine getirmesini emretmiştir. İyiliklerin emredilmesi ve kötülüklerin

³⁷⁰ Enbiyâ, 21/84.

³⁷¹ Tabbâra, Afif Abdülfettah, *Kur’an’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, trc. Ali Rıza Temel v. dğr., Gonca Yay., İstanbul, 1992, s. 253; Dikmen, *Peygamberlerden Kıssalar*, s. 125.

³⁷² Yûsuf, 12/17-18.

³⁷³ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, IX, 233; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XIII, 186; Cürcânî, *Ta’rifât*, s. 206.

³⁷⁴ Fetih, 48/8.

³⁷⁵ Hicr, 15/94.

nehyedilmesi ilahi bir emir olarak öncelikle peygamberler sonra da bütün müminler için yapılmıştır.

Emr-i bi'l-Maruf ve Nehy-i Ani'l-Münker ile ilgili olarak Kur'an'da g

*“Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun.”*³⁷⁶,

*“Siz insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?”*³⁷⁷ gecen şu ayetler konuya açıklık getirmektedir.

*“Yapmadığınız şeyleri söylemek, Allah katında en sevilmeyen şeydir”*³⁷⁸,

*“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz.”*³⁷⁹,

*“Sen af ve kolaylık yolunu tut; iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.”*³⁸⁰,

*“İnanan erkekler ve kadınlar, birbirlerinin velisidirler. İyiliği emreder, kötülükten menederler.”*³⁸¹,

*“İsrailoğullarından inkâr edenlere, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânet edilmiştir. Bu, başkaldırmaları ve aşırı gitmelerindendi. Birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mâni olmuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötüydü.”*³⁸²

*“Biz fenalıktan menedenleri kurtardık; zalimleri de Allah'a karşı gelmekten ötürü şiddetli azaba uğrattık.”*³⁸³

Ayetler incelendiğinde, müminler arasında iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluğun bulunmasının zorunluluğu, bu emir ve nehiy işleminin başkalarından önce kişilerin kendilerine yapmaları gerektiği, aksi takdirde Allah Teala'nın hoşuna gitmeyen “yapmadığı işi başkalarına söyleme” hatasının yapılacağı, bu görevi yapanların insanlar içerisindeki en hayırlı kişiler olduğu, peygamberlerin ve dolayısıyla müminlerin vazifesi iyiliği emir ve kötülükten nehy de olduğu ve bunun kadın erkek fark etmeden müminlerin hepsinin bir görevi olduğu, yanlış ve haddi aşan tavırlar karşısında gerekli engelleme işi emir ve nehiy ile yapılmadığında ilahi azaba ve çeşitli elim musibetlere duçar olunacağı görülmektedir.

³⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/104.

³⁷⁷ Bakara, 2/44.

³⁷⁸ Saf, 61/3.

³⁷⁹ Âl-i İmrân, 3/110.

³⁸⁰ Arâf, 7/199.

³⁸¹ Tevbe 9/71.

³⁸² Maide, 5/78-79.

³⁸³ Araf, 7/165.

Kur'an'da müminlerin içlerinde pek çok hikmet ve maslahat olan³⁸⁴ hastalık, açlık, yoksulluk, ölüm, acı vb. pek çok çeşitli musibetlerle karşılaştıklarında isyan etmeden, sabır ve tevekkül ile davranmaları gerektiği bildirilmektedir.³⁸⁵

*“Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol (ısbır). Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.”*³⁸⁶

Ayette insanların mutlaka çeşitli musibetler ile karşılaşacakları³⁸⁷ ancak buna sabretmeleri gerektiği, emir ve nehiy görevini yerine getirmeleri ve namaza dikkat etmelerinin gerekliliği anlatılır. Bununla birlikte musibete karşı nasıl davranılacağı sıralaması, önce kendisini, sonra dışarıya karşı bir yönelme olduğuna dikkat ekilmektedir.

İyiliğin emri ve kötülüğün nehiy görevinin iki farklı boyutu bulunmaktadır. Birisi kişinin kendisine, diğeri başkalarına yönelik olanıdır. Her iki boyutunda da nefsin hoşuna gitmeyen, belki ona ağır gelen yönler bulunmaktadır. Özellikle başkalarına ve toplumdaki yanlışlara müdahale her halükarda bir kısım savunma karşılıklarına neden olabilmektedir. Bazen nasihatten başlayıp savaşımaya kadar giden süreçlerde sabır, cesaret, kararlılık, malı ve canı ilgilendiren fedakarlıkları gerektirmektedir.³⁸⁸

İmanı kabul ederek tevhid yoluna giren kişi yani müminler bu zorlukları bilerek ve iradeleri ile kabul etmişlerdir. Bunun ise ahretteki mükafatı çok ve zorluklarla baş etme yolları açısından önemli bir durumdur.

Burada, ise bu yolda başa gelen doğal afetler gibi kulun iradesi olmaksızın ilahi murada bağlı gerçekleşen musibetler ile kulların sebep oldukları musibetleri ayırmak gerekir. Bir kısım büyük felaketler karşısında insanın yapacağı pek bir şey olmayabilir. Dolayısıyla burada kişinin iradi olarak mücadeleyi ve baş etmeyi kabul ettiği musibetler genel anlamda kullar kaynaklı olanlardır.

Nitekim Allah Teala müminleri ve Müslümanları canları malları, evlatları hastalık vb. gibi konularda imtihan edeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda müminlerin bir kısım sıkıntılarla karşılaşabilecekleri bildirilerek onlara karşı gerekli hazırlıkların

³⁸⁴ Mekkî, *Kütü'l-Kulûb*, II, s. 210.

³⁸⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, IV, 85, 91; Akseki, Ahmet Hamdi, *Ahlak Dersleri*, İstanbul, 1998, s. 168.

³⁸⁶ Lokman, 31/17; Âl-i İmrân, 3/104, 110; A'râf, 7/157, 199; Tevbe, 9/71, 112; Hac, 22/41.

³⁸⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIII, s. 540.

³⁸⁸ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, trc. Ahmet Asrar, İstanbul 1997, IV, 422; Önkal, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, s. 328-329.

yapılması gerektiği önceden haber verilmiş, sabır ve sebatla direnç gösterilmesi³⁸⁹ tavsiye edilmiştir.

Sonuç olarak, iyiliğin emri kötülüğün nehyi gibi bireyin kendisini, başkalarını ve toplumu ilgilendiren bir emrin ifasında bir kısım ölümlerle dahi sonuçlanabilecek musibetlerle karşılaşılması görevin doğasındandır. Ancak bunlara karşı sabır sebat ve tevekkül ile karşı konulmalıdır.

3.3.6. Beklenti ve Ümit Edilen Şeylerde Acele Etmemede Sabır

İnsan yaratılışı gereği aceleci bir yapıya sahip olduğu ve isteklerine biran önce kavuşmayı arzu eden bir kişiliğe sahiptir. Kuran’da bunula ilgili ayetlerden bazıları aşağıda zikredilmiştir.

*“Eğer içinizden bir kısmı benimle gönderilen gerçeğe inanmış, bir kısmı da inanmamışsa, artık Allah aramızda hükmünü verinceye kadar sabredin. O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”*³⁹⁰,

*“Sen, Rabbinin hükmüne sabret. Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir hâlde Rabbine yakarmıştı.”*³⁹¹

Ayetlerde görüldüğü üzere Kur’an’da sabır, tevhide davet ederken musibetler ve zorluklar ile karşılaşınca sabır ile sebat edip, telaş ve acelecilik yapmadan Yüce Allah’ın takdirine boyun eğip hükmünü beklemek anlamındadır.³⁹²

*“İnsan hayra dua eder gibi şerre dua eder. İnsan çok acelecidir.”*³⁹³,

*“İnsan çok aceleci (tez canlı) yaratılmıştır. Size yakında ayetlerimi göstereceğim. Şimdi acele etmeyin.”*³⁹⁴,

*“Allah’ın emri gelecektir. Artık onun acele gelmesini istemeyin. Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir.”*³⁹⁵,

Ayetler incelendiğinde, acelecilik ve istenilen şeyin zamanından önce olmasını istemek sabrın zıddı olarak geçmekte, insanın yaratılışında var olan ancak uzak durmamız gereken bir özellik olarak ifade edilmektedir.³⁹⁶

³⁸⁹ Bakara 2/155; Âl-i İmrân 3/186; Muhammed 47/31; Tabatabaî, *el-Mizân*, IV, s. 125.

³⁹⁰ Araf, 7/87.

³⁹¹ Kalem, 68/48.

³⁹² İsfahânî, *Müfredât*, s. 284; Ebü’l Berekât en-Neseî, *Medârikü’l-Tenzil*, II, s. 64.

³⁹³ İsrâ, 17/11

³⁹⁴ Enbiyâ, 21/37.

³⁹⁵ Nahl, 16/1

³⁹⁶ İsfahânî, *Müfredât*, s. 335.

İnsanın psikolojik zafiyet alanını oluşturan acelecilik, aklın doğru kullanılmasını engellediği için hadiseleri doğru anlamaya ve gerekli tavrı sergilemeye engel olan bir durumdur. Bundan dolayı kişinin yanılmasına ve hata yapmasına neden olmaktadır.³⁹⁷

Yukarıda zikredilen İsrâ suresindeki ayette, insanın acele ederek hayra dua eder gibi kendisine şerri istediğinden bahsedilirken, insanın acele etmesinden dolayı neyi ve nasıl istemesi gerektiği hususunda doğru düşünemediği ve aleyhine olan sonuçları talep ederek azabı isteyen duruma geldiği belirtilmektedir.³⁹⁸ Bu ise sabrın ve aceleci olmamanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Yüce Allah Hz. Peygamber'in, vaat edilen bir kısım hükümlerin gerçekleşmesi noktasında acele etmesi karşısında “*Sen, Rabbinin hükmüne sabret (ısbır). Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir halde Rabbine yakarmıştı*”³⁹⁹ ayeti ile Hz. Peygamberi uyarmaktadır.

Müfessirler, ilgili ayeti yorumlarken tebliğ, tebşir ve inzar ederken bir kısım zorluklarla ve musibetlerle karşılaşınca acele edilmemesi gerektiği, aksine sabır sebat ve tevekkül ile vaat ve ikaz edilen hükmün beklenilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Ayetin hem Hz. Yunus'un yaptığı gibi yapması noktasında uyarı hem de Hz. Peygambere teselli olduğuna dikkat çekilmektedir.⁴⁰⁰

Yüce Allah, “*Zünnûn'u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum” diye dua etti. Biz de duasını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte biz müminleri böyle kurtarıyoruz*”⁴⁰¹ buyurmaktadır.

Allah Hz. Peygamber'i Hz. Yunus'u hatırlayıp onun gibi davranmaması noktasında uyarmakta ve neticede duasını kabul ederek müminleri nasıl koruduğunu belirtmektedir. Hz. Yunus, kavmini tevhide davet etmiş ancak kavminden olumlu bir netice alamayınca onlara kızıp görev bölgesini terk etmiş ve bu şekilde nebilik vazifesini ifa ettiğini düşünerek Allah Teala'nın müsaadesi olmaksızın vazifesini terk etmişti.⁴⁰²

³⁹⁷ Kula, *Kur'an ve Sünnet'te Belâ-Musibet*, s. 88.

³⁹⁸ Hayati Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 1999, s. 98.

³⁹⁹ Kalem, 68/48.

⁴⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 45-46; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1997, X, s. 23.

⁴⁰¹ Enbiyâ, 21/87-88

⁴⁰² Tabbâra, *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 387-388.

Bunun üzerine Allah Teâlâ onu balığın karnında bir müddet tutarak cezalandırmıştı.⁴⁰³ Sonrasında da yukarıda ayette belirtildiği üzere tövbesi kabul edilmiş ve kurtarılmıştı.

Görüldüğü üzere Kur'an'da sabrın, karşılaşılan çeşitli zorluk ve masiyetlerde en önemli güç olduğu, bu anlamda beklentilerde de acele etmeden sabır, sebat ve tevekkül ile Yüce Allah'ın hükmünün beklenilmesi gerektiği emir ve tavsiye edilmektedir.

3.4. İmtihan, Ceza ve Mükâfat Açısından Musibet

Kur'an'da konuyla ilgili şu ayetler dikkati çekmektedir:

*“O Allah, sizi yeryüzünün halifeleri yapan, sizi imtihan etmek için kiminizi derecelerle kiminizin üstüne çıkarandır”*⁴⁰⁴.

*“O, hanginizin ameli, hal ve hareketlerinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için gökleri ve yeri altı günde yaratandır”*⁴⁰⁵.

*“O, hanginizin daha güzel amel edeceğini imtihan etmek için ölümü de hayatı da takdir edip yaratandır.”*⁴⁰⁶

Zikredilen ayetler dikkatlice analiz edildiğinde, öncelikle insanın yeryüzünde halifelik gibi çok önemli bir görevinin olduğu anlaşılacaktır. İnsanlar arasındaki derecelerin, yerin ve göğün altı günde yaratılmış olması, hayatın ve ölümün takdir edilerek yaratılmasının bir imtihan vesilesi olduğu da görülmektedir. Söz konusu ayetlerin, kimin daha güzel amel edeceğini tespitine yönelik olduğuna işaret edilmektedir. Müfessirlere göre, dünyanın ve sonrasında ahiretin var olmasının hikmeti imtihandır.⁴⁰⁷

Bu hayatın ölümle son bulmasıyla insanlar arasındaki fakir, zengin siyah, beyaz gibi farklılıkların eşitlendiği, bu dünyada Karun kadar malı olsa da, ölüm sonrasına hiç birini götüremediği ve ölüm sonrasında günah ve sevap yapma imkanının kalktığı bir son olmasıyla insan bu korkunç ve kaçınılmaz son karşısında kendisini hizaya çekerek fiillerini düzeltir.⁴⁰⁸

⁴⁰³ Sâffât, 37/139, 142; Kalem, 68/48–50.

⁴⁰⁴ En'âm, 6/165.

⁴⁰⁵ Hûd, 11/7.

⁴⁰⁶ Mülk, 67/2.

⁴⁰⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. VIII, s. 183.

⁴⁰⁸ Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXX, s. 56.

Bundan dolayı Yüce Allah “*Hakikat biz, insanı birbiriyle karışık bir damla sudan yarattık. Onu, imtihan etmek için iştirici ve görücü yaptık*”⁴⁰⁹ ayetinde, kulların imtihan ortamının şartlarını yerine getirebilecek techizatlar ile donatılmış olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁰ Çünkü sınavın temel unsurlarından olan sıhhat, akıl vb. olmadan imtihan olmamaktadır.⁴¹¹ Hasta, fakir, mecnun vb. marazların dinin bazı vazifelerini onlardan düşürmesi buna örnek verilebilir.

“*Gerçek, biz ona doğru yolu gösterdik. İsterse şükredici olsun, isterse nankör olsun*”⁴¹² ayetinde insana gerekli imtihan imkanlarının verildiği ve ondan sonra cüzi iradesiyle yapacağı tercihlerden sorumlu olduğu hatırlatılmaktadır.⁴¹³

“*Mümin olan erkek ve kadın, Allah’a kavuşana ve üzerinde hiç hata kalmayana kadar, malı, nefsi ve evladı hususunda belâlardan kurtulamaz.*”⁴¹⁴ Bu hadiste Hz. Peygamber, insanın yaşamında ‘iman ettim’ demesinin veya bir döneminde dini emir ve nehiylere dikkat etmesinin yetmeyeceğini, ölüm gelene kadar bu sürecin devam ettiğini ve malı, nefsi, çocukları vb. dünyalıklar ile imtihanının devam ettiğini belirtmektedir.

“*Şüphesiz ki içinizden (savaşa çıkmak için) pek ağır davrananlar vardır. Size bir musibet geldiği zaman (onlar) “Allah bana nimet ihsan etti de onlarla beraber olmadım” der.*”⁴¹⁵

“*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar; başlarına bir musibet gelince, “Biz şüphesiz Allah’a aitiz ve şüphesiz O’na döneceğiz” derler.*”⁴¹⁶

Yukarıda zikredilen ayetlerde musibetin hem içeriği hem de mümin ve müşriklerin tavırları anlatılmaktadır.

Müşrikler ya da münafıklar, zorlukla karşılaştıklarında emre itaat etmeyip geri durmayı kendilerine yapılan bir ihsan olarak tanımlamaktadırlar. Bununla birlikte müminler başlarına gelene sabrederek netice itibarıyla ait oldukları Allah Teala’ya döneceklerini söyleyerek imtihanı kazanma mücadelesi vermektedirler. Dolayısıyla

⁴⁰⁹ İnsan, 76/2.

⁴¹⁰ Kutub, *Fi-Zilâl*, XXIX, 221.

⁴¹¹ Taberî, *el-Câmiu’l Beyân*, XXIX, 127; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXX, s. 237.

⁴¹² İnsan, 76/3.

⁴¹³ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXX/237; Âlûsî, Ebu’l Fadl Mahmud, *Rûhu’l Meâni fi Tefsiri Kur’âni’l-‘Azim ve’s-Seb’i’l-Mesâni*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Kahire, ty., XXIX, s.153.

⁴¹⁴ Tirmizî, Zühed, 58 ; Cebeci, Lütfullah, *Kur’ân’da Şer Problemi*, Akçağ Yay., Ankara, 1985, s. 35.

⁴¹⁵ Nisâ, 4/72

⁴¹⁶ Bakara, 2/155-156.

musibetler müminler ile mümin olmayanları ayıran önemli unsurlardır. Konuyla alakalı pek çok ayette örnekler bulunmaktadır.⁴¹⁷

Musibetler, mümin, münafık, kafir, fakir, zengin vs. ayrımı olmadan her insanın başına farklı farklı gelmektedir. Bu anlamda bir inanç farklılığı musibetin gelmesi noktasında etkili değildir. Ancak gelen musibeti karşılamaya göre sonuç, derecenin yükselmesi, günahlara kefarete, ihtar/ikaz ya da ceza olarak gelebilmektedir.

3.4.1. İnanmayanlar: Kafir-Müşrik-Münafık ve Musibet

İnanmayanlar üst kapsayıcı isim olarak kafir diye isimlendirilmektedirler. Aralarında kısmi farklar olduğu ancak sonuçta onlar da kafir zümre içerisinde kabul edildiğinden müşrik ve münafıklar da bu başlık altında ele alınmaktadır.

“Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde: Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de ayetlerine uysak ve müminlerden olsaydık! diyecek olmasalardı (seni göndermezdik)”⁴¹⁸

Peygamberlerin neden müşriklere tebliğ gönderildiğini anlatan ayetin inzal (Nüzul) sebebi olarak şunlar aktarılmaktadır. Kureyş kabilesindeki inanmayanlar Medine’de yaşayan Yahudilerden Hz. Peygamber’in durumunu öğrenmelerini istemişlerdir. Yahudiler de Hz. Musa’da olduğu gibi Hz. Muhammed’in de dürüstlük ve eminlik gibi peygamberlik niteliklerini taşıdığını belirtmişlerdir. Bunun üzerine kafirler *“Musa ve Muhammed! Her ikisi de sihirbazın tekidir, onlara gelen sihirden başka bir şey değildir. Bu yüzden biz her ikisini de yalanlıyoruz”* dediler. Ayetinde Belirtilen tepkiyi göstermişlerdir. Müfessirler yukarıda ayette geçen musibeti tevیل ederken, onun kıyamet günü azabı olduğunu söylemektedirler.⁴¹⁹

Dolayısıyla inanmayanlara gelen musibetler her zaman ihtar olarak değil, isyanlarının ve haddi aşmalarının sonucu ceza olarak da gelebilmektedir.

3.4.2. Günahkâr Müminler ve Musibet

Allah’u Teala insanın başına gelen bir kısım musibetin kendi yaptıkları yüzünden meydana geldiğini birçok ayette ifade etmiştir.

“Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizle yaptığınız işler yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder”⁴²⁰ ayetinde, müminlerin başlarına gelenlerin

⁴¹⁷ Bkz. Âl-i İmrân, 3/152-153, 166-167.

⁴¹⁸ Kasas, 28/47

⁴¹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIV, s. 258.

⁴²⁰ Şura, 42/30

kendi yaptıkları hataların bir sonucu olduğu ancak Allah Teala'nın onların yaptıklarının çoğunu da affettiği yani her yaptıklarına bir musibet ile cezalandırmadığı ifade edilmektedir.

*“Andolsun sizi biraz korku, biraz açlık biraz da mallardan, canlılardan ve mahsullerden yana eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenlere müjdele.”*⁴²¹

*“Hâlbuki birçoğundan affediyor da dünyada hesaba çekmiyor. Çünkü “Eğer Allah insanları zulümleri yüzünden hesaba çekecek olsaydı yerin üstünde hiçbir canlı mahlûk bırakmazdı.”*⁴²²

Yukarıdaki ayetlerde ise imtihanın açlık, korku, mallar, canlılar ve ürünlerde azalma gibi unsurlar ile gerçekleştiği, bunlara sabredenlerin ise müjdelendiği görülmektedir. Dolayısıyla bazı imtihanların müminler için bir ceza niteliği taşımadığı, manevi derecelerinin yükselmesi ya da günahlarının kefareti gibi temel hedefler ile gerçekleştiği belirtilmektedir.

İkinci ayette Yüce Allah'ın rahmetiyle müminlerin bazı günahlarının örtüldüğü, affedildiği; aksi durumda yeryüzünde hiçbir canlının kalmayacağı belirtilmektedir.⁴²³

Allah şöyle buyuruyor; *“Kim fenalık yaparsa cezasını görür. Kendisine Allah'tan başka ne dost ne de yardımcı bulur”*⁴²⁴ ayeti, ashabı derin düşünceye sevk edince Hz. Peygamber *“Amellerinizde orta yolu ve doğruyu bulmaya çalışın. Mümine musibet türünden her ne ulaşır ise günahlarına bir kefarete olur. Musibet, beklenmedik bir hadise olmuş, ayağına batan bir diken olmuş fark etmez”*⁴²⁵ buyurarak, müminlerin musibet karşısında nasıl düşünmeleri gerektiği noktasında hatırlatmada bulunmuştur.

Resulullah *“İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çeker ve dilediğini bağışlar”*⁴²⁶, *“Kim fenalık yaparsa cezasını görür”*⁴²⁷ ayetler hakkında *“Bu, Allah'ın hastalık ve kazadan tut, cebine koyduğu basit bir eşyanın kaybıyla duyduğu üzüntüye varıncaya kadar maruz kaldığı musibetlerle kulunu (dünyada) cezalandırmasıdır. Böylece kul, peyderpey günahlarından arınmış olarak çıkar, tıpkı ham altının körükten saf kızıl çıktığı gibi”*⁴²⁸ buyurmuştur.

⁴²¹ Bakara, 2/155.

⁴²² Nahl, 16/61.

⁴²³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. VII, s. 28.

⁴²⁴ Nisâ, 4/123.

⁴²⁵ Müslim, Birr, 52.

⁴²⁶ Bakara, 2/284.

⁴²⁷ Nisa, 4/123.

⁴²⁸ Tirmîzî, s. 2993.

Dolayısıyla müminler başlarına gelen her türlü musibeti gerektiği gibi karşılar ve emredildikleri gibi davranırlarsa sonuç onların lehine olacaktır.

*“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!”*⁴²⁹ ayeti ve *“Mümine bir diken isabet etmez ve ondan daha küçük bir şey isabet etmez ki bu yüzden Allah onun mertebesini bir derece yükseltmiş ve bir günahını silmiş olmasın”*⁴³⁰

*“İçinden samimi şekilde Allah yolunda cihat yapmayı temenni eden bir kimse, bilâhare ölse de, öldürülse de şehit sevabı kazanır. Kim de Allah yolunda yara alsay veya Allah yolunda düşmanın sebep olmadığı bir musibetle bile yaralansa bu yara, kıyamet günü, en büyük hâli içinde rengi zaferan renginde, kokusu da misk kokusunda olarak gelir. Kimin vücudunda, Allah yolunda iken çıkan, iltihap gibi bir yara açılacak olsa bu da onun için şehitlik mührü olur”*⁴³¹ hadisleri, takva üzere yaşayan müminlerin başlarına gelen her şeyin netice itibarıyla onların manevi derecelerini yükselttiğini, ki burada en küçük bir musibet ile veya büyük belalar da olsa müminler için büyük ecirler içerdiği görülmektedir.

*“Ne acayıptır müminin işi! Gerçekten onun her işi hayırdır. Bu hal, müminden başka hiçbir kimse için böyle değildir. Eğer ona sevinç verici bir şey isabet ederse şükreder. Bu da kendisi için bir hayır olur. Eğer ona zarar ve ziyan verecek bir şey isabet ederse sabreder, bu da kendisi için hayır olur.”*⁴³²

Yukarıda kaydedilen hadiste de iman ile açılan rahmet kapısı, müminin ilahi emre uygun davrandığında başına gelen hayırlar veya musibetler ile olan imtihanında her halükârda kazançlı durumda olduğu yani onun için rahmet olduğu görülmektedir.

3.5. Günah- Musibet İlişkisi

Musibetlerin kaynaklarında yukarıda insan kaynaklı olanları söylerken insanın hataları sonucu olanlar üzerinde kısaca durulmuştu. Bu başlıkta Kur'an'ın günah olarak kabul ettiği fiilleri kulun işlemesinin musibet ile ilişkisi ele alınacaktır.

Allah Teala'nın yarattığı sistemde cari olan sünnetullah dediğimiz ayetleri mevcuttur. Bu ayetler tabii sistemin işlemesinde caridirler. Kul, bunlara uyduğu zaman

⁴²⁹ Bakara, 2/155

⁴³⁰ Buhârî, Merdâ, 3; Müslim, Birr, 46;

⁴³¹ Tirmîzî, Fedâilu'l-Cihâd 21; Ebu Dâvud, Cihâd 42; Nesâî, Cihâd, 25.

⁴³² Müslim, Zühd, 13.

tabii varlık alanıyla barışık yaşar. Aksi takdirde tabiat her daim galip gelir. Bu galibiyette insana musibet, eza ve cefa olarak yansır.

Allah Teala'nın bir de nazil olan "vahiy" dediğimiz ayetleri vardır. Bunlar da insanın ruhani ve bedeni hayatıyla birlikte dünyadaki yaşamını tanzim eder. Nazil olan ve yaratılan ayetler birbiriyle mütenakız değil uyum içerisindedirler. Yani birindeki yanlış diğerine de yansımaktadır. Kulun başına gelen sıkıntılar, Yüce Allah'ın her iki alanda kurduğu ilahi nizama aykırı davranmasından yani fasid irade kullanmasından kaynaklanmaktadır.⁴³³

İradesi ile yaptığı her fiilden sorumlu olan insan, iyi davranışlarında mükafat, yanlış ve kötü fiillerinde ise ceza ile karşılaşır. İnsanın hata yaptığı fiil alanları çeşitli eğitimler ile düzeltilir. İyi fiil alanı ise geliştirilebilir. İrade alanı sorumluluk alanıdır.

Tabii felaket vb. musibetler ise oluş itibariyle kulların sorumluluk alanında olmayıp, kulun onlara karşı göstereceği tavırlar imtihan alanına dahildir.

Kulun dahli olmadan tamamen Yüce Allah'ın irade ve kudreti ile gerçekleşen olaylar karşısında kula düşen şey o olayların hikmetini aramaktır. Çünkü kötülük konusu ilm-i tevhidde özel bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Yüce Allah bizatihi iyi olduğundan kötülüğün ondan sadır olmayacağından hareketle, kötü fiillerin insanın iradesi sonucu olduğu ileri sürülmüştür.

Deprem, büyük felaketler gibi musibetlerde kulların bunları belki engelleme imkanları olmayabilir. Ancak alacakları tedbirler ile kendilerine olan yansımalarında etkili olabilirler. Mesela, yapılaşmada gerekli tedbirler alınırca depremin etkileri azaltılabileceği gibi, bu tedbirlerden uzak, fay hattına kurulacak yapılaşmada sonuçların insanların aleyhine gerçekleşme olanağı daha fazla olabilir. Burada tedbir alıp almamak insanın kendi iradesine bağlı bir durumdur.⁴³⁴

Ancak başına gelen elim sonuçlu musibetleri insan kötü olarak nitelemektedir. Bunlar ise sünnetullahın bir gereği olarak tabiatı cari olmaktadır. "Biz de "bardaktan boşanırcasına akan su ile göğün kapılarını açtık. Yeri de coşkun kaynaklar halinde fişkırttık. Derken su takdir edilmiş bir işe karşı birleşti"⁴³⁵ ayetinde belirtildiği gibi, insan haddini aşır isyan ettiği ve ahlaki erdemli tavırların aksini yapmaya devam

⁴³³ Süleyman Uludağ, *Taftazânî Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akâid*, Dergah Yay., İstanbul, trs., s. 41

⁴³⁴ İlhami Güler, *Allah'ın Ahlâkiliği Sorunu*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000, s. 60-62.

⁴³⁵ Kamer, 54/11-12.

ettiğinde Allah Teala tarafından insanlara uyarı, ikaz veya ceza olarak tabiata müdahalelerde bulunmuştur.

Ebu Hanife ile öğrencisi arasında bu konuyla alakalı diyalog da şu şekilde geçiyor:

“Ebû Hanife’ye sordum: ‘Bana bir musibet (bela, acı ve zarar veren olay) dokundu. Şimdi bu Allah’ın denemesi mi yoksa benim kazandığım bir şey mi? Ben diyorum ki, bu Allah’tan değil. Ben küfre girmiş olur muyum?’

Ebû Hanife, ‘Hayır’ dedi. ‘Niçin?’ diye sordum.

Ebû Hanîfe: ‘Çünkü Allah: “Sana isabet eden iyilik Allah’tan, kötülük ise kendi nefsendendir.”⁴³⁶. Yani günahlarınız sebebiyledir. İnsan, Allah’ın kendisinde iyi ameller için kullanmasını emrettiği gücü, kötülük yapmak için kullandığından dolayı cezalandırılır.⁴³⁷

“*Başınıza gelen herhangi bir musibet ellerinizle işlediklerinizden ötürüdür*”⁴³⁸ ayetinde de ifade edildiği üzere, Ebu Hanife yukarıda zikredilen ifadelerinde musibetle insanın iradesiyle gerçekleştirdiği günahları arasında doğrudan bir musibet-ceza ilişkisi kurmaktadır. Yüce Allah kulların başlarına gelen musibetler karşısında “*bizim bilgimiz yoktu*” veya “*uyarılmadık*” gibi sözlerle itiraz etmemeleri için gereken tüm bilgilendirmeler yapmıştır.

“*Yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde: ‘Rabbimiz! Bize bir peygamber gönderseydin de, ayetlerine uysak ve müminlerden olsaydık olmaz mıydı?’ derler (diye peygamber göndermişizdir)*”⁴³⁹ ayetinde belirtildiği üzere peygamberler gönderilerek insanoğluna musibetler ve günah işlediklerinde olacaklar noktasında uyarılarda bulunulmuştur.

Bu bağlamda Kur’an’da “*Onlara bir musibet isabet ettiğinde, derler ki: ‘Biz Allah’a ait (kullar)ız ve şüphesiz O’na dönücüleriz*”⁴⁴⁰ buyrulurken musibet ile karşılaşınca nasıl davranılması gerektiği hatırlatılmaktadır.

“*Kim zerre kadar bir hayır işlerse onu görecektir, kim zerre kadar şer işlerse onu görecektir*” “*Kazanmakta oldukları kötülükler, kendileri için açığa çıkarmıştır ve alay konusu edindikleri şey de kendilerini çepeçevre kuşatmıştır*”. “*Böylece, kazandıkları*

⁴³⁶ Nisa, 4/79

⁴³⁷ Bkz. Ebu Hanife, Numan b. Sabit; *el-Fıkhü'l-Ekber*, (çev. Mustafa Öz), M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul, 1992.

⁴³⁸ Şûrâ, 42/30.

⁴³⁹ Kasas, 28/47.

⁴⁴⁰ Bakara, 2/156.

*kötülüklerin acı sonucu onlara isabet etti. Bunlardan zulmetmiş olanlarda kazanmakta oldukları kötülükler isabet edecektir*⁴⁴¹.

Bu örneklerde görüldüğü gibi musibetlerle, işlenen kötü eylem ve davranışlar arasında bir bağlantı vardır.

*“Ya da kazanmakta oldukları dolayısıyla onları yok eder, birçoğunu da affeder”*⁴⁴².

“Günahın açıkça olanını da, gizlisini de terk edin. Çünkü günahı kazananlar, yüklene geldikleri nedeniyle karşılık göreceklerdir”.⁴⁴³

Ayetler dikkatlice incelendiğinde, insanlara hiçbir şekilde haksızlığın yapılmayacağı, zerre miktarı hayrın ve şerrin karşılığının mutlaka alınacağı, insanların yaptıkları kötülüklerin karşılıklarının mutlaka önlerine konulacağı anlaşılmaktadır. Ancak bu sonucun kendi yaptıkları dolayısıyla olduğu ve bu hataların karşılığı bazen yok edilmeye bazen ise Allah Teala'nın affedebileceği bildirilmektedir.

Buna rağmen her halükarda kişinin başına gelen ceza mahiyetindeki şeylerin kendi yaptıkları dolayısıyla olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla ayetlerde günah ve musibet arasında doğrudan bir ilişkinin kurulduğu görülmektedir.

Yüce Allah *“Eğer Allah, insanları kazandıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerkürenin sırtında hiçbir canlı bırakmazdı. Ne var ki, onları belirli bir süreye kadar erteliyor. Nihayet süreleri gelince, (gerekeni yapar). Çünkü Allah, kullarını hakıyla görmektedir”*⁴⁴⁴ ayetinde buyrulduğu üzere, kulların yaptıkları her şeyin ceza veya mükafatını özellikle büyük ceza anlamındaki karşılığını belirli bir süreyle ertelediğini bildirmektedir. Bunun hikmeti ise şayet anında cezalandırma olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlının kalmayacağı olarak belirtilmektedir.

*“İnsanların elleriyle kazandıkları günahlar yüzünden, karada ve denizde fesat çıktı. Belki dönerler diye, (Allah böylece, onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırıyorlar”*⁴⁴⁵ ayetinde, insanların yaptıkları dolayısıyla tabii dengelerde bozulmalar olduğunu ve ancak yaptıkları hataları hatırlatmak ve fiillerini düzeltmeleri için uyarı babından bir kısmı bu dünyada tattırdığı ama asıl hesabın ahirette görüleceği hatırlatılmaktadır.

⁴⁴¹ Zümer, 39/48-51.

⁴⁴² Şurâ, 42/34.

⁴⁴³ En'am, 6/120.

⁴⁴⁴ Fatır, 35/45.

⁴⁴⁵ Rûm, 30/41.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, musibetler her zaman cezalandırma amaçlı değildir. Bazen müminlerin günahlarına kefarettir, bazen ise manevi derecelerinin artırılması amacıyla insanın başına musibetler gelebileceği unutulmamalıdır⁴⁴⁶.

İslam alimleri, bir kısım ağrı ve sızı gibi musibetlerin ceza olarak kabul edilip edilmeyeceğinde ihtilaf etmişlerdir. “*Bugün herkes kazandığına (yaptığına) göre cezalandırılır*”⁴⁴⁷ ayetini delil alanlar, dünyada musibetlerle cezalandırmanın olmadığı görüşündedirler.

“*İnsanoğluna bir ağaç çiziği (diken batması) veya benzeri (küçük) bir şey (bile), ancak onun günahından dolayı isabet eder*”⁴⁴⁸ hadisini temel alanlar ise musibetlerle cezalandırmanın olabileceğini iddia etmişlerdir. Ancak “*Başımıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz (günahlar) yüzündendir...*”⁴⁴⁹, “*Kazandıkları (günahlar) yüzünden, onları helak eder*”⁴⁵⁰ ayetlerini ve “*Nefsimi elinde tutan Allah’a ant olsun ki mümine isabet eden, erişen hiçbir hastalık, sıkıntı, yorgunluk elem yoktur ki Allah onunla kulun günahlarından birini affetmesin. Hatta kula batan bir diken dahi günahına kefarettir*”⁴⁵¹ hadisini dikkate alan alimler, musibetlerin bir kısmının kişilerin yaptıklarına karşılık olduğunu dolayısıyla günah-musibet-ceza arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir.

“*Allah herkesi kendi kazandığı ile cezalandıracaktır. Gerçekten Allah’ın hesabı çok çabuktur*”⁴⁵² ayeti, konuyu en iyi özetleyen bir muhtevaya sahiptir.

⁴⁴⁶ Bakara, 2/155.

⁴⁴⁷ Mü’min, 40/17.

⁴⁴⁸ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut, 1405/1985, 6, 261; Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *Tefsiru’l-Keşşâf an hekâiki gavnâmidî’t-tenzîli ve uyunu’l ekâvîli fî vucûhi’t-te’vil* (thk. Abdurrazzak el-Mehdî), Daru’t-Türâsîl-Arabî, Beyrut, 1417/1987, IV, s. 230.

⁴⁴⁹ Şûrâ, 42/30.

⁴⁵⁰ Şûrâ, 42/34.

⁴⁵¹ Müslim, *Sahih*, Bir, 14,52; Buhari, *Sahih*, Marda, 1.

⁴⁵² İbrahim, 14/51.

SONUÇ

Dünya ahiretin tarlasıdır. Dünyada ne ekersen, ahirette onu biçersin. İnsanın ebedi ahiret hayatını geçici dünya hayatında kazanabilmesi, ilahi mesajlara kulak vermesi ile mümkün olabilmektedir. Allah Teala bir imtihan olarak ölümü ve hayatı yaratmıştır. Bu dünyada insan ve cinlerin en temel vazifesi, Allah Teala'ya yönelik kulluk vecibelerini yerine getirmektir.

Allah Teala, insanlara verdiği akıl sayesinde bu dünyada hayatlarını huzur içinde idame etmeleri için onları yeteri düzeyde bilgi sahibi kılmış, bununla da yetinmeyerek gönderdiği peygamberler vasıtasıyla onlara bu dünyada görev ve sorumluluklarını nasıl ifa edeceklerini, kulluklarını nasıl yerine getireceklerini bildirmiştir.

İnsanoğlu, dünya hayatına akıl ve şuur sahibi olarak, kendisine ilahi metinler/kitaplar ve peygamberler gönderilerek, yeryüzünde bir halife olma potansiyeliyle bir anlamda imtihan dünyasına tam donanımlı olarak gönderilmiştir.

Tüm bu uyarıcılara rağmen yine de dünya imtihanı, insan için o kadar da kolay bir süreç değildir. Bunca nimetlerle donatılan insan, tüm hayatı boyunca çok farklı şekillerde dünyada imtihan edilmektedir. Bu kapsamda Kur'an'da genel olarak kaydedilen imtihan çeşitliliği, sağlık, mal, evlat, ölüm ve doğal felaketler gibi pek çok alanda kendini göstermektedir. Bu nedenle insanın, hayatının tüm aşamalarında çok uyanık ve teyakkuzda olma mecburiyeti vardır. İnsan, bu imtihanlara maruz kaldığında düşünsel, hissi ve somut tepkiler vermek durumundadır. İşte bu söz konusu tepkiler, insanın Allah Teala ile arasında var olan kulluk münasebetindeki durumunu teşkil etmektedir.

Bu itibarla insan iradesini ve aklını fonksiyonel hale getirerek yapıp ettiklerine anlam kazandırır ve şekil verir. Buna göre insan, kevni ayetler denilen dünyadaki oluşlar ile Allah tarafından peygamberlere indirilen ilahi mesaj arasında güçlü bir bağ oluşturursa cennet ehli olur. Bunu ihmal eder ve bu bağı oluşturamazsa cehennem ehli olma gibi bir durumla karşı karşıya kalabilir.

İnsanın akıl, irade ve vicdan mekanizmalarını çalıştırması ve harekete geçirmesi kendi lehine olan bir durumdur. Bu durum karşısında nefis, şeytan, gurur,

kibir ve diğer heva ve heveslere boyun eğme gibi olumsuz durumlar da insanı imtihan sahasında bekleyen diğer tehlikeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Olumlu veya olumsuz denilecek bu seçimleri yaparken insan bir hayli zorlanabilmektedir. Bu anlamda olumlu nitelikler akıl ve iradeye alan açarken, olumsuz nitelikler de akıl ve iradenin önünü kapatabilmekte ve bu sağlam mekanizmanın çalışmasına zarar verebilmektedir.

İnsanın imtihan dünyasında maruz kaldığı musibetlere verdiği tepki, sahip olduğu bilgi potansiyeli, inanç yapısı, içinde yaşadığı sosyo-kültürel ve ekonomik muhiti hatta yaşadığı coğrafi iklim bölge ve kişisel özellikleri ile doğrudan ilintilidir. Sözü edilen bu faktörler kişiden kişiye farklılık arz etmekle birlikte bu konuda en belirleyici faktör ise inançtır. Bu anlamda dini inanç, kişinin musibetler karşısında verdiği tepkilerinde belirleyici bir öneme sahiptir. İnanç dinamiklerine göre kişinin vereceği tepkiler bir rota işlevi görmektedir.

Buna göre Kur'an'da musibet kavramı anlam alanı itibariyle geniş bir yer işgal etmektedir. Bu çalışmada musibet kavramı Kur'an'daki tezahürü açısından incelenmiştir. Musibet kavramının Kur'an'da geçtiği şekiller tespit edilerek benzer ve zıt anlamların kullanımından hareketle kavramın anlam alanı belirlenmeye çalışılmıştır.

Kur'an'da musibet, genel anlamda insanın başına gelen her türlü kötü durum için kullanılır. Kur'an açısından temel olarak musibetler iki kısma ayrılır. Birincisi, kaynağı insanlar olan ve onların vasıtasıyla meydana gelen iftiraya uğramak, dedikoduya maruz kalmak gibi eziyet ve musibetlerdir. İkincisi ise doğrudan Yüce Allah tarafından gönderilen ölüm, depremle canın ve malın yok olması gibi büyük felaketlerdir.

Çalışmamızın odak noktası olan musibet kavramı, çoklu anlamlar içeren kelimelerdendir. Buna göre vücut ve nezâir bağlamında musibetle ilişkili kelimelerin Kur'an'daki kullanımları incelenmiştir. Bu çerçevede belâ (بلاء), durr (ضر), azâb (عذاب), hızy (خزي), be's (بأس), fitne (فتنة), tedmîr (تدمير), hayk (حيق), kat' (قطع) kelimelerine yer verilmiştir.

Ansızın gelen felaket ve sıkıntı veren şey olarak kısaca tanımlanan musibet, kişiyi sıkıntıya sokan, huzurunu kaçıran ve genelde istenilmeyen bir durumdur. Dolayısıyla karşılaşılmak istenmeyen musibetlerin oluşma sebepleri insanlar tarafından sorgulanmaktadır. Özellikle din karşıtı anlayışlara sahip olanlar tarafından

sorulan, “Allah musibetleri insanlara neden gönderiyor?” sorusu, her dönemde olduğu gibi bugün de güncelliğini korumaktadır.

Bu anlamda karşılaşılan musibetlerin iki boyutlu olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla konunun insanın kendi yaptıklarının bir sonucu ve Allah’ın ilahi muradı açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu tezde musibetlerin geliş sebepleri bu iki açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kur’an-ı Kerim’deki ilgili ayetler incelendiğinde, Allah Teala’nın kullarına musibetleri, imtihan etmek, günahlarını temizleyip derecelerini yükseltmek, uyarıda bulunmak ve azap edip ceza vermek gibi temel nedenlere bağladığı görülmektedir.

Bu çalışmada musibetin sebepleri; imtihan, Allah’ın sevmesi, hatırlaması, azap etmesi, ceza vermesi ve ilahi hikmet olarak özetlenmiştir. Aynı şekilde musibet konusu, irade ve kader boyutuyla da ele alınmıştır. Yine bu çalışma ile musibetin gelişinde insanın rolü olduğu tespit edilmiştir. Bilindiği gibi insanın dünyaya gelmeden önce başlayan hayatı, dünya ve ahiret hayatı olarak devam etmektedir. Ahiret hayatı bu dünyada yapılanların sonuçlarının alındığı, cennet ve cehennem ile sonuçlanan ceza ve mükafatın gerçekleştiği mekandır. Dünya hayatı ise muvakkat bir mekân olarak, imkanlar ve sorumlulukların olduğu yerdir.

Bu dünyaya gelişi kendi elinde olmayan insanın, ahiret hayatına intikal aracı olan ölümü de kendi elinde değildir. İnsan dünya hayatını, yapıp ettiklerinde iradesini kullanarak sürdürür. İnsanın iradesini kullanabilmesi, imtihan sürecini oluşturmaktadır.

İmtihanın temel unsuru, Allah Teala’nın yapılmasını emrettiği ve yapılmamasını istediği şeylerdir. Buna göre insan hayatının her anı imtihan sürecine dahildir. İnsanın başarıları, kayıpları, mutluluğu, üzüntüsü, varlıkları, yoklukları, yaşamı, ölümü vb. çeşitli hayır ve musibet türü şeylerin hepsi birer imtihan unsurudur.

Tespit edilebildiği kadarıyla Kur’an-ı Kerim’de geçen musibetler şunlardır: Hayır ve şer ile imtihan, Cihad ve sabır ile imtihan, Korku, açlık, mallar, canlar, çocuklar ile imtihan, Ameller (teklif) ile imtihan, İnsanların birbiriyle imtihanı, Sıkıntı, darlık ve emirlere riayet ile imtihan, Savaşta, susuzluk, yorgunluk ve açlıkla imtihan, Azapla imtihan.

Yine bu çalışmada musibet-sabır ilişkisine yer verilmiş ve konu şu başlıklarla tasnif edilmiştir: İmanı koruma mücadelesinde karşılaşılan musibetlere karşı sabır, Savaşta karşılaşılan zorluk ve musibetlere karşı sabır,

Kulluk görevini ifa'da, nefsin heva ve heveslerine karşı direnerek sabır, Yüce Allah'tan gelen musibetlere rıza göstermede ve takdirine teslim olmada sabır, Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker'de karşılaşılan musibetlere karşı sabır, Beklenti ve ümit edilen şeylerde acele etmemede sabır.

Sonuç olarak, Kur'an'da yer alan kavramların müstakil bir konu olarak çalışılması ve bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulması son derece önemlidir. Kavram çalışmaları, konulu Kur'an çalışmalarına önemli katkılar da sağlamaktadır. İlim literatürünün genişlediği ve giderek de genişleme eğilimi gösterdiği günümüzde, kavram çalışmalarının giderek önem kazanacağı aşikardır. Bu türden yapılacak her çalışma hem Kur'an'ın anlaşılmasına katkı sağlayacak hem de ilim literatürüne sağlıklı ve sahih materyaller sunacaktır. Bu sayede oluşan birikim Müslüman toplumların Kur'an kültürüne de dolaylı katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- **Abdulbâkî**, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, İstanbul 1990.
- **Acerce**, Feyzullah, *Kur'an'a Göre Musibetler Karşısında Peygamberlerin Tavırları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- **Ahmet b. Hanbel**, Müsned, Beyrut, 1405/1985.
- **Akseki**, Ahmet Hamdi, *Ahlak Dersleri*, İstanbul, 1998.
- **Aliyyu'l-Kari**, *Şerhu'l Fıkhu'l-Ekber Li Ebi Hanife*, Daru'n-Nefais, 2. Baskı, Şam, 2009.
- **Âlûsî**, Ebu'l Fadl Mahmud, *Rûhu'l Meâni fi Tefsîri Kur'âni'l-'Azim ve's-Seb'i'l-Mesâni*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Kahire, ty.
- **Alusi**, Mahmud, Şihabuddin, *Ruhu'l-Meani*, Beyrut, ts.
- **Arslantürk**, Zeki, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1995.
- **Askerî**, Ebû Hilâl el-, *Arap Dili'nde ve Kur'an'da Farklar Sözlüğü*, (trc: Veysel Akdoğan), İşaret Yay., İstanbul 2009.
- **Ateş**, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1997.
- **Aydın**, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yay. 1999.
- **Buhârî**, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, Beytu'l-Efkâr, Riyad, 1997.
- **Buhari**, Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- **Cebeci**, Lütfullah, *Kur'an'da Şer Problemi*, Akçağ Yay., Ankara, 1985.
- **Cevherî**, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh: Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, nşr., Ahmed Abdülgafûr Attâr, Beyrut: Dârü'l-İlm, 1979.
- **Cevziyye**, İbn Kayyim el-, *Kaza ve Kader*, çev. Murat Karaçizmeli, Karınca Yayınları, İstanbul, 2009.

- **Cürcânî**, Seyyid Şerîf, *Kitâbü't-Ta'rifât*, nşr. Muhammed Abdurrahman, Beyrut, 2003.
- **Çağrı**, Mustafa "Fitne", *DİA*, İstanbul, 1996.
- **Çimen**, Abdullah Emin, *Niçin Helâk Oldular*, Akademi Yay., İzmir, 2008.
- **Darimi**, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünne-i Darimi*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- **Derveze**, İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Çev. Şaban Karataş ve dğr., Ekin Yay., 1998.
- **Dikmen**, Mehmet, *Peygamberlerden Kıssalar*, İstanbul, 1995.
- **Ebu Davud**, Süleyman b. Ey'as, *Sünen-i Ebi Davud*, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- **Ebu Hanife**, Numan b. Sabit, *el-Fıkhü'l-Ekber*, çev. Mustafa Öz) M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul, 1992.
- **Ebû Sarrac**, *el-Luma*, trc. Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul, 1996.
- **Erzurumlu İbrahim Hakkı**, *Marifetname*, Sad. M. Fuad Başar, İstanbul, 1984.
- **Fîrûzâbâdî**, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1986.
- **Kazvîni**, İmam Ebu'l-Kâsım eş-Şuabu'l-İman Muhtasarı, Polen Yayınları, İstanbul, 2005.
- **Kurtubî**, Ebî Abdullah el-Câmiu'l-Ahkâmî'l-Kur'ân, Daru'l-Fikr, trs., y.y.
- **Fadlullah**, M. Hüseyin, *İslâm ve Kuvvetin Mantığı*, İstanbul, 1998.
- **Gazzâlî**, Ebû Hâmid Muhammed, *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*, trc. Mehmet Müftüoğlu-A. Fikri Yavuz, İstanbul, ts.
- **Güler**, İlhami, *Allah'ın Ahlâkiliği Sorunu*, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2000, s. 60-62.
- **Heyet**, *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara 2006.
- **İbn Fâris**, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekâyisü'l-Luğa*, (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1979.
- **İbn Hanbel**, Ahmed, *el-Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- **İbn Kesîr**, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, Dâru'l-Endülüs, Beyrut, 1966.
- **İbn Mace**, Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- **İbn Manzur**, Ebu'l-Fadl Cemâleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, (nşr. Abdullah Ali el-Kebîr vd.), Dâru'l-Meârif, Kahire, ty.

- **İbn Manzûr**, Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l- 'Arab*, nşr. Ali Şîrî, Beyrut, 1992.
- **İbn Teymiyye**, *el-Kazâü ve'l-Kader*, thk. Ahmet Abdurrahim-Sayyid Jumayli, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, 2008.
- **İmam A'zam Ebu Hanife**, *el-Vasiyye*, (Nşr. Zâhid Kevserî, çev. Mustafa Öz, İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri İçinde), İstanbul, 1992.
- **İmam Gazâlî**, *İhya-u Ulûm'id-Dîn*, trc. Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul, 2014.
- **İmam Gazâlî**, *Kimyâ-yı Saadet*, çev. Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul, 2014.
- **İsfahanî**, Ragıb el-Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân, thk. Adnan-Safvan Dâvudî, 1. Baskı, Daru'l-Kalem Yayınları, Beyrut, 1992.
- **İsfehânî**, Râğıb, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru'l-Marife, 2001.
- **İzutsu**, Toshihiko *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, trc. Süleyman Ateş, İstanbul, ts.
- **Kara**, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergah Yay., 1991.
- **Kara**, Necati, *Kur'an ve Sünnet'te Belâ-Musibet*, EKEV Akademi Dergisi, c. 1, sy. 3, Kasım-1998.
- **Karagöz**, İsmail, *Kur'ân'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*, Çelik Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996.
- **Kaya**, Süleyman, *Kur'an'da İmtihan*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- **Kılıç**, Sadık, *Kuran'da Günah Kavramı*, Hibas Yayınevi, Konya, s. 44-45.
- **Kula**, Necati, "Kur'an ve Sünnet'te Belâ-Musibet", EKEV, Kasım, 1998, S. 1, C. III, Erzurum.
- **Kurtubî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, trc. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, 2001.
- **Kuşeyrî**, Ebu'l-Kasım Abdulkerim b. Havazin b. Abdulmelik, *Kuşeyrî Risalesi*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 2003.
- **Kutub**, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, (trc. İbrahim Hakkı Şengüler-Emin Saraç-Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, İstanbul, t.y.
- **Mâturidi**, Ebu Mansur el-, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Vanlıoğlu, Daru'l-Mizan Yayınları, İstanbul, 2005.

- **Mekkî**, Ebû Tâlib Muhammed b. Atiye el-, *Kûtü'l-kulûb*, trc. Muharrem Tan, İstanbul, 1999.
- **Mevdûdî**, Ebu'l-A'lâ, *Tefhimu'l-Kur'an*, trc. Ahmet Asrar, İstanbul, 1997.
- **Münavi**, Şemsüddin Muhammed Abdürrauf, *el-Feyzü'l-Kadir Şerhi'l-Câmi's-Sagir*, (thk. Hamdi ed-Demr Daniş Muhammed), Mektebetu Nizar Mustafa el-Baz, Mekke, 1998.
- **Müslim**, Ebu Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Camiu's-Sahih*, Beytu'l Efkâr, Riyad, 1998.
- **Necmeddin Kübrâ**, Ebu'l-Cenan Ahmed, *Tasavvufî Hayat*, trc. Mustafa Kara, İstanbul, 1980.
- **Nesai**, Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesai*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- **Neseî**, Ebü'l Berekât, *et-Tefsîrû'n- Neseî Medârikü't-Tenzil ve Hakâiki't-Te'vil*, Beyrut, ts.
- **Neysaburi**, el-Hakim Ebu Abdillah Muhammed b. Abdillah, *el-Müstedrek Ala's-Sahihayn*, Beyrut, 1990.
- **Önkâl**, Ahmet, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Ankara, 1997.
- **Râzî**, Fahreddin el-Mefâtihu'l-Gayb: *et-Tefsîrû'l-kebir*, trc. Suat Yıldırım ve arkadaşları, İstanbul, 2002.
- **Razi**, Fahreddin, *Mefatihul-Gayb*, Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, İstanbul, 1307.
- **Suyûtî**, Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2002.
- **Tabatabaî**, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîr'il-Kur'ân*, trc. Vahdettin İnce, İstanbul, 1998.
- **Tabbâra**, Afif Abdülfettah, *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, trc. Ali Rıza Temel v.dğr., Gonca Yay, İstanbul, 1992.
- **Taberi**, Muhammed, b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân*, Beyrut, 1988.
- **Tirmizî**, Muhammed b. İsa Ebu İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Dâru'l-İhyâ't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1994.
- **Tirmizi**, Muhammed b. İsmail, *Sünen-i Tirmizi*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- **Uludağ**, Süleyman, *Tasavvuf Tarihi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1991.
- **Taftazânî**, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akâid*, trc. Uludağ, Süleyman Dergah Yay., İstanbul, trs.
- **Uzeyme**, Salih, *Mustalahât-u Kur'âniyye*, Beyrut, 1994.

- **Yazır**, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Matbaai Ebüzziya, İstanbul, 1935.
- **Yılmaz**, Hasan Kamil, *İslâm Tasavvufu*, İstanbul, 1996.
- **Zebîdî**, Muhammed Murtaza, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut, 1306.
- **Zebîdî**, es-Seyyid Muhammed Murteza ez-, *Tâcu'l-Arûs*, ty. yy.
- **Zemahşerî**, Muhammed b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşâf an Hakâiki Gavnamidi't-Tenzîli ve Uyunu'l Ekâvîli fî Vucuhi't-Te'vil* (thk. Abdurrazzak el-Mehdî), Baru't-Türâsil-Arabî Beyrut, 1417/1987.
- **Zerkeşî**, Bedruddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru't-Türâs, Kahire, ty.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2dcbe7edf434.62510870, 03.01.2019.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: İsmail GENÇ
Uyruğu: T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi: İdil- 10.10.1978
Tel: 05363408450
E-posta: aksa73@hotmail.com
Yazışma Adresi: Kurtuluş Köyü- İdil/Şırnak

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lise	Mardin İmam-Hatip Lisesi	1996
Ön-Lisans	Anadolu Üniversitesi	2015
Lisans	Dokuz Eylül Üni. İlahiyat	2013

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
1997	Diyanet İşleri Başkanlığı	İmam-Hatip
2013	Diyanet İşleri Başkanlığı	Vaiz
2015	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİL: Arapça